TĖVYNĖS SARGAS

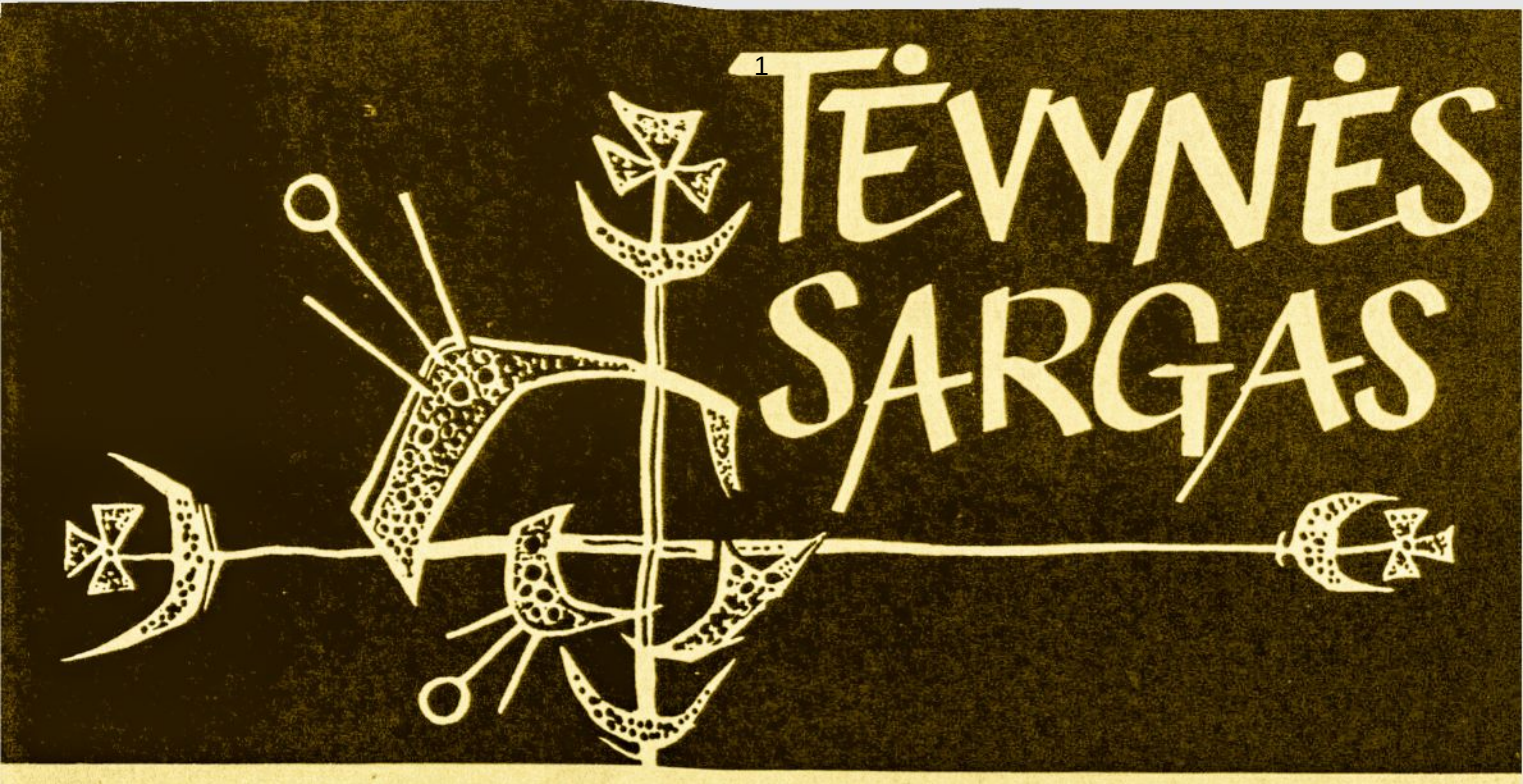

Išeivijos problemas sprendžiant, negalima nepastebėti ir didėjančių komunistinių įtakų.

Reikia ieškoti išeities iš susiskaldymo laisvinimo veikloje.

VLIKo ir ALTo veiklos laimėjimai Madrido konferencijoje.

Mūsų susidomėjimas Mažąja Lietuva nėra sumažėjęs.

Darbu žmogus tobulėja ir juo jis tampa daugiau negu žmogumi.

Išlaisvintoje Lietuvoje kursis naujas gyvenimas, ir jį sukurs patys pavergtieji lietuviai.

1982 **Nr. 1 (51)**

TĖVYNĖS SARGAS — GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896

Redaguoja — Editor: Petras Maldeikis

Redakcijos adresas — Address of Editor: 117 Sunset Drive, Hot Springs, Arkansas 71901 Tel. (501) 624-6659.

Administracija: Antanas Balčytis, 6819 S. Washtenaw Ave., Chicago, Ill., 60629

Leidžia Popiežiaus Leono XIII Literatūrinis Fondas.

Vladas Šoliūnas, 8335 Fieldcrest, Willow Springs, IL. 60480. Tel. (312) 839-5874.

Adomas Viliušis, 4050 S. Campbell, Chicago, IL. 60632. Tel. (312) LA 3-8330.

Published by Pope Leo XIII Literary Fund.

Viršelį piešė Paulius Jurkus.

Spaudžia PRANCIŠKONŲ spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

TĖVYNĖS SARGO BENDRADARBIAI

P. ALšėnas, dr. S. A. Bačkis, P. Bagdanavičius, kun. V. Bagdanavičius, MIC, P. Balčiūnas, dr. K. Bobelis, vysk. V. Brizgys, dr. A. M. Budreckis, St. Dzikas, prof. dr. J. Eretas, P. Gaučys, M. Gelžinis, L. Grinius, A. J. Kasulaitis, B. Kemežaitė, dr. A. Kučas, J. Kuprionis, dr. O. Labanauskaitė, M. Liulevičienė, M. Mackevičius, P. Maldeikis, Č. Masaitis, prof. dr. J. Meškauskas, M. Peteraitienė, prel. P. Ragažinskas, S. Bauckinas, A. Rinkūnas, A. Rugytė, J. Sakas-Sakevičius, P. Spetyla, dr. V. Sruogienė, P. Stravinskas, S. Sužiedėlis, dr. K. Šidlauskas, dr. A. Škėrys, Vl. Šoliūnas, dr. D. Tamulionytė, K. Tautkus, prel. L. Tulaba, Ig. Urbonas, dr. J. Vaišnora, MIC, dr. J. K. Valiūnas, A. Venckus, kan. V. Zakarauskas, V. Žemaitis, dr. T. Žiūraitis, O.P., B. Žukauskas, kun. St. Yla.

TĖVYNĖS SARGAS

1982 ĮSTEIGTAS 1896 Nr. 1 (51)

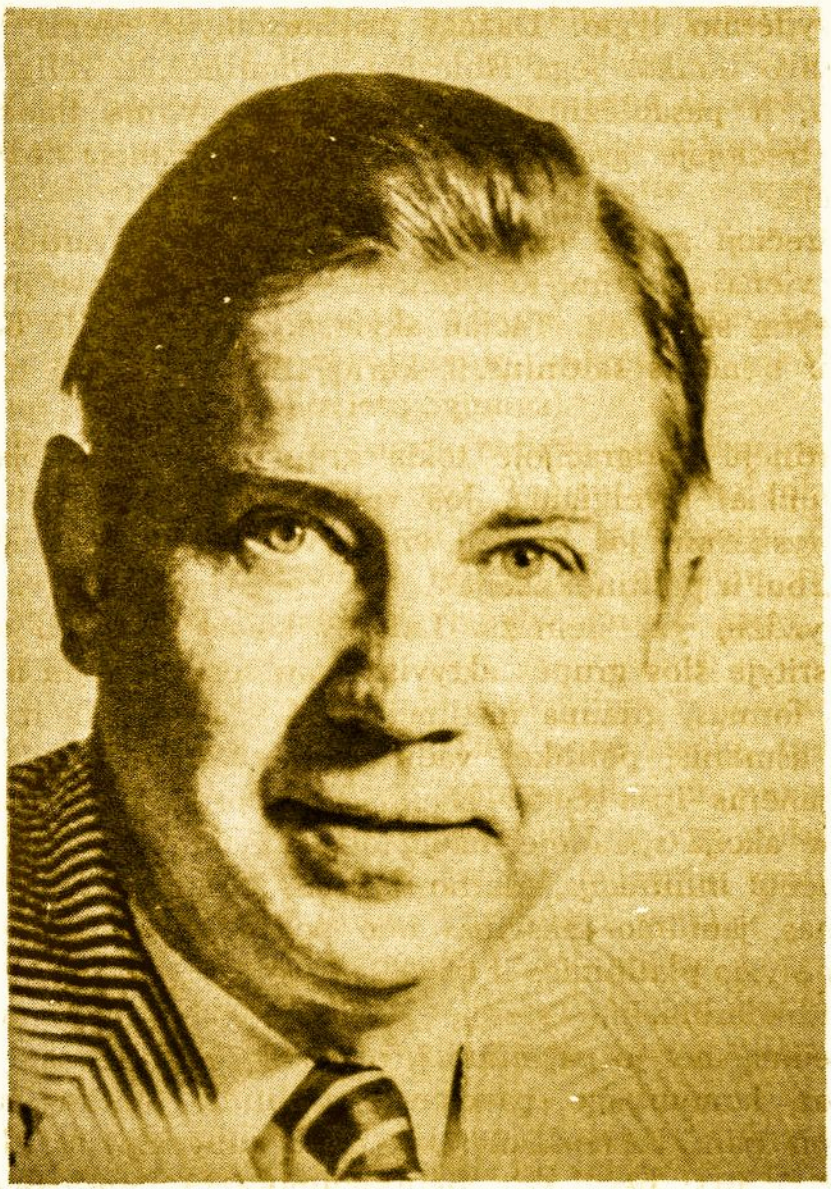

Kazys Bobelis,
naujai perrinktas VLIKo pirmininkas

ŠAKNŲ BEIEŠKANT

V. KOVAS

Bet kokios prigimties bendruomenė idėjinėje plotmėje skirstosi į tris ryškesnius sluoksnius: mažą grupę kūrybingų, šviesių, pozityvių darbininkų — maritainiškų profetų; didelę daugumą pozityviai nusiteikusių, bet mažai užsiangažavusių žmonių; ir vėl mažą grupę, kartais nemažiau kūrybingų, bet iš esmės neatsakingų veikėjų, kurių, tačiau, angažuotė yra pavydėtino lygio. Dažnai priklausomybė šiems sluoksniams savo traukos jėga išblėsina ir tautines, ir religines, ir politines, ir pasaulėžiūrines skirtybes. Savybinė trauka ryškiausia trečiojoje grupėje ir beveik neegzistuoja didžiojoje, vidurinėje.

Ši trečioji grupė sunkiai įvardinama vienu vardu ar aptariama viena aptartim. Kasdieninėse manifestacijose ji apima visą spektrą skirtybių. Tačiau akylesnė analizė rodo bendras šaknis ir bendrus šaltinius, iš kurių ši grupė minta ir gaivinasi.

Politinėje emigracijoje tokia grupė irgi egzistuoja, ir ji net nesunkiai įžvelgiama. Jos veikla ryški įvairiose srityse. Vienas ryškesnių jos bruožų yra gyvas dėmesys visuomeniniam darbui ir politinei akcijai.

Pavyzdžių yra nemaža. Laisvės kovos ir darbo organizacijos srityje šios grupės aktyvistai jau senokai ardo nusistovėjusias formas, griauna institucijas — ypač VLIKą ir ALTą, niekina asmenis, politikos vadus specialiai, visus politikoje dalyvaujančius ipso facto. Naudojamos priemonės įvairuoja: nuolatinė akcija spaudoje, naujų organizacijų kūrimas, esamų organizacijų infiltracija, darbo kritika, tariamai naujų idėjų skleidimas, jaunimo grasymas nuo politikos, vadinamojo generacijų plyšio platinimas ir t.t.

Bendradarbiavimo sferoje ši grupė skelbia komunizmo sušvelnėjimą, net jo pakantumą, rusiškojo imperializmo pavojų vieton komunizmo pavojaus, satelitinio statuso tariamą gerumą ir pan. Užmerkiant akis prieš subversyvinį elementą, džiaugiamasi bet kokiu bendravimu (net bendradarbiavimu) su pavergtos Lietuvos žmonėmis ir valdininkais, net okupanto statytiniais, skelbiamas ryšių būtinumas tautinei gyvybei palaikyti, neigiamos valstybingumo ir tarptautinės teisės

tezės, ieškoma pavergto krašto valdyme šviesesnių reiškinių ir jie keliami pavyzdžiu, niekinama Lietuvos garbinga praeitis ir skelbiamas "realybės" mitas.

Politinio ir visuomeninio jaunimo auklėjimo bare gilinami skirtumai tarp kartų, skirtingos nuomonės keliamos į principo aukštį, jaunimo organizacijos išnaudojamos savoms idėjoms viešai skleisti, jaunimui pataikaujama užuot jį grūdinus, jis grasomas nuo politikos (bet tik lietuvių sferoje) ir t.t.

Katalikų religinės veiklos srityje niekinamas hierarchijos autoritetas, kartais net viešai džiaugiamasi pavergtosios Bažnyčios įtakos mažėjimu tautoje, net niekinami paskiri asmenys laiškų rašinėjimu į Vatikaną ir pan. Materialistinio liberalizmo idėjų pasigavus, religija yra stumiama iš viešojo gyvenimo atgal į zakristiją ir religines brolijas arba bandoma paversti kažkokia sociologine disciplina, kuria eksperimentuojama tarsi laboratorijos objektu.

Visiškai panašūs reiškiniai vyksta ir mūsų gerai pažįstamoje amerikiečių visuomenėje, tik gal dar aštresnėse formose. (Neišvengė tokio revoliucinio sukrėtimo ir Vakarų Europa, nei pagaliau pati Sovietų Sąjunga).

Negalima sakyti, kad mūsuose nebūtų šie klausimai komentuojami ar net giliau svarstomi. Tačiau iki šiol tik retai bandoma paieškoti šio sukrėtimo šaknų ir šaltinių. Iš tikrųjų tai pagrindinis uždavinys, reikalingas gilesnių studijų. Šis rašinėlis tik keliais sakiniais bandys kreipti mintį tokių šaltinių kryptimi.

Būtų klaida smerkti visas tokio sukrėtimo ir tosios aktyviosios grupės veiklos apraiškas. Tiek amerikiečių, tiek lietuvių visuomenėje esama daug neprasmingo ir nevaisingo atsilikimo įvairiose srityse, prieš kurį akcija yra reikalinga, nes jis nepadeda išspręsti nei naujai kylančių problemų, nei nuo seniau esančiųjų. Rutina kūrybinėje veikloje ir problematikoje nėra palanki progresui. Todėl naujas žvilgsnis į senas ir naujas problemas yra ne tik reikalingas, bet dažnai būtinas. Šia prasme mūsų kalbama grupė galėtų atlikti prasmingą vaidmenį.

Tačiau ji kaip tik ir skiriasi nuo profetų (vartojant Maritano terminą ir sąvoką) tuo, kad jos akcija yra iš esmės negatyvi, griaunanti, anarchinio-nihilistinio pobūdžio. Tas buvo labai aiškiai pastebima JAV rasinėse ir studentų riaušėse. Lietuviuose ši kryptis yra mažiau ryški, tačiau iš es-

Lietuvos Nacionalinė Martyno Mažvydo Biblioteka

mės tokia pati: kritikuoti, griauti, naikinti, niekinti, bet nieko prasmingo ant griuvėsių nestatyti.

Kur gi glūdi tokios linijos ir filosofijos šaknys? Kaip jau minėjome, maža dalim esamoje santvarkoje ir sąlygose, kurios iššaukia reakciją. Betgi gilesnės šaknys (gal giliausios?) keroja materialistinio-ateistinio liberalizmo dvasioje, kuri yra labai sąmoningai ir atsargiai purenama ir tręšiama komunizmo trąšomis. FBI duomenimis daugelis vadinamųjų studentų revoliucinių grupių, anksčiau kėlusių tiek triukšmo ir vaidų, buvo tiesioginėje ar netiesioginėje, didesnėje ar mažesnėje komunizmo įtakoje. Ankstyvesnės rasinės riaušės lygiai nemažesne dalim buvo įtakojamos, kurstomos ir išnaudojamos komunistų ir jų fronto organizacijų.

Lietuviuose tiesioginė komunizmo įtaka, atrodo, yra labai menka. Tačiau neabejotina "dvasinė giminystė" riša lietuviškuosius "naujos eros" ieškotojus su vakarietiškaisiais "revoliucionieriais". Tai pastebima net taip vadinamame liberalinių katalikų sluoksnyje. Iš čia ir aukščiau minėtos linijos ir akcijos panašumas.

Pastaruoju laiku ryškiausiai ši grupė reiškiasi bendradarbiavimo su kraštu jau kiek aprimusioje diskusijoje ir praktikoje. (Pavergtosios Lietuvos ponų kaina už bendradarbiavimą, atrodo, yra VLIKo ir ALTos sužlugdymas. Kai kas čia tą kainą, atrodo, sutinka mokėti.) Bendradarbiavimui pateisinti yra vartojama visa virtinė "argumentų". Tačiau jie tik fasadas, už kurio slypį siūlai tįsta dažnai nelaukiamomis kryptimis iki marksistinės filosofijos ar dar toliau, net agitpropinės praktikos.

Išeivines problemas sprendžiant negalima niekuomet šio fakto išleisti iš akių. Jis skaudus, tačiau jis atspindi realybę, kurios sferoje glūdi atsakymas ir į išeivijos problemas.

"Nepriklausomybė mums visiems yra mūsų tautinio esimo būtinas postulatas. Net tautinės kultūros laimėjimai svetimuose kraštuose be savo tautos nepriklausomybės neilgai laikysis".

M. Krupavičius

TAIKINGAI AIŠKINKIMĖS LAISVINIMO KLAUSIMAIS

P. STRAVINSKAS

Esame susiskaldę laisvinimo darbe ne dėl to, kad kurie nors būtume blogos valios, o dėl to, kad reikiamai neišsiaiškiname laisvinimo klausimais. Todėl, užuot kaltinę vieni kitus, aiškinkimės tarpusavio nesusipratimus. Čia aš ir pasisakysiu keliais tokiais klausimais, kuriais nesutariame ar visai neturime savo nuomonės.

I. Kas yra laisvinimo darbas?

Dažnai ginčijamės dėl laisvinimo darbo, kaltiname vieni kitus dėl netinkamo jo atlikimo, ypač dėl jo nepasidalinimo, lyg mūsų darbo rankų būtų per daug, o darbo per maža. Todėl aš noriu pirmiausia čia pasisakyti dėl paties laisvinimo darbo sampratos.

Norėdami suprasti visą laisvinimo darbo apimtį, turime aiškintis jį pagal jo tikslą, trumpai ir aiškiai nusakytą VLIKo 1944.II.16 d. deklaracijos įvade (deklaracijos faksimilę žiūr. L.E. I t. 378 psl.). Ten pasakyta, kad Lietuvių Tauta, "*siekdama išlaisvinti Lietuvą iš okupacijos ir atstatyti Lietuvos valstybės suvereninių organų svetimos jėgos laikinai sutrukdytą veikimą*" (tai yra laisvinimo darbo tikslas) yra reikalinga vieningos politinės vadovybės.

Iš čia pabrauktųjų tos deklaracijos žodžių aiškėja, kad laisvinimo darbo tikslas, o kartu ir pats laisvinimo darbas yra daryti tai, ko reikia išlaisvinti Lietuvai iš okupacijos ir atstatyti okupanto faktiškai išardytą, nors teisiškai egzistuojančią, Lietuvos valstybę, jos suvereninių organų laikinai sutrukdytą veikimą.

Gyvendami okupuotoje Lietuvoje, mes reiškėmės savo rezistencija (pasipriešinimu okupantui) pogrindyje. Egzilyje arba išeivijoje to daryti negalime, bet mes galime čia kovoti su okupantu kitais būdais ir priemonėmis. Pirmiausia, pasiremdami teise, galime reikalauti tarptautinę bendruomenę, kad ji priverstų okupantą iš Lietuvos pasitraukti ir grąžinti jos tautai išplėštą laisvę; mes galime irgi aiškinti okupanto užkrautą mūsų tautai priespaudą, pagrindinių žmogaus teisių mindžiojimą, Lietuvos kolonizaciją, jos rusinimą, mūsų žmonių moralinį smukdymą, jiems prievarta brukamą ateiz-

mą, religinį persekiojimą ir kita. Mes galime reikštis čia irgi su savo tautine kultūra visose jos šakose, tuo parodydami laisvajam pasauliui ir tarptautinei bendruomenei, kad mūsų tauta yra aukštos kultūros ir, pagal tautų apsisprendimo teisę, gali turėti savo laisvą, nepriklausomą valstybę.

Atkūrę egzilyje savo politines partijas ir pagal teisę susiorganizavę į politinį organą (VLIKą) kovai dėl Lietuvos laisvės, mes parodome laisvajam pasauliui, kad esame aukštos teisinės ir politinės kultūros, kas dar duoda mums stiprų pagrindą reikalauti tarptautinę bendruomenę padėti mums išsilaisvinti ir gyventi savo laisvoje valstybėje.

Mūsų kultūrinė veikla ir lietuvybės palaikymas lietuvių išeivijoje, ypač jos jaunuomenėje, irgi yra didelės reikšmės kovoje dėl Lietuvos laisvės, nes tik tautiškai gyva lietuvių išeivija galės reikštis ir laisvinimo darbais.

Todėl Lietuvos laisvinimo darbas, kaip matome, yra labai plačios apimties. Jis gali būti ir teisinis, ir grynai politinis, ir kultūrinis, ir kitoks. Reikia tik jį ir visą jo apimtį tinkamai suprasti ir vieningai visiems dirbti.

II. Laisvinimo veiksniai ir jų teisinė prigimtis

Lietuvos laisvinimo veiksniais įprastai laikome: (1) Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą VLIKą, (2) Lietuvos Diplomatinę Tarnybą, LDT, su jai vadovaujančiu Lietuvos Diplomatijos Šefu, LDŠ, (3) Pasaulinę Lietuvių Bendruomenę, PLB, (4) Amerikos Lietuvių Tarybą, ALTą.

1. *VLIKas*, sudarytas Lietuvos politinių grupių, kaip tautos politinės minties reiškėjų ir vykdytojų, *yra Lietuvos tautos atstovybė*, savo teisine prigimtimi atitinkąs Lietuvos Tarybai, paskelbusiai 1918.II.16 d. Lietuvos nepriklausomybės aktą, kuriuo buvo atstatyta Lietuvos valstybė.

2. *LDT* su jai vadovaujančiu LDŠ yra Lietuvos valstybės užsienio tarnybos valdininkų kolektyvas, atstovaująs įstatymų ribose, Lietuvos valstybei.

3. *PLB*, pagal teisę, yra išeivijos lietuvių įvairiuose pasaulio kraštuose-valstybėse, pagal jų įstatymus, susidariusių draugijų, vad. Kraštų Bendruomenių, apsijungimas arba federacija su savo vyriausiuoju sprendžiamuoju organu PLB Seimu ir su vyriausiuoju vykdomuoju organu PLB Valdyba. Griežtai pagal teisę ji atstovauja tiktai tuos lietuvius, kurie yra pareiškę savo valią būti jos nariais, bet morališkai ji imasi atstovauti visiems išeivijos lietuviams, įskaitant ir tuos, kurie

nėra pareiškę jai savo valios būti jos nariais. Kai kurių aiškinimas, kad ji yra "prigimtinė", lyg ir apjungta kažkokiu teisiškai rišančiu "gamtos įstatymu", *yra klaidingas*, nes tokio teisiškai privalomo ryšio jokia tauta neturi, ir jo nėra. Vad. prigimtinės bendruomenės sąvoka yra *ne teisinė, o sociologinė*. Jos nereikia painioti su teisės susidariusios visuomeninės draugijos sąvoka.

4. *ALTa*, pagal teisę, yra Amerikos Lietuvių draugijų apsijungimas jo įstatuose nurodytiems tikslams, jų tarpe ir Lietuvos išlaisvinimo darbui dirbti. Savo teisine prigimtimi jis yra analoginis PL Bendruomenei.

Pagal teisę, jis gali atstovauti tiktai jam priklausančių draugijų nariams, bet jis moraline prasme tariasi atstovaująs visiems Amerikos lietuviams, reikšdamas jų vardu savo valią (savo nuomones ir pažiūras) Lietuvos laisvinimo klausimais, ypač santykiuose su centrinėmis JAV valdžios įstaigomis, su kuriomis jis turi ryšį jau nuo 1940 metų.

III. Veiksnių kompetencija ir pasidalinimas darbais

1. VLIKas, kaip matėme, yra Lietuvos tautos atstovybė, taigi turįs galią reikšti tautos valią, aiškiau sakant, daryti savo valios pareiškimus tautos vardu, jos vietoje. Kai jis tai daro, tai *veikia savo išskirtine kompetencija* ir savo atsakomybe. Šios kategorijos laisvinimo darbais jis teisiškai negali dalintis su kitais veiksniais. Kitais gi laisvinimo darbais (vad. bendrinės kompetencijos), kuriais gali reikštis visi veiksniai, įskaitant ir jį patį, VLIKą, *jis gali savo laisvu susitarimu pasidalinti su kitais veiksniais.*

2. LDT ir LDŠ, kaip sakyta, reiškiasi įstatymų ribose valstybės vardu, taigi ir jie tada veikia savo *išskirtine kompetencija*, kuria jie *negali dalintis su kitais veiksniais.* Kai jie imasi kurių nors bendrinės kompetencijos laisvino darbų, tai jie *irgi gali jais pasidalinti ir su kitais laisvinimo veiksniais.*

3. *PLB turi daug ir labai svarbių Lietuvos laisvinimo kultūrinių ir kitų, taip pat ir grynai politinių laisvinimo darbų, bet: tiktai bendrinės kompetencijos darbais*, kuriais gali reikštis ir kiti veiksniai, net ir visai neveiksniai, jei tiktai to nori ir turi tam dalykinės kompetencijos (yra tam pasiruošę žinovai, sugebą tuos darbus atlikti). Savo darbais Bendruomenė gali dalintis su kitais laisvinimo veiksniais: su VLIKu, ALTa, net ir su LDT ar su LDŠ.

4. Taip pat ir *ALTa dirba tiktai bendrinės kompeten-*

cijos laisvinimo darbą, kuriuo jis savo laisvu susitarimu gali dalintis su kitais laisvinimo veiksniais.

IV. Veiksnių konferencijos ir kooperacija

Kad laisvinimo darbas visų laisvinimo veiksnių būtų dirbamas sutartinai, vieningai, sujungtomis jėgomis, pagal iš anksto sutartą planą, veiksniai šaukia savo konferencijas, kuriose gali būti pasidalinami vienų su kitais ir bendrinės kompetencijos darbai. Gali būti ir tokių darbų, kuriuos veiksniai galėtų dirbti ir bendrai arba vieni kitiems padėdami, taigi vieni su kitais kooperuodami. Tai būtų labai gražu ir derintųsi su Lietuvių Chartos dvasia, ypač su lietuviškuoju solidarumu. Ta tautinio solidarumo dvasia turėtų mums visiems išeivijos lietuviams pamokomosios, o jaunuomenei ir auklėjamosios reikšmės.

(B. d.)

Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas yra politinis organas, sukurtas tautos politinę valią reiškiančių politinių partijų-grupių ir rezistencinių kovos organizacijų dar pavergtoje Lietuvoje. Politinės grupės ir okupacijos sąlygomis atsiradę politinio pobūdžio kovos organizacijos laisvu ir bendru sutarimu deponavo VLIKe savo turimą galią atstovauti politinę valią. Todėl VLIKas yra autentiškas visos tautos politinės valios reiškėjas, jai pačiai to negalint — jos suvereniteto vykdymui esant laikinai sutrukdytam.

Prel. J. Balkūnas

"Draugas, 1980 m. gruodžio 24 d.

Amerikos Lietuvių Tarybos suvažiavimo prezidiumas: sveikina dr. K. Bobelis; iš kairės į dešinę: dr. L. Kriaučeliūnas, dr. J. Valaitis, Grožvydas Lazauskas, dr. V. Šimaitis, dr. K. Šidlauskas, T. Brinstrubas ir P. Dargis.

VIENERI METAI LIETUVOS LAISVINIMO FRONTE

Praėjusiais metais buvo du svarbūs įvykiai laisvinimo veiksnių veikloje: 1. spalio 17 d. Čikagoje įvyko 41-mas Amerikos Lietuvių Tarybos suvažiavimas, ir 2. lapkričio 6-8 dienomis Clevelande įvyko Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto seimas. Abu tie labai svarbių Lietuvos laisvinimo institucijų suvažiavimai yra svarbūs įvykiai išeivijos gyvenime. Juose peržvelgiami ir apsvarstomi praėjusiais metais atlikti darbai ir veiklos planai ateinantiems metams. ALTo suvažiavimo ir VLIKo seimo darbai buvo atitinkamai išeivijos spaudoje aprašyti, ir visuomenė apie juos atitinkamu laiku buvo daugiau ar mažiau informuota. Pastovios informacinės vertės yra ALTo ir VLIKo pirmininkų padaryti pranešimai, atskleidžiantys išeivijos pastangas, siekiant Lietuvos išlaisvinimo per paskutiniuosius tų institucijų veiklos metus. Juos čia spausdiname ištisai.

I. ALTo PIRM. DR. K. ŠIDLAUSKO PRANEŠIMAS ALTo SUVAŽIAVIME

1. Dalyvavimas Madrido konferencijoje

Amerikos Lietuvių Tarybos valdyba per 1980 metus atliko visą eilę darbų ruošdamasi Madrido konferencijai, o VLIKas 1980 metų birželio 21 dieną buvo New Yorke sušaukęs specialią veiksnių konferenciją Madride įvyksiančio Helsinkio akto valstybių suvažiavimo reikalams aptarti. Toje konferencijoje ALTui atstovavo valdybos pirmininkas, paruošęs ALTo pranešimą, ir tuometinis sekretorius kun. Adolfas Stašys.

Pradžioje ALTo valdyba turėjo planą suorganizuoti didesnį Amerikos lietuvių skaičių, kurie, nuvykę į Madridą, būtų galėję suruošti platesnės apimties demonstracijas už Lietuvos laisvę. Gaila, kad to plano nepasisekė įvykdyti, nes po Sovietų Sąjungos invazijos į Afganistaną kilo tiek stipri Vakarų valstybių reakcija, kad bent kokį pusmetį nebuvo aišku, ar Madrido konferencija iš viso galės įvykti.

Todėl į Madridą nuvykusių lietuvių skaičius buvo nedidelis, vos tik viršijo apie tuziną asmenų. ALTo valdyba į Madridą buvo delegavusi jos pirmininką dr. Kazį Šidlauską ir informacijos direktorių kun. dr. Juozą Prunskį. Su VLIKo atstovais buvo nuvykęs ir ALTo įgaliotinis Washingtone dr. Jonas Genys. Didžiausią pabaltiečių grupę Madride sudarė latviai, kurių buvo suvažiavę koks šimtas asmenų, daugiausia iš Europos valstybių. Latviai buvo įsteigę viename iš geriausių Madrido viešbučių savo biurą, iš kurio ir buvo vykdomas visoks pabaltiečių pasireiškimas Madrido konferencijos pradžioje.

Šį kartą pabaltiečių atstovams buvo galimybė aplankyti beveik visų Vakarų valstybių delegacijas, kuo ir buvo plačiai pasinaudota ir apie ką Belgrado konferencijoje nebuvo galima net svajoti. Madrido konferenciją atidarant, buvo suruoštos pabaltiečių įspūdingos, nors ir nelabai gausios demonstracijos, apšlakstant krauju ir sudeginant Sovietų Sąjungos vėliavą. VLIKo pastangomis į Madridą nuvykęs Vladas Šakalys turėjo kelias spaudos konferencijas, o jo ir kitų lietuvių nuotaikos tiesiog iš Madrido buvo telefonu į juostelę įkalbėtos Vatikano radijo programai perduoti okupuotos Lietuvos žmonėms.

Šalia visos eilės Helsinkio Akto valstybių delegatų kalbose paminėtų Sovietų nuteistų ir įkalintų pabaltiečių tautų

laisvės kovotojų, ypač Lietuvos Helsinkio grupės narių, vis tiek didžiausiu Pabaltijo tautų laisvės kovoj laimėjimu Madrido konferencijoje tenka laikyti JAV-bių delegacijos atstovo tiesioginį ir griežtą Sovietų Sąjungos užkabinimą dėl Pabaltijo valstybių užgrobimo.

Kalbėdamas Madrido konferencijos plenumo posėdyje 1980 metų gruodžio 15 dieną apie Helsinkio Akto 8-tą principą, skelbiantį tautų lygybę ir jų laisvą apsisprendimą, JAV-bių delegacijos vicepirmininkas Warren Zimmermann šitaip pasakė:

"Jungtinės Valstybės nepripažįsta nelegalios, ginklų jėga įvykdytos, Latvijos, Lietuvos ir Estijos valstybių inkorporacijos į Sovietų Sąjungą. Šis veiksmas aiškiai prieštarauja aštuntam principui. Aš taip pat noriu priminti 4-to principo nuostatą, kad jokia okupacija arba teritorijos įsigijimas, sulaužant tarptautinę teisę, nebus pripažinti teisėtais. Ir aš noriu pabrėžti savo vyriausybės nuolatinę interpretaciją, kad šis nuostatas galioja Pabaltijo valstybėms".

Toliau Warren Zimmermann pacitavo vieno Lietuvos diplomato (bene pulk. Škirpos) laiško ištrauką, kaip po Sovietų Sąjungos nepagrįstais pretekstais paremto ultimatumo Raudonoji armija užėmė visą kraštą, o iš Maskvos atsiųstas aukštas pareigūnas pastatė iškamšų vyriausybę ir perėmė viso krašto valdymą.

Baigdamas savo kalbą, p. Zimmermann paminėjo sunkią pavergtų Pabaltijo tautų gyventojų padėtį, Lietuvos katalikų persekiojimą, kolonizaciją, pagarsėjusią 45 pabaltiečių peticiją, kad būtų atšauktas Molotovo-Ribbentropo paktas, o pavardėmis paminėjo tą peticiją pasirašiusių Antano Terlecko ir Juliaus Sasnausko nuteisimą ir įkalinimą, kuris įvyko vos vienuolikai dienų praėjus nuo Madrido konferencijos pradžios.

Kaip žinote, Madrido konferencija turėjo baigtis šių metų pradžioj, bet su ilgesnėmis pertraukomis ji tebesitęsia iki šios dienos, nes valstybių delegacijos vėl turi grįžti į Madridą spalio 27 d., todėl Helsinkio akto tolimesnis procesas kol kas neaiškus.

Gali kilti klausimas, kiek politinės reikšmės gali turėti toks Lietuvos ir kitų Pabaltijo tautų laisvės bylos iškėlimas Madrido konferencijoje? Į šį klausimą geriausia galima atsakyti, iškeliant kitą klausimą: o kokių rezultatų yra pasiekusios JAV ir kitos Helsinkio Akto signatarės, užtikrinant žmogaus teisių gerbimą Sovietų Sąjungoje, ką savo parašu Hel-

sinkyje Brežnevas yra įsipareigojęs vykdyti? Tačiau, nežiūrint to, tiek JAV-bės, tiek kitos Vakarų valstybės nori tą Helsinkio Akto procesą tęsti, nes kitaip JAV-bių delegacija jau seniai būtų apleidusi Helsinkio konferenciją.

2. Vasario 16 d. minėjimai

Šiais metais, kaip ir kiekvienais kitais per pastaruosius keletą dešimtmečių, JAV-bių Kongresas — Senatas ir Atstovų Rūmai — paminėjo Lietuvos nepriklausomybės atstatymo sukaktį. Senate Vasario 16 d. minėjimas įvyko sekančią, vasario 17 d. Minėjimą globojo ir pravedė sen. Charles Percy, resp. iš Illinois, kuris yra pasidaręs Senato Užsienio Reikalų komiteto pirmininku, taigi vienu iš pačių svarbiausių Senato vadų. Todėl jam šį kartą neteko ilgai laukti, kol Senate kalbėti gaus Vasario 16 d. minėjimo datą, kurią kartais būdavo galima gauti tik kovo mėn.

Atstovų Rūmai Vasario 16 d. paminėjo sekančią po Senato datos — vasario 18 d. Minėjimą pravedė Atstovų Rūmų narys Frank Annunzio, demokratas iš Illinois, o invokaciją sukalbėjo tėvas Leonardas Andriekus, atvykęs į minėjimą iš tėvų pranciškonų buveinės New Yorke.

Abiejų Kongreso rūmų plenumo posėdžiuose, šalia minėjimo globėjų, kalbas pasakė dar keletas Atstovų Rūmų narių ir senatorių, o gana didelis Kongreso narių skaičius pateikė savo kalbas įdėti į "Congressional Record". Iš viso šiais metais Vasario 16 d. proga kalbas pasakė arba jas pateikė 86 kongreso nariai ir 17 senatorių. Taigi galima pasidžiaugti, kad Lietuvos draugų skaičius JAV-bių Kongrese yra smarkiai padidėjęs.

Ruošiant Kongrese Vasario 16 d. minėjimus, ALTas kiekvienais metais pakviečia visus Kongreso narius dalyvauti tuose minėjimuose, todėl tenka parašyti bent 535 individualius laiškus. Po minėjimų vėl parašomi laiškai visiems tiems Kongreso nariams, kurie buvo padarę savo pareiškimus dėl Lietuvos laisvės.

Turint galvoj, kad kas antri metai pasikeičia Atstovų Rūmų sudėtis keliolika procentų, nes į Kongresą išrenkami nauji žmonės, tai jiems kartais dar tenka atsakinėti į telefoninius paklausimus ir aiškinti, koks reikalas yra liečiamas su tais Lietuvos nepriklausomybės minėjimais.

Į Senato minėjimą kaip ALTo atstovai buvo nuvykę valdybos vicepirmininkai Teodoras Blinstrubas ir dr. Jonas

Valaitis, o Atstovų Rūmų Lietuvos nepriklausomybės minėjime ALTui atstovavo Teodoras Blinstrubas ir dr. Leonas Kriaučeliūnas. Prie jų buvo prisijungę ALTo atstovas Washingtone dr. Jonas Genys ir keletas Washingtono lietuvių su Lietuvos atstovu dr. S. Bačkiu priešaky. Teodoras Blinstrubas ir dr. Jonas Valaitis buvo Lietuvos statovo pakviesti į Vasario 16 d. minėjimą Lietuvos statovybėje.

Kongreso atstovų kalbos ir jų pareiškimai Lietuvos nepriklausomybės minėjimuose Atstovų Rūmuose ir Senate buvo tiek įvairūs ir įspūdingi, kad ALTo valdyba nutarė juos surinkti į atskirą leidinį, kuris bus paskleistas lietuvių Vasario 16 d. minėjimuose, kad platesnė lietuvių visuomenė galėtų susipažinti su tų mūsų draugų JAV-bių Kongrese nuotaikomis.

ALTo skyriai surengė Lietuvos nepriklausomybės minėjimus savo kolonijose. Kaip kiekvienais metais, Vasario 16 d. minėjimuose buvo renkamos aukos Lietuvos laisvinimo darbams, kurios čia sudaro pagrindinį ir beveik vienintelį ALTo veiklos finansinį šaltinį. Nežiūrint to, kad didesnėse lietuvių kolonijose šiemet buvo surinkta aukų žymiai daugiau negu praėjusiais metais, tačiau bendra aukų suma, palyginant su praeitais metais, nedaug kuo padidėjo.

Jeigu ALTo iždas yra daug geresnėje padėtyje, negu jis buvo per praeitą suvažiavimą, tai tik dėl padidinto taupumo, vykdant ALTo darbus ir dėl poros didesnių sumų, gautų iš palikimų. Šis suvažiavimas turėtų atkreipti dėmesį į aukų rinkimo organizavimą, kad surinktų aukų sumos būtų didesnės.

Yra įkurtas ALTo Geležinis Fondas, kurio kapitalas yra neliečiamas, o gali būti naudojamos tik palūkanos. Į jį vienas geraširdis tautietis iš Detroito yra paaukojęs 2.000 dolerių. Trečias tūkstantis gautas šiomis dienomis. Ateityje į šį fondą numatoma skirti visus ALTo gaunamus palikimus.

3. Ryšiai su JAV valdžios įstaigomis

Be kontaktų su JAV-bių Kongreso nariais, ruošiant Lietuvos nepriklausomybės minėjimus, ALTas palaikė ryšius su atskirais Kongreso nariais įvairiais kitais reikalais. Teko kreiptis į Kongreso narį Dervinskį ir kitus jo narius dėl Radio Liberty ir Radio Free Europe programų sustiprinimo, padidinant toms radio stotims lėšas.

ALTo delegacija, susidedanti iš dr. Kazio Šidlausko, dr. Jono Valaičio ir St. Balzeko, Jr., aplankė Čikagoje naujai

išrinktą JAV-bių senatorių Alan Dixon, demokratą iš Illinois, kuris buvo supažindintas su Lietuvos laisvinimo problemomis ir pažadėjo paremti ALTo darbus.

Netrukus buvome paprašyti padaryti naują žygį Balio Gajausko laisvinimo byloje, ką mes ir atlikome per naująjį JAV-bių senatorių Alan Dixon. Reikia pastebėti, kad lietuviams nebuvo pavykę užmegzti glaudesnius ryšius su buvusiu sen. Alan Dixono pirmtaku Adlai Stevensonu.

Pavergtų tautų savaitės proga vėl Atstovų Rūmuose buvo sakomos kalbos dėl Pabaltijo tautų laisvės, vadovaujant Kongreso nariui Edwardui Derwinskiui. Kalbas pasakė arba savo pareiškimus padarė 47 Kongreso nariai. Vėl jiems visiems buvo ALTo pasiųsti individualūs padėkos laiškai.

Daugiausia kontaktų ALTo valdybai, žinoma, teko turėti su JAV-bių administracijos įstaigomis. Šalia grynai kurtuazinių raštų, pasveikinant naujai išrinktą JAV-bių prezidentą Ronald Reagan, Valstybės sekretorių arba naująjį Senato užsienio reikalų komiteto pirmininką Charles Percy, noriu paminėti vieną kitą ryškesnį demaršą Lietuvos laisvinimo arba Amerikos lietuvių reikalais.

Pasveikinant naująjį JAV-bių generalinį prokurorą (Attorney General) William French Smith, ALTo buvo paliestas klausimas dėl sustiprinto nacių karo nusikaltėlių ieškojimo ir jiems bylų kėlimo atimti iš jų Amerikos pilietybei. Mūsų buvo pareikšta, kad šalia nacių karo nusikaltėlių turėtų būti paieškomi ir bolševikų karo nusikaltėliai, papildę nusikaltimus prieš Pabaltijo ir kitų tautų žmones. Į ALTo laišką atsakė Teisingumo Departamento Specialiųjų investigacijų skyriaus viršininkas Allan A. Ryan, kurio skyriaus veiklą kaip tik lietė mūsų laiškas, pranešdamas, kad, jei mes žinome tokius JAV-bėse gyvenančius bolševikinius karo nusikaltėlius, galime jų įstaigai suteikti žinias ir jiems bus iškeltos išpilietinimo bylos.

Kuomet šios įstaigos agentai pradėjo apklausinėti porą naujų lietuvių dėl tų karo nusikaltimų, ALTas parašė antrą laišką Teisingumo Departamentui, iškeldamas sovietinių bolševikinių dokumentų ir jų pristatytų liudininkų nepatikimumą, nurodydamas į garsiosios čikagiškio Franko Walus bylos rezultatus.

Washingtono spaudoje buvo pasirodę pasikalbėjimų su šios įstaigos viršininku, kuris buvo nustebęs, kad Sovietų Sąjungos pareigūnai užtikrinę amerikiečiams pilną bendradarbiavi-

mą. Mes rašėme jiems, kad šitoks Sovietų palankumas mūsų visai nenustebino; bet mes būtume tikrai buvę nustebinti, jei jie būtų prašę ir Sovietai jiems būtų leidę paieškoti liudininkų ir karo nusikaltėlių Sovietų Sąjungos koncentracijos lageriuose. Į šį mūsų kiek sarkastišką laišką nebuvo gautas joks atsakymas.

Kartu dėl šio reikalo buvo kreiptasi laišku ir į prezidentą Reaganą, atkreipiant jo dėmesį, kad ši speciali įstaiga buvo perimta iš ankstyvesnės Administracijos ir kad nėra teisingas reikalas ieškoti nacių karo nusikaltėlių, visai nekeliant aikštėn bolševikų papildytų ir tebedaromų nusikaltimų prieš įvairių tautų žmones. Iš Baltųjų Rūmų buvo gautas specialaus prezidento patarėjo Jack Burguess pranešimas, kad ALTo laiškas perduotas atitinkamam prezidentūros valdininkui ir jo turinys pertiektas Teisingumo departamentui.

Kai kam gali kilti mintis, kodėl ALTas įsikišo į šį gana jautrų reikalą, kai jis visą laiką veikė Amerikoje ir nieko bendra neturėjo su jokiais karo nusikaltimais, nei su karo nusikaltėliais. Nežiūrint to, ALTo statutas, šalia kitų tikslų, numato ir pareigą "globoti pabėgusius nuo priespaudos" lietuvius.

Kai tik mus pasiekė žinios, kad Vytautas Skuodis yra pradėjęs bado streiką, ALTo buvo pasiųsta telegrama Valstybės sekretoriui, kurios turinys patiektas ir Helsinkio komisijos pirmininkui Kongreso nariui Dantei Fascelli, prašant daryti žygių išvaduoti įkalintam Skuodžiui ir leisti jam atvykti į jo gimtąją Ameriką. Iš abiejų įstaigų buvo gautas pranešimas, kad joms žinomas Skuodžio reikalas ir dedamos pastangos jam išlaisvinti. Paskutiniu metu Vytauto Skuodžio reikalas išsivystė į platesnę Amerikos lietuvių visuomenės akciją.

Valstybės sekretoriui buvo padarytas demaršas ir dėl pavergtoje Lietuvoje veikiančios Helsinkio Akto grupės nario dr. E. Finkelšteino ir jo šeimos neleidimo išemigruoti, į ką vėl buvo gautas patikinimas, kad dr. Finkelšteino reikalas judinamas.

Kitas Valstybės sekretoriui ALTo parašytas laiškas buvo užgiriantis departamento nustatytą tolimesnę tvirtą JAV-bių delegacijos laikyseną Madrido konferencijoje prieš Sovietų Sąjungą ir jos satelitus bei administracijos nusistatymą pravesti tinkamą Amerikos apsiginklavimą. Mūsų tik buvo atkreiptas Valstybės sekretoriaus dėmesys į pamažu prasidė-

jusią prieš apsiginklavimą JAV-bių spaudos kampaniją, kuri turėtų būti atremta, panaudojant visas administracijos dispozicijoje esančias visuomenės informavimo priemones.

4. Santykiai su veiksniais ir organizacijomis

Amerikos Lietuvių Taryba palaikė glaudžius ryšius su Vyriausiu Lietuvos Išlaisvinimo Komitetu, pasikeičiant informacijomis arba bendrai planuojant ir atliekant atskirus veiksmus.

Kaip esu minėjęs, Madrido konferencijos pradžioje, kai sugrįžo namo VLIKo atstovai, kurie buvo anksčiau atskridę į Madridą, juos teko pakeisti ALTo atstovams, kuomet buvo sudaromos pabaltiečių delegacijos lankyti įvairioms Helsinkio Akto signatarų delegacijoms.

Šiemet suėjo 30 metų nuo tos dienos, kada pradėjo veikti Amerikos Balso lietuvių skyrius, pradėjęs lietuvių kalba radijo transliacijas į pavergtą Lietuvą.

Bendromis ALTo ir VLIKo pastangomis buvo surengtas iškilmingas šios sukakties paminėjimas šių metų gegužės 14 dieną viename Senato priėmimo kambaryje. Į tą pietų pertraukos metu suruoštą priėmimą, kurį globojo Senato Užsienio reikalų komiteto pirmininkas Charles Percy, atsilankė apie šimtą rinktinių svečių (daugiau nebūtų sutilpę), kurių tarpe šalia kitų senatorių, iš Atstovų Rūmų dalyvavo jų Užsienio reikalų komiteto pirmininkas Clementas Zablockis su keliais kitais Kongreso nariais, Lietuvos atstovas dr. S. Bačkis su latvių ir estų diplomatiniais kolegomis, keletas aukštų Valstybės departamento valdininkų su Amerikos Balso viršininkais ir lietuvių skyriaus žmonės su latvių ir estų tarnybų atstovais. Šiam parengimui ruošti ALTo valdyba buvo sudarius specialią komisiją, pirmininkaujamą dr. Leono Kriaučeliūno, o kviestinių svečių sąrašus sudarinėjo Lietuvos pasiuntinybė, VLIKas, Amerikos Balso lietuvių skyrius ir mes patys. Į tautos Fondą ALTas ir šiais metais įmokėjo 4,000 dolerių VLIKo darbams paremti.

Reikia pasidžiaugti, kad ALTui šiais metais, kaip ir anksčiau, pavyko išlaikyti labai nuoširdžius santykius su Lietuvos atstovu dr. S. Bačkiu, kuris mums nuolatos siųsdavo visokią Lietuvos bylą liečiančią informacinę medžiagą ir visuomet būdavo pasiruošęs patarti, kai mums tekdavo susigaudyti kokiose nors diplomatinėse plonybėse.

Pribrendus reikalui skubiai taisyti blogame stovyje esan-

čius Lietuvos Atstovybės Washingtone rūmus, Amerikos Lietuvių Taryba, jausdama pareigą prisidėti organizaciniu darbu, tuoj susirūpino, kad į šią akciją būtų įjungti visi Amerikos lietuviai, nes tai ne vienos ar kitos organizacijos reikalas, bet visų lietuvių.

Tuo reikalu JAV LB Krašto valdyba pasiūlė sudaryti komitetą iš JAV LB ir ALTo atstovų su dviem lygiateisiais pirmininkais. Gi ALTas siūlė, kad tas komitetas nebūtų primestas visuomenei vienos ar kitos organizacijos, bet būtų išrinktas visų Amerikos lietuvių organizacijų atstovų sušauktame susirinkime ir jis būtų savarankiškas, nepriklausytų jokiai vienai organizacijai.

Nesusitarus dėl komiteto sudarymo principo, abiejų valdybų motyvai buvo perduoti Lietuvos statovui dr. S. Bačkiui, pageidaujant, kad jis priimtų abiejų valdybų atstovus išsiaiškinimui. Reikia tikėtis, kad bus parinktas ne dominavimo, o demokratinis principas ir į Liet. atstovybės rūmų restauravimo akciją bus įjungti visi Amerikos lietuviai.

Bendru Amerikos pabaltiečių politiniu veiksniu tenka laikyti Jungtinį Amerikos Pabaltiečių Nacionalinį Komitetą, veikiantį Washingtone. Kaip žinote, šį komitetą sudaro Amerikos Lietuvių Taryba, Amerikos Latvių Draugija ir Amerikos Estų Tautinė Taryba. Komitetas veikia jau 20 metų, kurių sukaktį iškilmingai paminėjo š.m. liepos 11 d., suruošiant priėmimą vienoje Atstovų Rūmų komisijos posėdžių patalpoje, į kurį atsilankė apie 250 Washingtono ir apylinkių lietuvių, latvių ir estų su įvairiais garbės svečiais iš Kongreso ir administracijos įstaigų. Šiame priėmime ALTo valdybai atstovavo jos vicepirmininkas dr. Juozas Jeromė, kuris tomis dienomis savo tarnybos reikalais buvo nuvykęs į Washingtoną. Keliems Kongreso atstovams ir senatoriams, patiems artimiausiems pabaltiečių draugams, buvo įteikti puošnūs adresai, vad. Baltic Freedom Awards. Šiais metais Pabaltiečių komitetui vadovauja Amerikos Estų Tautinės Tarybos pirmininkas Juhan Simonson. Atskirą ir platesnį pranešimą apie Amerikos Pabaltiečių Komiteto veiklą padarys ALTo atstovas Washingtone prof. dr. Jonas Genys.

Šia proga noriu tik paminėti, kad latvių atstovas Pabaltiečių Komitete Gunnars Meierovics sėdi tame komitete nuo pat jo įsisteigimo dienos, t.y. ištisą dvidešimt metų. Man atrodo, kad jis pats vienas daugiau žino, ką Pabaltijo tautų laisvinimo byloje reikia atlikti, negu gali žinoti pati

Lietuvos Nacionalinė
Mažvydo Biblioteka

mandriausia amerikiečių visuomeninių ryšių firma. Gal tik visa bėda, kad Amerikos Pabaltiečių Komitetas pasitenkina tik su maždaug 20,000 dolerių metine sąmata ir neišleidžia veiklai 200,000 ar 300,000 dolerių metams.

Tarp BALFo ir ALTo nebuvo daug bendrų reikalų, bet nebuvo ir jokių problemų, nes abiejų veiksnių veiklos sritys niekada nebuvo susikryžiavusios.

Nedaug turėta ryšių su JAV LB Krašto valdyba, be neseniai įvykusio abiejų valdybų atstovų pasitarimo Lietuvos atstovybės rūmų restauravimo reikalais. Kaip atsimenate, praeitas ALTo suvažiavimas buvo priėmęs rezoliuciją, kad prieš tą suvažiavimą buvo abiejų valdybų atstovų susitarimo projektas, ALTo valdybos neturi būti svarstomas, "tol, kol atsiras konkrečių galimumų aukų rinkimo, darbo pasidalinimo bei atstovavimo JAV įstaigose klausimais susitarti ALTui priimtina prasme".

ALTo valdyba ligi šiol nerado, kad padėtis būtų pasikeitusi ir kad būtų atsiradę konkrečių galimumų taip susitarti, kaip suvažiavimas buvo mums padiktavęs.

ALTo suvažiavimuose nekartą esate girdėję valdybos nuomonę, kad mes norime turėti Amerikoje vieną stiprią Lietuvių Bendruomenę, žinoma, tokią, kuri neatitrauktų nuo ALTo dalies Lietuvos laisvinimo reikalams renkamų aukų ir su visokiomis savo "ambasadorystėmis" Washingtone nedublikuotų ALTo ir Jungtinio Amerikos Pabaltiečių Komiteto darbų. Nei Amerikos latviai, nei Amerikos estai taip nesielgia. Jie tik stebisi, kaip lietuviai negali taip susitvarkyti.

Nežiūrint mūsų noro turėti tik vieną Lietuvių Bendruomenę, Amerikoje negalima užmerkti akių prieš faktą, kad mes turime dvi Bendruomenes, kurios per eilę metų nepajėgė susijungti. Reorg. Lietuvių Bendruomenė skelbia, kad ji tiksliai vykdanti VLIKo paskelbtos Lietuvių Chartos principus dirbti kultūrinį darbą ir talkinti Lietuvos laisvinimo veiksniams. Iš tiesų, ALTas stipriai jaučia jos paramą, ir mes manome, kad, jeigu ir JAV LB Krašto valdyba irgi pakreiptų savo veiklą tuo pačiu keliu ir aiškiai pasisakytų prieš bet kokį bendravimą su lietuviškais bolševikais, tai visokie nesusipratimai su politiniais veiksniais tuoj pat išnyktų ir tuomet tikrai nebeliktų daug kliūčių abiems Bendruomenėms susijungti.

Pati įdomiausia šiais metais žinia atėjo iš Los Angeles, kur suorganizuotas bendras visų Amerikos pabaltiečių veiks-

nys — Baltic American Freedom League, pasišovęs visą Pabaltijo tautų laisvinimo darbą perduoti Amerikiečių kompanijai, sukeliant jiems kasmet po keletą šimtų tūkstančių. Tą projektą ALTo valdyba svarstė ir atmetė. Panašų nutarimą yra padariusi ir VLIKo valdyba.

Prieš to projekto apsvarstymą mes jau buvome gavę tiesioginį tos amerikiečių firmos pareikalavimą pristatyti jiems ALTo skyrių sąrašą su jų pirmininkų pavardėmis, adresais ir telefonų numeriais, ką mes, žinoma, atsisakėme padaryti.

5. Ateities politinė veikla

Kaip esu minėjęs, Madridọ konferencija šio mėn. 27 d. turi vėl susirinkti posėdžių. Todėl Helsinkio Akto proceso tęsimas arba jo nutraukimas priklausys nuo ateinančių poros mėnesių posėdžių rezultatų.

Tuo po Helsinkio Baigiamojo Akto pasirašymo, prieš daugiau negu prieš šešerius metus, ALTas buvo paskelbęs nuomonę, kad tas Helsinkio Aktas turi visą eilę principų, žinoma, surinktų iš įvairių tarptautinių susitarimų, Tautų Sąjungos bei Jungtinių Tautų statutų bei jų veiklos, kuriuos galima panaudoti Lietuvos laisvės bylos reikalams. O pačios Helsinkio Akto signatarų konferencijos pasirodė geriausiais tarptautiniais forumais vanoti Sovietų Sąjungai už jos visokį vidujinį ir tarptautinį banditizmą, nes iš tų 35 Helsinkio Aktą pasirašiusių valstybių didelę daugumą sudaro demokratinės Vakarų valstybės.

Pačiais svarbiausiais Lietuvos laisvės bylą liečiančiais Helsinkio Akto principais tenka laikyti valstybių teritorijų neliečiamybės principą (IV), žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių gerbimo principą (VII), ne tik dėl žmogaus teisių kaip tokių, o šį principą surišant su Jungtinių Tautų 1960 m. gruodžio 14 d. Dekolonizacijos Deklaracija, kurios pirmasis paragrafas skelbia, kad "Tautoms uždėjimas svetimos (jėgos) jungo, dominacijos ir eksploatacijos sudaro pagrindinių žmogaus teisių paneigimą".

Kitas svarbus Helsinkio Akto principas yra tautų teisių lygybės ir visoms tautoms laisvo apsisprendimo deklaravimas (VI-VII) ir, pagaliau, sutarimas sąžiningai pildyti visus tarptautinės teisės įsipareigojimus (X).

Jei Helsinkio Akto procesas ir nutrūktų, tai tie jame surašyti tarptautinės teisės principai nepradingtų, nes jie yra surinkti iš daug anksčiau sudarytų tarptautinių sutarčių

ir teisinės bei politinės praktikos. Žvelgiant į tuos principus, neturėtų kilti abejonės, kad jie negali būti vienodos svarbos, vedant Lietuvos laisvės bylą.

Suprantama, jog mūsų politinė strategija reikalautų, kad mes pirmoje eilėje pasiremtume mūsų byloje pačiais svarbiausiais principais, nes nukrypimas į šalutinius ir mažiau reikšmingus dalykus gali aptemdyti visą Lietuvos laisvės bylos vedimą.

Taigi, koks svarbiausias ir pats pagrindinis momentas yra Lietuvos laisvinimo byloje? Ogi, nuo pat pirmosios Lietuvos užgrobimo dienos mes vedame kovą už lietuvių tautai padarytos skriaudos atitaisymą. Sovietų Sąjungos karinėms jėgoms užimant Lietuvos teritoriją, sulikviduojant jos teisėtą vyriausybę ir begėdiškomis klastos priemonėmis įjungiant Lietuvą į Sovietų Sąjungą. Todėl pačiu svarbiausiu Lietuvos laisvės byloj tarptautinės teisės principu tenka laikyti valstybių teritorijų neliečiamybės principą, suformuluotą 1928 m. Paryžiaus arba vad. Briando-Kellogo Pakto, o JAV-bių 1932 m. paskelbtą kaip atskirą tarptautinės teisės doktriną.

Netenka stebėtis, kad Madrido konferencijoje JAV-bių delegacijos atstovas Warren Zimmermannas, sakydamas kalbą apie VIII-tą Helsinkio Akto principą dėl tautų teisių lygybės ir jų laisvo apsisprendimo ir užpuldamas Sovietų Sąjungą dėl Pabaltijo valstybių užgrobimo, pasakė, kad šis smurto veiksmas pažeidžia ir IV-tą Helsinkio Akto principą dėl svetimos teritorijos užėmimo, sulaužant tarptautinę teisę, ir todėl niekuomet negali įgyti teisinės galios. Mums tik tiktų tą užgrobimo nepripažinimą jau seniai nustoti vadinus "politika", nes reikalas liečia tarptautinės teisės principą. Kiek teko pastebėti, tik vienas prezidentas Fordas vartojo tikslų terminą, vadindamas tą nepripažinimą JAV-bių užimta pozicija (position), o ne politika.

Kasmet Lietuvos laisvės byloje kalbant apie tautų laisvo apsisprendimo principą, mūsų nusistatymas turėtų būti aiškus, kad lietuvių tautai nereikia jokio laisvo apsisprendimo, nes lietuvių tauta tą apsisprendimą yra seniai padariusi visiems laikams būti laisva, ką yra patvirtinęs savo rezoliucija Lietuvos steigiamasis Seimas. Mes tik siekiame, kad būtų atstatytas Sovietų Sąjungos smurto veiksmais laikinai pertrauktas to lietuvių tautos laisvo apsisprendimo vykdymas. Prašymas Pabaltijo tautoms naujo laisvo apsisprendimo gali pasidaryti tiesiog pavojingas, ypač latvių ir estų tau-

toms, kurios netrukus savo teritorijose gali likti tik mažumomis.

Grįžtant prie žmogaus teisių ir laisvių principo, mes vėl niekuomet neturėtume pamiršti Jungtinių Tautų Generalinio Susirinkimo priimto Dekolonizacijos Deklaracijos nuostato, kad tautai uždėtas svetimos jėgos jungas reiškia pagrindinių žmogaus teisių paneigimą, atseit, iš viso negali būti kalbos apie žmogaus teisių paisymą tokioje tautoje, kuri yra dominuojama kitos svetimos tautos. Šitas Jungtinių Tautų paskelbtas principas turėtų tiesiog būti spausdinamas ant viršelių visokių leidinių apie žmogaus teisių pažeidimus okupuotoje Lietuvoje, kaip Violation of Human Rights in Occupied Lithuania, Katalikų Bažnyčios Kronikos ir kitų, nes kitaip mes galime, kaip sakoma, per medžius nepamatyti paties miško. Lietuvių tauta gali būti pamažu pradėta laikyti tik viena iš daugelio Sovietų Sąjungos grupių, kaip jau dabar kartais pasitaiko įvairių etnikų rezoliucijose.

Paskutinis Helsinkio Akto principas apie sąžiningą tarptautinės teisės prievolių pildymą, atrodo, nereikalingas jokių komentarų. Mes žinome, kad Sovietų Sąjunga, pavergdama Lietuvą, sulaužė visas su ja sudarytas tarptautines sutartis, ir šis principas tik reikalauja, kad tų sutarčių galiojimas būtų atstatytas.

Baigdamas noriu išreikšti nuoširdžią padėką visiems ALTo Valdybos nariams, jos pareigūnams ir tarnautojams, kun. dr. J. Prunskiui už ALTo informacijų ir kitų raštų redagavimą bei poniai Irenai Blinstrubienei už pavyzdingą ALTo biuro tvarkymą ir už tikslų, greitą ir sąžiningą kiekvieno pavedimo atlikimą.

Viso ALTo vadovybės vardu nuoširdžią padėką reiškiu visoms ALTą sudarančioms organizacijoms, ALTo skyrių valdyboms ir plačiajai Amerikos lietuvių visuomenei, moraliai ir materialiai parėmusiems Amerikos Lietuvių Tarybos darbus, kad didvyriškai besilaikanti lietuvių tauta pavergtoje tėvynėje greičiau susilauktų laisvės ryto.

II. VLIKo PIRMININKO DR. KAZIO BOBELIO PRANEŠIMAS VLIKo SEIMUI

Įtemptų, besiniaukiančių ir vis Sovietų imperijos griuvimą artinančių tarptautinių įvykių šešėlyje šiandien Clevelande pradedame Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto seimą apsvarstyti Lietuvos laisvinimo eigai, atliktiems dar-

bams ir numatyti veiklos gairėms ateičiai.

1943 metais įsikūręs, VLIKas, gavęs tautos įgaliojimus, tebeneša tą pačią atsakomybę Lietuvai ir lietuvių tautai.

Dabartinė VLIKo valdyba, pradėdama savo kadenciją 1979 metais, paskelbė deklaraciją, pakartodama VLIKo įsipareigojimus ir atsakomybę, ir stipriai be kompromisų tebetęsia ir vykdo toje deklaracijoje paskelbtus laisvės kovos principus. Cituoju: "Lietuvių kova už Tautos laisvę ir savą Valstybę nesikeičia. Ji yra nuolatinė, visuotinė, besąlyginė ir vedanti į pergalę".

Tai yra pagrindinis motto dabartinei VLIKo valdybos veiklai. Šiandien tie įsipareigojimai yra pakartojami, jie yra dar daugiau sustiprėję, dar daugiau išsiplėtoję ir vykdomi platesniu mastu, negu bet kada praeityje.

Baltimorės seime priimtas šios valdybos planas yra vykdomas ir toliau. Aš manau, kad būtų naudinga tą planą priminti. Jis susidėjo iš dviejų dalių:

I. Bendras Lietuvos politinės veiklos išplėtimas ir koordinavimas.

II. Tarptautinis Lietuvos interesų atstovavimas.

Šiais metais jokių dramatinių veiklos pasireiškimų nebuvo, buvo daugiau bendros rutininės veiklos metai — kasdieniniai, administraciniai, kontaktų palaikymas, Lietuvos bylos kėlimas, spaudos reikalai, o taip pat reikėjo sekti ir išnaudoti vis dar tebesitęsiančią Madrido konferenciją.

I. Lietuvos politinės veiklos koordinavimas

Kaip jau minėjau Toronto seime, Lietuvos politinės bylos veikla ir koordinacija yra plačiai išplėsta po viso pasaulio kraštus, kur tik lietuvių gyvenama. Visi Europos, Pietų Amerikos kraštai ir Kanada buvo aplankyti net po keletą kartų. VLIKo valdyba yra nuolatiniame ryšyje su tų kraštų lietuvių organizacijų valdybomis ar tiesiogiai su VLIKo atstovais.

Lietuvių kolonijų organizacijos ar pavieniai asmenys labai nuoširdžiai VLIKo darbui talkininkauja. Norėtume turėti su kai kuriais kraštais dar geresnį ryšį, bet to pilnai dar negaliu pranešti. Charakteringa, kad daugiausia VLIKo veiklą sunkina ar iš Amerikos rašomi tendencingi straipsniai į kitų kraštų spaudą, ar ten nuvykę kai kurie Amerikos lietuviai.

Australijoje VLIKas turi kontaktą kol kas tik per Tautos Fondo atstovybes ir pavienius asmenis, bet yra numatyta valdybos nario kelionė asmeniškų ryšių sutvarkymui. Gai-

la, kad dėl įvairių priežasčių negalėjome šiais metais to atlikti, kaip buvo numatyta.

Labai aktyvi VLIKo atstovybė yra Argentinoje, kur Artūras Mičiudas nuolat spaudoje ir valdžios įstaigose kelia Lietuvos reikalus. Jo pranešimą girdėsime.

Eltos informacijos tarnyba dirba pilnu tempu ir, kiek sąlygos ir išlaidos leidžia, darbą atlieka gerai ir laiku. Elta išeina reguliariai lietuvių, anglų, prancūzų ir italų, o su pertraukomis ispanų ir portugalų kalbomis. Prancūzijoje VLIKo atstovė B. Venskuvienė tvarkingai ir gražiai redaguoja ELTĄ prancūzų kalba.

Ispanų kalba Eltos leidimą perėmė tvarkyti p. Rosales Statkutė Venecueloje. Pono Juchnevičiaus, ligšiolinio redaktoriaus ispanų kalba, teko atsisakyti, nes susidarė keblumų jam gauti pinigus.

Bendrai Eltos platinimas visomis kalbomis yra išplėstas.

Radijo stotys Vatikane ir Romoje tebeveikia, ir jų reikšmė pavergtai Lietuvai yra labai didelė. Atvykę iš okupuotos Lietuvos pabrėžia, kad šios stotys geriausiai girdimos ir duoda naudingų informacijų.

Radio Liberty, Free Europe ir Amerikos Balsas yra labai trukdomos ir blogiau girdimos.

Šių metų vasario mėnesį teko dalyvauti Pietų Amerikos lietuvių VII-me kongrese Buenos Aires ir padaryti politinės veiklos pranešimą. Detalių neminėsiu, apie tai jau buvo spaudoje paskelbta.

VLIKo ir dr. Pajaujo šeimos bendromis jėgomis išleista knyga "Soviet Genocide in Lithuania" buvo labai teigiamai priimta ir apie 150 egzempliorių buvo išplatinta Kongreso, valdžios ir spaudos pareigūnams veltui.

VLIKo valdyboje kelis kartus buvo užsimintas VLIKo namų įsigijimo klausimas, bet lėšos trukdo šį reikalą rimtai spręsti.

Su ALTo valdyba turėjome du pasitarimus, svarbiausia dėl okupuotoje Lietuvoje kalinamų ir persekiojamų lietuvių (Skuodžio, Petkaus, Statkevičiaus, Gajausko ir kitų) ir taip pat ryšium su JAV Teisingumo ministerijos specialios investigacijos istaigos (O.S.I.) iškeltomis bylomis Amerikos lietuviams neva už kolaboravimą su naciais" ir neva "karo nusikaltėliams". Kaip žinote, paskutiniu metu 6 lietuviai viešai pakaltinti.

Kadangi šis klausimas yra JAV vidaus politikos ribose,

VLIKo valdybos nuomonė buvo ta, kad pradžioje geriausiai šią problemą turėtų tvarkyti ALTas ir BALFas — kaip Amerikos lietuvių institucijos. Tuo reikalų kreipėmės į šias organizacijas ir paruošėme memorandumo projektą, kurį aptvarkiusi ALTo valdyba pagal savo nuožiūrą, įteikė prezidentui Reaganui ir teisingumo sekretoriui W.F. Smithui.

Dabar, šiam reikalui išsiplėtus net ir spaudoje bei televizijoje, jau liečiant bendrai visus lietuvius ir net lietuvių tautą, VLIKas ruošia naują principinį memorandumą JAV prezidentui, kurį įteiksime artimiausioje ateityje.

Šių metų spalio mėnesį JAV užsienio reikalų ministerija (Department of State) išleido didelės svarbos specialų raportą (Special Report) Nr. 88, Soviet Active Measures — Forgery, Desinformations, Political Operations). Šio raporto interpretacija bus naudinga gintis nuo lietuviams daromų kaltinimų. Inžinierius L. Grinius šiuo klausimu yra parašęs prof. Dov Levinui į Izraelį, bet atsakymo negavo.

Lietuvių apkaltinimai JAV-se jau įgavo gan didelę proporciją, kas gali ir bendrai atsiliepti į lietuvius ir Lietuvos bylai, nes mus bando kompromituoti kaip pajėgią antibolševikinę etninę grupę. Todėl šiam klausimui išspręsti reikia imtis labai energingos ir vieningos visų organizacijų ir lietuvių akcijos. VLIKo valdyba galvoja sušaukti bendrą visų organizacijų posėdį bendram darbui aptarti. Pagaliau jau turi ateiti laikas, kad Sovietų Sąjungos, su sąmoninga ar nesąmoninga žydų pagalba, daromi kaltinimai lietuvių tautai, turi būti griežtai atmesti ir sustabdyti. Aš manau, seimas šiuo klausimu turi aiškiai ir konkrečiai pasisakyti.

VLIKas buvo atstovaujamas visuose lietuvių organizacijų suvažiavimuose, minėjimuose arba valdybos narių, arba pasiunčiant sveikinimus.

Kartu su ALTu surengėme JAV Kongrese 30 metų Amerikos Balso lietuviško skyriaus jubiliejų, kuriame senatorius Ch. Percy buvo šeimininkas.

Kaip ir praeityje, santykiai bei kooperavimas su Diplomatine Tarnyba, ALTu, BALFu ir Reorganizuota LB yra geri. Su PLB valdyba 1981 metais jokių ryšių nebuvo.

Nerimtas kreipimasis į VLIKą atėjo iš Los Angeles grupės, vadovaujamos pono Mažeikos, pranešant, kad yra suorganizuota Pabaltijo Amerikiečių Laisvės Lyga (Baltic American Freedom League), kuri nutarė Pabaltijo tautų laisvinimo bylą vykdyti su samdoma amerikiečių kompanija. Vien

tik bendram veiklos planui paruošti kompanija pristatė apie 8,000 dolerių sąskaitą, o toliau darbui vykdyti numatyta apie 200,000 dolerių metams.

VLIKo valdyba savo posėdyje 1981 m. rugpjūčio 1 d., apsvarsčiusi tą projektą, atmetė jį kaip nerealų lietuviškos laisvės akcijoje ir apie tai pranešė iniciatorių direktoriui ponui Mažeikai.

VLIKas tuo reikalu taip pat padarė pareiškimą lietuvių spaudoje, kad nebūtų nenaudingai mėtomi sunkiai lietuvių uždirbti pinigai. ALTas vėliau irgi padarė panašų pranešimą. Kiek žinome, ir Diplomatinė Tarnyba tam projektui nepritarė.

Kaip Jūs žinote, JAV labai sėkmingai jau virš 20 metų veikia Jungtinis Pabaltiečių Komitetas (Joint Baltic American Committee). Todėl mums visai nesuprantama, kodėl reikia kurti dar vieną instituciją.

VLIKo valdybos nariai parašė nemaža straipsnių į lietuvių spaudą ir visi nuoširdžiai dirba VLIKo labui. Nors VLIKo valdybos posėdžiuose diskusijos kartais vykdavo labai intensyviai, bet beveik visi pricipiniai sprendimai buvo daromi vienu balsu. Norėčiau pabrėžti, kad aš, kaip pirmininkas, labai vertinu VLIKo valdybos narių atvirus pasisakymus valdybos posėdžiuose, nes tai praplėsdavo mūsų akiratį, ir iškilę klausimai būdavo giliau išnagrinėjami..

Ponia Samatienė padarys pranešimą apie administracines operacijas ir įstaigą. Dr. Jurgėla irgi padarys pranešimą.

Tarptautinis Lietuvos Interesų atstovavimas

Turėjome keletą pasitarimų JAV užsienio reikalų ministerijoje (State Dept.) ir su JAV Kongreso nariais. Būdamas Argentinoje, turėjau porą pasimatymų su Argentinos valdžios ir kariuomenės pareigūnais, o taip pat su La Prensa ir Telam agentūros redaktoriais. Jie padarė Lietuvai naudingus pareiškimus Argentinos spaudoje, kurie buvo paminėti ir mūsų spaudoje.

Europoje P.A. Venskus atstovauja VLIKui santykiuose su Europos parlamentu.

VLIKas, aktyviai įsijungęs į Helsinkio konferencijos nutarimų išnaudojimą Lietuvos bylos naudai, supažindino Vakarų ir neutralių Europos valstybių vyriausybes su Sovietų Sąjungos vykdomais tų principų laužymais Pabaltijo valstybėse ir tais klausimais padarė daug pareiškimų.

Kaip jūs žinote, 1980 metų rudenį E.S.K. konferencijai buvo paruoštas išsamus memorandumas bendrai su Diplomatine Tarnyba. VLIKo delegacija dalyvavo Madride ir ten atitinkamai pasireiškė. Pabaltijo valstybių okupacija ir krašte vykstantis persekiojimas buvo Madride minimas net keletą kartų.

1981 m. rugpjūčio 5 dieną VLIKas įteikė pareiškimą JAV, ES ir K komisijai apie vykstantį religinį ir tautinį pasipriešinimą, kuris buvo atspausdintas komisijos knygutėje Volume XV August 5th — Violation of Helsinki Principles in Lithuania — Religious and National Dissent. VLIKo atstovai dalyvavo E.S. ir K komisijos įvairiuose informaciniuose pasitarimuose ir apklausinėjimuose Washingtone, ir komisija Eltos biure buvo nuolat informuojama apie įvykius okupuotoje Lietuvoje. Komisija dažnai naudojosi Eltos biuleteniu.

1981 m. spalio 22 dieną VLIKas įteikė papildomą memorandumą Madrido E.S. ir K. konferencijos 27 valstybių vyriausybėms ir vėl pakartojo Lietuvos nenormalią padėtį, ten vykstantį genocidą, persekiojimą asmenų, kurie seka Helsinkio Akto vykdymą ir t.t., prašant panaikinti Ribbentropo-Molotovo pakto pasekmes, ir kad nelegalus (Helsinkio IV principą laužantis) Sovietų Sąjungos aktas, užimant laisvos Lietuvos valstybės teritoriją, būtų pasmerktas, panaikintas ir įtrauktas į baigminių išvadų dokumentą.

Madrido konferencija, turėjusi baigtis 1981 m. vasario-kovo mėnesiais, tebevyksta dar ir šiandien. Niekas iš konferencijos dalyvių negalvojo, išskyrus gal Sovietų Sąjungą, kad per 22 savaites nebus galima susitarti dėl vykdymo tų principų, kurie jau 1975 metais buvo visų priimti ir pasirašyti.

Vakarų ir neutraliųjų valstybių stipri laikysena, reikalaujanti įvykdyti Helsinkyje sutartus principus, Sovietų Sąjungą pastatė prieš didelę dilemą.

Tebevykstanti Madrido konferencija buvo pertraukta keletą kartų. Paskutinį kartą ji buvo nutraukta 1981 m. liepos 27 d. be rezultatų — nepajėgiant konferencijos dalyviams paruošti bendro baigiamojo dokumento. Konferencija vėl prasidėjo spalio 27 dieną ir jau pirmą dieną anglų atstovas, kalbėdamas Vakarų bloko vardu, metė visą eilę kaltinimų Sovietų Sąjungai, ypatingai stipriai iškeldamas invaziją į Afganistaną ir ten vykstantį pasipriešinimą prieš Sovietus, afganistaniečių bėgimą nuo Sovietų teroro ir t.t. Man, kaip dalyvavusiam

Belgrado ir Madrido konferencijose, buvo matyti aštrus Vakarų bloko pasikeitimas — konkrečiai reikalaujantis jiems pažadėtų susitarimų vykdymo. Jei Belgrade žmogaus ir tautų teisių klausimai buvo paliesti prabėgomis ir labai atsargiai, tai Madride visi tie patys klausimai jau buvo statomi aiškioje kaltinamoje formoje, reikalaujant jų vykdymo. Visa ta vakariečių laikysena buvo JAV vyriausybės užimtos politinės linijos rezultatas, nes Europos valstybės, nors ir daug kalba bei aiškina, bendrąją Europos politiką veda pagal Amerikos liniją.

Nei Rytai, nei Vakarai nenori konferencijos sugriuvimo, nes ji yra šioks toks tarptautinis forumas savo nusistatymams pristatyti ir galimybė reikalauti, kad būtų vykdoma tai, dėl ko jau susitarta. Tik šitie motyvai dar palaiko Madrido konferenciją gyvą. Šiandieną jau ir didžiausi Helsinkio akto opozicionieriai pripažįsta, kad tai buvo ir yra didelis Sovietų politiniai diplomatinis pralaimėjimas, nes visi pasirašiusieji Helsinkio finalinį dokumentą pagaliau pamatė, kad Sovietai bando visus apgaudinėti, net iškilmingus pažadus davę.

Todėl ir mes turime visada ir visur bandyti dokumentuotai įrodyti, kad Sovietų Sąjunga yra visų sutarčių, aktų ir susitarimų falsifikuotoja ir laužytoja. Ji pilnai tebevykdo, ką Leninas jau prieš daugelį metų yra pasakęs: "Sutartys yra tam, kad jos būtų laužomos".

Nors pats Helsinkio aktas šiuo metu praktiškesnės naudos nedaug teduoda, bet jo moralinė reikšmė ir įtaka yra nepaprastai didelė. Tai yra tas vienintelis tarptautinis forumas, kuriame mes savo bylą galime pristatyti.

Jungtinėse Tautose mes bent šiuo metu neturime jokių galimumų Lietuvos klausimą pristatyti — ten yra absoliuti Sovietų įtaka. Visai kita padėtis yra Europoje, ir todėl aš manau, kad mūsų laisvės bylos išvystymas turi būti ypatingai stipriai nukreiptas, kiek galima pasinaudojant JAV ir Kanados pagalba, į Europos tarptautines konferencijas ir atskiras Europos valstybes. Bet aš esu įsitikinęs, nors gal ir klystu, kad nei viena Europos valstybė Pabaltijo klausimo nejudins. Mums reikia turėti stiprų užnugarį. O tai gali ateiti tik per Ameriką, šiek tiek per Kanadą, gal eventualiai ir per Kiniją.

Europos valstybės tik tada mūsų klausime padėjo, kuomet Amerika kėlė Pabaltijo valstybių bylą. Visai kita padė-

tis susidarytų karo ir eventualaus Sovietų vidinio sprogimo atveju. Įvykiai Lenkijoje, Afganistane ir kitur, neramumai Sovietų Sąjungoje veda ta linkme. Bet visada turime atsiminti, kad ne kiti, o tik mes patys atstatysime nepriklausomybę. Visados ir visur turime būti tam pasiruošę.

Šia proga noriu pareikšti širdingą padėką VLIKo valdybos nariams, poniai Samatienei, VLIKo tarybai už artimą bendradarbiavimą, patarimus ir pagalbą VLIKo darbams. Taip pat dėkoju visiems lietuviams, parėmusiems VLIKo darbą. Ypatingai dėkingi Tautos Fondui už parūpinimą finansinių išteklių numatytai veiklai įvykdyti. Ačiū spaudos ir radijo vadovams už informavimą apie VLIKo darbus. Širdingai dėkoju visiems lietuviams, nes tik bendromis jėgomis atsieksime mūsų didįjį tikslą — nepriklausomą Lietuvą.

III. VLIKo SEIMO REZOLIUCIJOS

Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą sudarančių penkiolikos organizacijų atstovai, susirinkę metiniame Seime Clevelande, 1981 m. lapkričio 6-8 dienomis, vienbalsiai priėmė sekančius nutarimus:

I. Lietuvos laisvės reikalu:

Pavergtųjų brolių ir seserų laisvės ir gyvybės aukų ir kančių akivaizdoje Seimas:

1.

Su gilia pagarba ir dėmesiu stebi ir remia pavergtosios tautos kovą už savo suvereninių teisių vykdymo atstatymą, Lietuvos nepriklausomybę ir žmogaus teises.

2.

Kreipiasi į tarptautines institucijas, valstybių vyriausybes, organizacijas ir į kiekvieną laisvę gerbiantį žmogų, prašydamas padėti pavergtajai lietuvių tautai išsilaisvinti iš komunizmo ir rusiško imperializmo vergijos.

3.

Reikalauja, kad Sovietų Sąjunga atitrauktų visas savo karines ir administracines pajėgas iš okupuotos Lietuvos, kad lietuvių tauta galėtų vykdyti savo suverenumą.

4.

Taria, kad Lietuvos laisvinimo pareiga yra šventa kiek-

vienam lietuviui. Visi lietuviai skatinami jungti jėgas vieningam ir suderintam darbui dėl Lietuvos laisvės.

II. Rusifikacijos ir tautų naikinimo Sovietijoje reikalu:

Seimas tvirtina, kad

1.

Sovietų Sąjunga vykdo caristinės Rusijos imperijos politiką ir sąmoningai vysto rusišką šovinizmą okupuotuose kraštuose, bandydama juos surusinti.

2.

Sovietų Sąjunga, kovodama prieš tikėjimą, vietoje jo perša marksizmą — leninizmą, kuris neigia žmogų ir jo teises ir pajungia asmenį totalitariniam kolektyvui — Rusų komunistų partijai ir rusiškai imperijai.

3.

Sovietų Sąjunga, oficialiai įtaigodama tautų lygybę, praktikoje neigia tautų teises, neleidžia mokyklų tautinėms mažumoms, visoje imperijoje vysto rusiškas mokyklas ir pabrėžia rusų tautos, rusų kalbos ir rusų kultūros pranašumą prieš kitų tautų įgimtą ir šventą teisę vystyti savo vertybes.

4.

Seimas, konstatuodamas šią dviveidišką Sovietų Sąjungos politiką, kreipia laisvojo pasaulio dėmesį į tai, kad komunistų partijos vedama rusiškos imperijos politika remiasi melu ir siekia klasta Sovietų imperijos didinimo kitų valstybių okupacijomis ir nerusiškų tautų žmonių pavergimu.

III. Gudijos ir Lenkijos lietuvių reikalu:

Seimas paveda VLIKo valdybai tirti Gudijos ir Lenkijos aneksuotų sričių lietuvių būklę ir ieškoti būdų jų padėčiai palengvinti.

IV. Lietuvos Diplomatinės Tarnybos reikalu:

Seimas pakartotinai kreipia lietuvių visuomenės dėmesį į Lietuvos diplomatinės tarnybos svarbą, remia jos darbus ir skatina VLIKo Valdybą ir toliau ieškoti būdų jai stiprinti ir jos tęstinumui išlaikyti.

V. Karo nusikaltimais apkaltintų reikalu:

JAV Teisingumo Ministerijos specialių tyrinėjimų įstaiga

užvedė bylas prieš keletą lietuvių. Seimas siūlo VLIKo Valdybai, susitarus su Amerikos Lietuvių Taryba, Lietuvių Bendruomenės ir BALFo valdybomis, sukviesti organizacijų atstovų konferenciją šiems klausimams principiškai išnagrinėti ir paruošti konkretų planą neteisingai apkaltintų gynimui.

VI. Jaunimo reikalu:

1.

Seimas ragina visas organizacijas vystyti sąlygas jaunimo įsąmoninimui Lietuvos laisvės bylos reikaluose.

2.

VLIKą sudarančias organizacijas Seimas skatina skleisti Lietuvos laisvės kovos idėjas jaunime ir rūpintis, kad būtų prieinamos žinios apie VLIKą ir jį sudarančias organizacijas, siekiant didesnio jaunimo dalyvavimo Lietuvos laisvinimo darbuose.

VII. Testamentų reikalu:

1.

Patirtis rodo, kad laiku testamentiniai nesutvarkytas lietuvių kruopščiu darbu sutelktas turtas po mirties patenka vietos valdžios pareigūnų nuožiūrai, o retkarčiais ir komunistinio režimo patikėtiniams.

2.

Seimas skatina visus lietuvius pasinaudoti Tautos Fondo teisinių patarėjų (advokatų) pagalba ruošiant testamentinio palikimo dokumentus, kad jų turtas nepatektų į Lietuvos okupanto rankas.

VIII. Laisvės Namų reikalu:

Seimas pritaria sumanymui, kad VLIKo Valdyba, Tautos Fondo talkinama, tirtų galimybes ir įvykdytų Lietuvos Laisvės Namų įsigijimą.

IX. Padėkos:

1.

Seimas didžiai vertina VLIKo vadovybės atliktus darbus ir reiškia padėką Valdybai, jos talkininkams ir ypač Valdybos pirmininkui dr. Kaziui Bobeliui.

2.

Seimas dėkoja Tautos Fondo vadovybei, darbuotojams ir aukotojams, ypač Kanados lietuviams už išskirtiną aukų telkimo darbą, ir skatina visus Tautos Fondą kuo dosniausiai remti.

3.

Seimas reiškia pasigėrėjimą išskirtinai gražiu ir vaisingu VLIKo Valdybos bendradarbiavimu su Amerikos Lietuvių Taryba ir dėkoja visoms lietuvių organizacijoms ir paskirų Kraštų Bendruomenėms talkinančioms VLIKui Lietuvos laisvinimo darbe.

4.

Seimas dėkoja visoms institucijoms, religinių institucijų vadovybėms, organizacijoms ir asmenims už visokeriopą paramą VLIKo veikloje.

5.

Seimas dėkoja spaudai ir radijo tarnyboms už VLIKo veiklos pristatymą visuomenei.

6.

Seimas dėkoja visiems žodžiu ir raštu sveikinusiems ir giliai įvertina jų reiškiamą paramą VLIKo vykdomiems darbams.

7.

Seimas paveda VLIKo Valdybai pareikšti padėką JAV ir kitų kraštų vyriausybėms, organizacijoms ir asmenims už reiškiamą prielankumą Lietuvos laisvės kovoje.

8.

Seimas ypatingai dėkoja Clevelando Seimo rengimo komitetui ir jo pirmininkui už pavyzdingai suorganizuotą Seimą ir parodytą vaišingumą.

Labai žalinga, kai atsiranda plačiose masėse idėjinis pakrikimas, visus liečiančiais klausimais nesiorientavimas; tada visuomenėje sugyvenimas netenka reikalingos idėjinės bazės, idėjinio susicementavimo.

Prof. P. Kuraitis

MAŽOSIOS LIETUVOS POLITINĖ IR ETNINĖ GENEZĖ PO ANTROJO PASAULINIO KARO

M. GELŽINIS

(Paskaita, skaityta 1981 m. rugsėjo 12 d. Mažlietuvių suvažiavime Čikagoje)

Kuomet šio parengimo iniciatoriai mane kalbino suvažiavime skaityti paskaitą apie Mažosios Lietuvos atsiradimą, mums buvo aišku, kad tai nebus paskaita apie Mažosios Lietuvos etninį susiformavimą, prasidėjusį prieš kelis šimtmečius, Ordinui tebevaldant, bet kad tai turėtų būti paskaita apie šių laikų įvykius Mažosios Lietuvos plote.

1. Rusų veržimasis į Mažąją Lietuvą

Nusikelkime į 1944 m. Lietuvą, kurioje pirmyn slenkąs bolševikų frontas atrodė pristabdytas ir rugpiūčio bei rugsėjo mėn. išbuvo pastovus. Bet spalio pradžioje rusai pradėjo naują ofenzyvą. Ties Kuršėnais jie spalio 4 d. pralaužė vokiečių ir lietuviškų savisaugos dalinių linijas ir trimis kryptimis pasipylė į vakarus. Šiaurinis jų kylys siekė atkirsti Kuršą nuo Klaipėdos, vidurinis smaigalys, kurį sudarė taip vadinama 16-ta, lietuviškoji divizija, taikė tiesiog į Klaipėdą, kai trečiojo puolimo kryptis rodė Tilžės ir pamario link.

Apie gyventojų laiku išvežimą iš pavojaus zonos niekas negalvojo. Todėl, kuomet rusai staiga įsiveržė į Klaipėdos kraštą, žmonės pakrikusiai pasileido bėgti į pietus. Krašto pietinės dalies, Pagėgių apskrities, gyventojai spėjo peržengti Nemuną ir, bent tam laikui, išvengė rusų rankos. Klaipėdos ir Šilutės gyventojai pajudėjo per vėlai ir paskui trijomis vežimų gretomis skubėjo Klaipėdos — Tilžės plentu Nemuno link. Į tokią suirutę spalio 9 d. ties Šilute smogė rusų tankai ir perkirto minėtą susisiekimo liniją. Be jokios atodairos jie pasuko išilgai plentą į pabėgėlių kolonas ir traiškė žmones, arklius ir vežimus. Žmonės ir vežimai puolė skersai per griovius ir arimus, kad tik nepatektų į rusų nagus.

Rusų motorizuoti daliniai pralenkė tūkstančius bebėgančių klaipėdiečių ir grąžino juos atgal. Apie spalio 9 d. rusai nuo Smalininkų iki Rusnės pasiekė Nemuno dešinį krantą ir iki kitų metų sausio vidurio Nemunas skyrė rusus nuo

vokiečių. Nuo spalio 6 iki 10 d. rusai apsupo ir apgulė Klaipėdos miestą. Spalio 8 d., šventadienį, paskutinį kartą suskambo Klaipėdos Jono bažnyčios varpai, ir buvo atlaikytos paskutinės pamaldos. Taip sustojo veikusi Jono bažnyčia, įsteigta 1252 m. ir išstovėjusi 692 metus.

Nors rusai ir visaip stengėsi paimti Klaipėdą, bet jie to nepajėgė, kol 1945 m. sausio 29 d. vokiečių kariuomenė baigė išsikelti į užmarį ir perleido po menkų kovų Klaipėdą maskoliams. Besikraustydami, vokiečiai užminavo ir išsprogdino uosto pastatus ir krantines, kad rusai negalėtų trukdyti jų atsitraukimo.

Spalio 10 d. rusai pradėjo skverbtis iš rytų į Rytprūsius. Bet spalio gale atrodė, kad jų jėgos išsisėmė, nes jie sustojo puolę. Vienur bei kitur vokiečiai pajėgė rusus atmušti, o lapkričio 5 d. net atsiėmė Goldapę. Bet Klaipėdos kraštas liko žuvęs, ir Pilkalnės, Gumbinės, Stalupėnų ir Goldapės apskričių dalys liko rusų rankose.

Iš rusų atsiimtose vietovėse vokiečiai pamatė išgąstingus reginius. Mat, rusai atsilygino vokiečiams už tai, kaip vokiečiai elgėsi Rusijoje. Buvo rastos išprievartautos ir užmuštos moterys, senelių lavonai su perskeltomis galvomis ir vaikai išskėstomis rankomis, prie daržinės durų vinimis prikalti.

Tokie vaizdai, paskelbti Rytprūsių spaudoje, sukėlė didelę gyventojų baimę. Todėl pati nacių partija leido išvykti civiliams iš 30 km platumo zonos užfrontėje. Taip 600,000 žmonių pajudėjo į Vakarus. Bet tik pavieniai teišvyko toliau į Vokietiją; daugumas tepajudėjo į Rytprūsių vakarus ir laukė, kad fuereris pavartos naująjį pažadėtą ginklą ir iškovos galutinį laimėjimą.

Tyliai pasikeitė 1944/45 metai, ir tyla tęsėsi iki sausio 12 d. Tada sudundėjo visame fronte rusų sunkieji pabūklai, ir jie pradėjo ofenzyvą, siekiančią paimti Berlyną. Sausio 22 d. jie paėmė Įsručio miestą, o sausio 25 d. jie jau pasiekė Deimenos upę. Toliau į pietus vienas rusų smaigalys taikė į Aisčių marias ir sausio 26 d. pasiekė Tolkemitą prie Aisčių marių. Tuo jis perkirto kelią į vakarus visiems šiaurėje ir rytuose likusiems vokiečių kariams ir Mažosios Lietuvos civiliams. Šitame naujai susidariusiame katile kaip tik buvo Mažosios Lietuvos gyventojų; viso, apie 1 milijonas ir 750, 000 žmonių.

Jiems beliko kelias per užšalusias Aisčių marias į Aisčių užmarį ir juo toliau į Dancigą ir Pomeraniją. Šiuo keliu pa-

sinaudojo bent 450,000 žmonių. Bet daugumas pabėgėlių plūdo į Karaliaučių, tikėdami ten susilaukti kokios nors apsaugos. Bet Karaliaučius, dviejų britų bombardavimų gerokai apnaikintas, negalėjo priglausti šimtatūkstantinės pabėgėlių minios. Naujagimiai ir seniai, ligonys ir nėščios moterys ilsėjos, miegojo, sirgo ir mirė šaltos žiemos giliu sniegu apklotose gatvėse.

2. Vokiečių laivyno pagalba

Kol kelias dar nebuvo rusų perkirstas, žmonių masės traukė iš Karaliaučiaus į Piliavą. Joje, 15,000 gyventojų uostamiestyje, suplaukė 790,000 pabėgėlių, daugumas kaip tik Mažosios Lietuvos žmonių, kurių apie 200,000, perkelti per Piliavos sąsiaurį, pasileido pėsti į kelionę per Aisčių užmarį Dancigo link. Bet daugelis brovėsi į uostą, iš kur tikėjosi laivais išsikelti iš to katilo ir pabėgti į Vakarus.

Vokiečių admiralitetas, Hitlerio nebeatsiklausęs, sutelkė 165 prekinius ir keleivinius laivus ir ėmėsi didelės akcijos — iškelti iš rusų apsupto uosto sužeistuosius ir civilius. Ir nuo sausio mėn. galo iki Vokietijos kapituliacijos 1945 m. gegužės 8 d., 450,000 civilių ir 140,000 sužeistų kariškių pasiekė laivais laisvuosius Vakarus.

3. Kaip rusai naikino Mažosios Lietuvos gyventojus

1945 m. balandžio 9 d. Karaliaučius kapituliavo, ir miestas perėjo į rusų rankas. Pagal atsiimtų maisto kortelių skaičių, kapituliacijos metu Karaliaučiuje dar buvo apie 100,000 žmonių; išvargintų, išnervintų ir išgąsdintų moterų, vaikų ir senų vyrų, kurie dabar pateko rusų malonei.

Su jų kariuomenės atvykimu prasidėjo bestiališkas moterų prievartavimas ir pabėgėlių visuotinas apiplėšimas. Rusų kariai atėmė jiems visą nešamą turtą, maistą, iškrėtė kišenes, nuvilko kailinius ir paltus ir nuavė batus. Per keletą valandų ta pabėgėlių minia tapo pasigailėjimo vertu elgetų būriu. Kas protestavo, pasisuko ar pasipriešino, sulaukė kulkos arba šautuvo buožės. Karaliaučius buvo apgriautas, dėl to pabėgėliai turėjo įsitaisyti apdegusių pastatų kampuose ar rūsiuose. Kadangi kuro nebuvo, todėl ypatingai šaltoje 1946-47 m. žiemoje nuo šalčio mirė ištisos šeimos. Vandentiekis buvo praeities pasaka, ir vandenį reikėjo semti iš užterštų šulinių. Nesant prausimosi ir skalbimo priemonių, veikiai prasidėjo visuotina tarša, visuotina nešvara ir aputėjimas, pavojingas žiurkių ir bakterijų veisimasis.

Rusai aiškiai buvo nusistatę krašto gyventojus išnaikinti. To tikslo jie siekė penkiais būdais: badu, ligomis, priverstinu darbu, deportacijomis į Rusiją ir likučio išgabenimu į Vokietiją.

Svarbiausias maskolių naikinimo ginklas buvo badas. Vieną mėnesį nuo užėmimo dienos jie gyventojams jokio maisto nedalino. Po mėnesio į darbus varomiems žmonėms išduodavo po 400 gr labai vandeningos duonos. Deja, šita kasdieninė porcija nebuvo reguliari. Jos tiekimas pasiliko iki 1946 m. vasaros vienintelis Karaliaučiaus gyventojų iš okupanto gautas maistas.

Kartu su badu ir bendra nešvara ėjo užkrečiamų ligų bangos. Skarlatina, visokios šiltinės, tuberkuliozė, kraujuota dizinterija ir kitokių epidemijų banga po bangos ritosi per išvargintus ir išbadėjusius žmones. Epidemijos ne tik kamavo civilius, bet grėsė ir okupanto kariuomenei. Todėl maskoliai susirūpino sveikatos padėtimi ir pradėjo ją kontroliuoti. Jie parinko iš Karaliaučiuje likusių gydytojų prof. dr. Starlingerį ir pavedė jam steigti ir vadovauti civilių ligoninei. 1945 m. balandžio mėn. Starlingeris atidarė pirmą, o tais pat metais ir antrą ligoninę epideminiams ligoniams. Abiejose ligoninėse drauge buvo 2000 lovų. Iki 1947 m. ligoninės priglaudė 13,2000 ligonių. Ligoninėse dirbo ir gydytoja dr Zauniūtė, kuri prieš karą praktikavo Klaipėdoje. Ji buvo kilusi iš Pietnemunijos, iš Rokaičių kaimo, Lankos apskrities ir buvo mūsų Užsienio reikalų ministerio D. Zauniaus tikra sesuo. Ligoninės neturėjo ir negavo jokių vaistų; todėl jos negalėjo gydyti, bet turėjo apsiriboti pacientų slaugymu. Iš 13,200 pacientų mirė 2,700, t.y., apie 20%.

4. Lietuvių tautos skaisčiausios valandos

Kuomet gyventojų mitybos klausimas pasidarė kritiškas, kuomet atrodė, kad nebebus rytojaus, nežinia kaip, bet visgi kaip nors iki Karaliaučiaus atsklido gandas, kad kaimyninė Lietuva esanti pilna maisto, rūbų, pinigų, šiltos artimo meilės ir duosnaus geraširdiškumo. Kad lietuviai galėtų būti labai dosnūs — daugelis vokiečių abejojo. Mat, tie jų vyrai, sužadėtiniai ir sūnūs, administruodami Lietuvą, buvo lietuviams gerokai įsipykę. Daugelis moterų abejojo, kad lietuviai būtų pamiršę visas skriaudas. Bet badas buvo stipresnis už visokias abejones, ir rytojaus giltinė vertė ieškoti pagalbos pas lietuviškus kaimynus.

Būriai Rytprūsių moterų pasileido pėsčiomis į pavojingą kelionę Lietuvos link. Tik nakties metu tebuvo galima žygiuoti pilnu žingsniu; dieną reikėjo eiti pakrūmiais ir miškais, kad išvengtų maskolių sargybų. Bet dar didesni būriai susirinkdavo tuose priemiesčių geležinkelių stotyse, iš kurių išeidavo prekiniai traukiniai į Lietuvą. Ten, nakties tamsoje, moterys ir vaikai aplenkę rusų sargybas, įkopdavo į vagonus ir taip vydavo toli į Lietuvą. Ten jie kreipėsi į lietuvius išmaldų. Lietuviai juos pažino iš jų sudriskusių rūbų, iš sulysusių ir pajuodusių veidų.

Ir štai, įvyko lyg stebuklas. Nei vienas lietuvis nepavarė naujųjų elgetų nuo savo durų, nei vienas lietuvis neskundė jų maskoliams, nei vienas jiems nepriminė vakarykštės karčios praeities. Atrodė, kad viskas buvo pamiršta, atrodė, lyg tos praeities ir būti nebuvo. Vietoj piktų žodžių ar veiksmų, lietuviai dešimtis tūkstančių šitų ubagų pakvietė į namus, dešimtis tūkstančių pavalgydino, dešimtis tūkstančių apdovanojo maistu, rūbais ir pinigais. Rytprūsiai, per kelias dienas prisirinkę ryšulius duonos, lašinių, rūkytų dešrų, taukų ir daržovių, skubėjo atgal į namus, kad šitomis neįkainuojamomis gėrybėmis išgelbėtų saviškių gyvybes.

Ar Dievo angelas nusileido ir mokė lietuvius artimo meilės? Krikščioniškos dogmos reikalauja mylėti artimą kaip pats save; bet lietuviai parodė didesnę meilę — jie net vakarykščius priešus pamylėjo. Jų meilė, parodyta tuo metu, kuomet žmoniškumas tebuvo mažai vertinamas, mūsų tautą tik dar daugiau išaukštino. Tai buvo skaisčiausios ir aukščiausios lietuvių tautos valandos. Atrodo, kad Vydūnas, lietuvių tautos humaniškumo žynys, teisingai praregėjo.

Ir kuomet 1947-48 metais likusieji Karaliaučiaus žmonės buvo į Vokietiją išvežti, rusai stebėjosi, kad jų dar buvo likę 25,000. O iš kitų Rytprūsių šalių, kur maisto pasirūpinimo progų ir galimybių buvo daugiau ir kelias į Lietuvą buvo trumpesnis, tebebuvo gyvi ir į vakarus išvežti net 167,000 žmonių.

Taip šiaurės Rytprūsiai nustojo savo lietuviškos ir vokiškos kilmės gyventojų. Išnyko jų egzistencijos ir veiklos liudininkai. Performuotos yra jų darbų ir veiklos išdavos: perdirbtos jų pilys, dvarų rūmai, nugriauti paminklai ir sunaikintas Albertinos universitetas, kuris ir Lietuvai davė eilę mokslininkų. Mes girdime, kad išnyko babiloniečių, inkų, majų ir kitokios kultūros. Ir Rytprūsiuose bolševikai išnai-

kino, taip sakant, po mūsų akių, gana aukštos Vakarų kultūros plotą.

5. Kaip Mažoji Lietuva nuslydo į rusų rankas

Iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos vyravo nuomonė, kad rusai prijungs šiaurės ir rytų Rytprūsius, t.y., Mažąją Lietuvą, prie Lietuvos. Tuo labiau, kad jie patys per savo lietuviškas radijo transliacijas tokį prijungimą kaip tik skelbdavo. Miškų inž. V. Žemaitis, tokius pažadus sekęs, paduoda vieno pareiškimo tekstą:

"Mažoji Lietuva, tai kraštas nuo amžių lietuvių gyventas, jų prakaitu ir krauju laistytas, ir jo grąžinimas Lietuvai bus tik menkas medžiaginis ir moralinis atpildas, už per tiek amžių patirtas iš Kryžiuočių Ordino ir pačių vokiečių medžiagines ir dvasines skriaudas. Jis bus grąžintas Lietuvai!"

Iš istorinių dokumentų galime nustatyti maskolių šio krašto pasisavinimo pastangas. Churchillis savo istorijos "The Second World War", penktoje knygoje — "Closing the Ring" — 403 puslapyje, praneša, kad jis 1943 m. gruodžio 1 d., Teherano konferencijos paskutinę dieną siūlęs priimti jo nuomone Lenkijai tinkamas sienas.

Stalinas tada pareiškė, kad rusai mielai norėtų turėti šilto vandens Karaliaučiaus uostą, ir jis žemėlapyje nubraukė galimą liniją. Tai užkrautų Rusiją ant Vokietijos sprando. Jeigu jis tai gautų, jis būtų pilnai pasirengęs sutikti su mano formule apie Lenkiją."

Tai buvo pirmas bolševikų rankos tiesimas į Karaliaučių.

Kuomet vakare delegacijų pirmininkai padėjo savo inicialus po konferencijos nutarimu, nei Lenkija, nei Karaliaučius nebuvo minimi. Tos problemos buvo paliktos diskusijų stadijoje.

Rusai sparčiai vykdė savo užsimojimus. 1944 m. liepos 27 d. jie sudarė sutartį su provizorine komunistine lenkų valdžia, vadinama Liublino komitetu, kurios 2-as straipsnis sako, kad rusai pasilaikys Karaliaučiaus kraštą, o lenkai gaus pietinę Rytprūsių dalį.

Karui jau einant į pabaigą, Stalinas, Rooseveltas ir Churchillis susitiko Yaltoje ir 1945 m. vasario mėn. nuo 5 iki 11 d. ten konferavo. Buvo sutartos Lenkijos sienos, buvo sutarta dėl Rytprūsių, kad šiaurinė jų dalis atitektų Rusijai. Grįžęs, Churchillis susilaukė gana piktų paklausimų Žemuose Rūmuose dėl susitarimų Yaltoje. Churchillis, tarp kitko, atsakė:

"Kas būtų atsitikę, jei būtume su rusais pradėję ginčytis, kuomet frontuose tebebuvo trys ar keturi šimtai tebekovojančių vokiškų divizijų? Mūsų vilties pilni užsimojimai būtų niekais pavirtę. Mes atsiekėme, ką šiuo metu atsiekti galima." (VI, 402).

1945 m. liepos 17 iki rugpiūčio 2 d. Potsdame vykusioje konferencijoje nei vienas alijantų neprotestavo dėl Mažosios Lietuvos perleidimo maskoliams. Toje konferencijoje Mažosios Lietuvos cesija buvo ratifikuota ir viešai paskelbta. Nors vakarų sąjungininkai vėliau "įsakmiai pareiškė, kad Potsdamo sutartis neteikia juridinio pagrindo aneksijoms ir kad rusų pretenzijas į Rytprūsius tik būsima taikos konferencija gali išspręsti," tiek rusai, tiek lenkai, į sąjungininkų nusistatymą ir perspėjimus dėmesio nekreipdami, jiems atitekusias Rytprūsių dalis ėmė valdyti, lyg jos būtų jiems galutinai pripažintos.

Jau 1945 m. rudenį šis kraštas buvo formaliai prijungtas prie Sovietų Sąjungos, o 1946 metų pavasarį jis tapo įjungtas į tų valstybių federaciją. Tais pačiais metais liepos 4 d. Karaliaučiaus vardas buvo perkrikštytas į Kaliningradą, o visas kraštas į Kaliningradskaja Oblast.

6. Vietovardžių naikinimas

Mažosios Lietuvos vietovardžius sudarė patys prūsai ir lietuviai, patys jos gyventojai žemdirbiai. Tūkstančiai vietovardžių, sudarytų net prieš Ordino gadynę, išlikę net per septynis šimtus metų, buvo geriausias to krašto lietuviško etniškumo įrodymas. Bene pusė visų vietovardžių kildinama iš asmenvardžių. Kiti reiškia būdingas krašto paviršiaus ypatybes, primena gyvulius ir žuvis.

Vietovardžių naikinime už vokiškus nacius žymiai toliau nuėjo rusiškieji bolševikai. Pačios okupacijos pradžioje jie tepakeitė stambesnių vietovių vardus. Kaimų, upių ir kitokių vietovių vardai buvo palikti kai kur net iki 1948 metų, vartojant senąsias lietuviškas ar vokiškas formas. Bet laikui bėgant, vyko nuolatinis senųjų vardų naikinimas ir jų vietoje naujų rusiškų pritaikymas. Būdingiausias bene yra Donelaičio gyvenvietės vardo likimas. Tolminkiemis okupacijos pradžioje buvo Tolminkemsk vadinamas, kol jis vėliau pavirto į Čystyje Prūdy.

Dalis naujųjų vietovardžių yra su Napoleonu kariavusių generolų, maskoliškų kunigaikščių, grafų ir bajorų, arba ko-

vose dėl Rytprūsių kritusių bolševikų karininkų vardai. Iš viso jų pritaikymo matyti, kad okupantas rūpestingai siekia, kad iš vietovardžių naujieji gyventojai nebegalėtų atsekti to krašto etninės praeities.

7. Naujieji gyventojai

Maskolių okupuota Mažoji Lietuva, įskaitant Kuršių marių ir Aisčių marių vandenų plotus, apima 15,100 km². Kraštas yra padalintas į 13 žemininkų rajonų, 5 miestų rajonus ir 8 miestus, kurie priklauso tiesiog Oblasto vyriausybei. Žemininkų rajonai toliau dalinami į kaimų sovietus. Dar tebesant seniems gyventojams, jau 1946 m. į Karaliaučių buvo atvežti pirmieji rusų kolonistai. Ir nuo tada, ypatingai išvežus 1948 m. paskutinius lietuviškos ir vokiškos kilmės krašto žmones į Vakarus, vyko Mažosios Lietuvos apgyvendinimas maskoliais. 1939 m. Karaliaučiaus srities dalyje gyveno 1,165,000 žmonių. 1976 m. srityje buvo 785,000 naujų gyventojų; vadinasi, naujieji žmonės sudarė 71,3% prieškarinių. Iš tų 785,000 naujakurių, 604,000 gyveno miestuose ir tik 181,000 provincijoje. Čia matome būdingą srities gyventojų sumiestėjimą. Pakartotinai mus pasiekdavo tai žinia, tai gandai, kad į naujus ateivius esą įsimaišę ir lietuvių. Kiek — niekas negalėjo tiksliai pasakyti. Bet 1959 m. jų buvo 21,300 (3.5 % visų gyventojų), o 1970 m. net 23,400. Lietuviai daugiausia yra apsigyvenę Lietuvos pasieniuose ir stambesnėse gyvenvietėse. Nėra jokio tautinio susibūrimo, nėra jokių lietuviškų mokyklų.

Atkreipkime dėmesį į tai, kad jau nuo 1968 m. maskoliškieji administratoriai skelbia, kad beveik pusė naujų gyventojų esanti gimusi tame krašte. Ir štai, užaugo nauja maskolių karta, kuri laiko šitą kraštą savo gimtine ir tėviške. Tai esąs, bolševikų teigimu, geras argumentas prieš tuos, kurie teisiniu atžvilgiu laiko šio krašto padėtį laikiniu reiškiniu.

8. Iš krašto ūkio

Bolševikai mėgsta pabrėžti, kad kraštas esąs gerokai supramonintas ir kad jame dabar gaminama šešis kartus daugiau gėrybių, negu vokiečiai pagamino.

Žvejyba ir žuvų apdirbimas yra svarbiausias žmonių užsiėmimas ir svarbiausioji krašto pramonės šaka. Po Vladi vostoko ir Murmansko, Karaliaučius yra trečioje vietoje ir

pristato Sovietų Sąjungai daugiau kaip 10% visos sugautos žuvies.

Metalo liejyklos ir mašinų montavimas esanti antroji pramonės šaka. Karaliaučiuje veikiančios dvi laivų statybos įmonės, skardinių dėžučių, įpakavimo priemonių ir žvejybos įrankių gamybos įmonės. Tilžėje esanti laivų montavimo įmonė ir konservų dėžučių fabrikas.

Trečioje vietoje esanti celiuliozės ir popieriaus gamyba. Toje srityje veikia penki fabrikai iš vokiečių laikų.

Mus lietuvius dar domina gintaras, jo gamyba ir apdirbimas. Palmininkų (Palmnicken) gintaro kasyklos randasi žemės paviršiuje. Vokiečių laikais jose dirbo 700 žmonių; dabar esą 2000 dirbančių kasyklose, or maskoliai giriasi, kad pas juos dabar ateina gintaro išdirbinių užsakymai iš viso pasaulio.

Dar reikia priminti misterišką gintaro kambario likimą. Gintaro kambarys buvo 10 m platumo ir 15 m ilgio patalpa, kurio sienos, lubos, baldai ir įrengimai buvo padirbti iš gintaro. Prūsijos karalius Fridrichas I padovanojo jį Rusijos carui Petrui I, vadinamam dar ir "Didžiuoju". Nuo 1760 m. šis kambarys buvo įrengtas Katarinos rūmuose, Carskoe Selo. Bet 1942 m. vokiečiai jį išmontavo ir grąžino į Karaliaučių, kur jis buvo įrengtas vienoje pilies patalpoje. Kai frontas artėjo prie Karaliaučiaus, miesto meniškų rinkinių kuratorius Rohde, kambarį išardė ir supakavo į dėžes. Rohde mirė 1945 m. Karaliaučiuje, ir niekas nežino, kur tos dėžės dingo. Taip iki šios dienos tebeieškomas prapuolęs gintarinis kambarys.

Karaliaučiaus srityje yra visa eilė rusiškų mokslinių institucijų, tarnaujančių jūrininkystei ir žvejybai. Ten sutelktas visas Sovietų Sąjungos mokslinis Atlanto tyrimas. Žuvininkystės ir uosto administracijos mokslus 1976-77 metais ėjo net 14,700 studentų. Albertinos universitetas buvo sugriautas. Ant jo pamatų stojosi naujas valstybinis Kaliningrado universitetas. Mums tiek įdomu, kad jame tęsiama filosofo Kanto prisiminimo tradicija. Atrodo, kad universiteto filosofijos katedra yra tapusi Kanto filosofijos tyrimo centru. Galime laukti, kad vieną dieną, maskoliai, kaip jie suproletarino Donelaitį ir Rėzą, suproletarins ir Kantą arba nustatys, kad Kantas pasiskolino kokio nors maskolio filosofiją.

9. *Dabarties dėmesys*

Mažoji Lietuva nebepriklauso mums, bet susidomėjimas ja nėra sumenkėjęs. Kai aš nuo 1952 iki 56 metų buvau Vokietijoje Vlike, turėjau progos stebėti kolegos dr. Karvelio, Vykdomosios Tarybos Užsienio Reikalų Valdytojo, veiklą. Tuomet dr. Karvelis dėjo visas pastangas, kad Vakarų Vokietijos vyriausybė pripažintų Vliką Lietuvos vyriausybe. Tam reikalui jis pakartotinai vyko į Boną ir turėjo eilę pasikalbėjimų su įtakingais Vokietijos žmonėmis. Dabar, laiko ir tolio poveikyje, suglaudus tas vokiečių nuomones, regiu, kad jos visos priėjo maždaug vienodų išvadų, kurias būtų galima suvestai taip nusakyti: "Kol jūs, lietuviai, laikote Karaliaučiaus sritį Mažąja Lietuva ir norite ją prie Lietuvos prijungti, mes tokia problema nesame suinteresuoti. Bet, jeigu jūs kalbėtumėt, kad Rytprūsiai taptų ketvirta Pabaltijo valstybė, mes būtume labai suinteresuoti".

Ir praėjo dvidešimt metų.

Ir štai, 1976 m. pavasarį gavau iš mūsų atstovo Vlike, Jono Stikloriaus Pro Memorią, kurioje Jonas rašė: "1976 m. gegužės mėn. mane kontaktavo Algimantas Gureckas, kuris yra J.A.V. Lietuvių Bendruomenės krašto valdybos ryšininkas prie Valstybės Departamento ir kitų įstaigų Washingtone, ir mane pakvietė dalyvauti pasikalbėjime su žmogum, kuris organizuoja pabėgėlius iš Rytprūsių ir kuris ieško kontakto su lietuviais.

1976 m. gegužės 30 d., sekmadienį, nuvykau pas A. Gurecką (kuris gyvena Washingtono priemiestyje) ir ten su tuo žmogum susipažinau." (Apie tolimesnę pasikalbėjimo eigą, manau mūsų J. Stiklorius sutiks mus informuoti paklausimų metu).

Į mūsų susidomėjimą Mažąja Lietuva, įsižiebė nelauktas, bet viltį stiprinantis spindulys. Šių metų pradžioje, miškų inž. V. Žemaičio pastangomis, pasirodė vertimas į lietuvių kalbą — komunisto, profesoriaus Kušnerio knygos "Etniškos teritorijos ir etniškos sienos". Knygos antroje dalyje profesorius Kušneris labai aiškiai pasisako ir, pasirėmęs senesniais vokiškais šaltiniais, stengiasi įtikinti, kad "Kaliningradskaja Oblast" yra lietuviškos praeities. Profesorius Kušneris nebuvo koks eilinis ruskelis, bet profesorius, akademikas: ir ne eilinis akademikas, bet Sovietų Sąjungos Mokslo Akademijos narys. Jo raštas yra tarptautiniai svarbus, ir su jo raštais skaitosi ir skaitysis mokslininkai ir politikai.

POPIEŽIAUS JONO PAULIAUS II ENCIKLIKA "LABOREM EXERCENS"

KAN. V. ZAKARAUSKAS

Šiais metais, gegužio 15 dieną, sukako devyniasdešimt metų, kaip popiežius Leonas XIII paskelbė didžiąją socialencikliką "Rerum novarum". Bažnyčia šioje Leono XIII enciklikoje nagrinėjamus socialinius klausimus visais laikais laikė aktualiais. Tad ir popiežius Jonas Paulius II, prieš paskelbdamas šią naują encikliką "Laborems exercens", rado reikalą priminti, kad "'Rerum novarum", kuri buvo skirta spręsti ano meto socialiniams klausimams, turėjo didelę reikšmę tada, ji turi ją ir šiandien. Ir kai tik iškyla vėl nauji socialiniai klausimai, socialinio gyvenimo problemos ar atsiranda naujos darbo sąlygos, tai dėmesys pirmiausiai nukrypsta į "Rerum novarum" encikliką. Be to, kiek šios enciklikos iškelti socialiniai klausimai yra aktualūs, parodo ir vėlesniųjų popiežių paskelbtos enciklikos socialiniais klausimais. Jos visos atrodo lyg būtų Leono XIII enciklikos tolimesnė tąsa. Tokios yra vėlesniųjų popiežių paskelbtos enciklikos: Pijaus XI "Quadragesimo anno", Jono XXIII "Mater et magistra", Pauliaus VI "Populorum progressio", o prie jų ir popiežiaus Jono Pauliaus II enciklika "Laborem exercens", kuri yra lyg ir nenutrūkusi "Rerum novarum" tąsa. O be to, joje yra ir į Vatikano Antrąjį suvažiavusių vyskupų pasisakymų socialiniais klausimais atgarsis.

Ši naujoji popiežiaus enciklika turėjo būt paskelbta 1981 metais gegužio 15 dieną devyniasdešimt metų "Rerum novarum" enciklikos sukakčiai paminėti. Bet pasikesinus teroristui prieš jo asmenį, jos viešas paskelbimas įvyko 1981 m. rugsėjo 14 dieną, Švento Kryžiaus Išaukštinimo šventėje.

Šios popiežiaus Jono Pauliaus II "Laborem exercens" enciklikos turinio pagrindinis dėmesys nukreiptas į žmogaus darbą ir dirbančius žmones. Tačiau, ją svarstant, negalima iš akių išleisti jo ankstyvesnės enciklikos "Redemptoris hominis", nes abi jos viena su kita turi labai artimą ryšį. Šių abiejų enciklikų turinys skirtas žmogaus gyvybiniams reikalams. "Bažnyčios kelias" yra žmogus, tai pagrindinė vedamoji enciklikos "Redemptoris hominis" mintis. O šios naujosios "Laborems exercens" vedamoji mintis yra darbas kaip fundamentalinė dimensija žmogaus egzistencijos žemėje. Be to, joje ypač pabrėžiama žmogaus pirmenybė prieš darbą ir prieš kapitalą.

Joje griežtai atmetamas bet koks žmogaus išnaudojimas. Pasisakoma ir prieš klasių kovą, ir atkreipiamas dėmesys į pavojus, kuriuos gali sukelti tiek kapitalizmas, tiek ir kolektyvistinė sistema. Tiesa, joje popiežius Jonas Paulius II nepasisako už jokia ekonominę sistemą, bet iškelia žmogų, kuris savo darbu dinamiškai dalyvauja pasaulio kūrimo procese.

Ši Jono Pauliaus II enciklika darbo klausimu sukėlė pasaulyje labai platų susidomėjimą. Viso pasaulio kraštų laikraščiai pirmuose puslapiuose apie ją rašė, pateikdami svarbesnes šio dokumento ištraukas; ypač ji buvo plačiai komentuojama Vatikano oficioze "Osservatore Romano".

Ją labai palankiai įvertino ir įvairių kraštų politiniai veikėjai, jų tarpe ir Tarptautinio Darbo Biūro generalinis direktorius Ženevoj Francis Blanchard. Jis pareiškė, kad šioje enciklikoje išdėstytos mintys pilnai atitinka tarptautinės darbo organizacijos užbrėžtus tikslus ir veikimo gaires, siekiant apsaugoti darbininkų teises, iškeliant žmogaus primatą medžiagos atžvilgiu. Tad ši enciklika įsijungia į svarbųjį Bažnyčios rūpestį darbininkų problemomis ir teisingumo įgyvendinimu darbo pasaulyje. Todėl, minėto direktoriaus supratimu, ši enciklika bus svarbus ramstis tarptautinei darbo organizacijai ir jos uždaviniams įgyvendinti.

Taip pat reik pabrėžti, kad toks didelis popiežiaus dėmesio į žmogaus darbą atkreipimas yra senas, kaip sena yra ir pati žmonija. Juk apie darbą jau kalbama pirmuose Švento Rašto puslapiuose. Sutverėjas žmogui, tam savo paveikslui, patikėjo žemę ir jam įsakė ją sau užvaldyti (plg. Gen 1, 28.) Darbą išaukštino ir Kristus, įsikūnijęs žmoguje. Jis per 30 metų neviešo savo gyvenimo Nazarete, Marijos ir Juozapo namuose, dirbo rankų darbą. Todėl jis buvo vadinamas "dailydės sūnumi" (plg. Mt. 13 , 55).

Šios enciklikos vedamąją mintį, kad darbas yra fundamentalinė žmogaus egzistencijos dimensija žemėje, remia antropologijos, psichologijos, istorijos ir zoologijos mokslai, nes šių mokslų objektas yra žmogus.

Krikščionybė darbą išaukštino ir jį vertina Kristaus Evangelijos ir Jo apaštalų mokslo šviesoje. Ir to vertinimo plotis apima ne vien fizinį, bet ir intelektualinį darbą. Šio mokslo šviesoje darbas pristatomas kaip paskirtis žmogui pakeisti pasaulį, kuris tarnautų žmonijai ir būtų fundamentalinė dimensija jos egzistencijai žemėje. Krikščionybė tai remia, ne tik pasiremdama patyrimo faktais, ne tik įvairiais mokslais, bei jų

moksliniais metodais, bet pirmoje eilėje apreikšta Gyvojo Dievo Žodžiu. Vadinasi, darbas turi ryšį su Dieviška Apvaizda. Ir kai Bažnyčia kalba apie žmogaus darbą, tai ji tuo pareiškia, kad jis juo tobulintų Dievo sukūrtą gamtą. Bet ji, apie tai kalbėdama, neišleidžia iš akių ir žmogaus transcendentinės paskirties, kad virš žmogaus yra Dievas — Sutverėjas ir jo Išganytojas.

Bažnyčia, kalbėdama apie žmogaus darbą, kaip žmogaus gyvatos žemėje fundamentalinę dimensiją, pasiremia pirmomis Švento Rašto Genezės knygomis. Juk Šv. Rašto tekstas apie žmogaus sutvėrimą aiškiai patvirtina šią tiesą. Žmogų kaip Dievo paveikslą, Sutverėjas įgaliojo užvaldyti ir užviešpatauti žemę. Bibliniame tekste pavartotas žodis "žemė" turi plačią prasme — ji apima visą visatą, kurios žmogus yra gyventojas. Žodžių "padarykite žemę sau paklusnią", prasmė yra ta, kad jam priklauso visos žemėje paslėptos gėrybės. Tie šventraščio žodžiai visada buvo ir yra aktualūs. Jie apima ne tik visas praeities civilizacijos epochas, visas ekonomines gėrybes, bet ir šių dienų ir ateities pažangos fazes, kurių dar šiandien žmogus nėra pasiekęs. Bet kas jau pasiekta, tai pasiekta žmogaus darbo dėka.

"Laborem exercens" enciklika atskleidžia darbo sudvasinimą. Popiežius prieš akis turi šių dienų pasaulyje vykstančią milžinišką pažanga ne tik technologijoje, bet ir kitose srityse, kaip, pvz. ekonomijoje, politikoje. O ypač technologijos pažanga padeda išūgdyti materialinę gerovę; tai ypač matoma pramoninguose kraštuose. Bet kas būdinga, kad gerovė tik labai pamažu didėja taip vadinamame trečiame pasaulyje", kuriame tebėra milijonai skurdžių, kurie gyvena tik viltimi, kad jų būklė kada nors palengvės. Todėl darbo tema nėra laiko sąlygojama. Ji savo esme visada yra aktuali.

Darbas yra pagrindinė žmogaus gyvenimo būtinybė, todėl jis visada buvo ir bus žmonių susidomėjimo centre. Dėl darbo iškyla vis nauji klausimai ir naujos problemos. Bet dėl darbo iškyla ir nauja baimė ir naujos grėsmės, kai pasikesinama į šią pagrindinę žmogaus egzistencijos dimensiją. Žmogų dažnai ištinka vargas, kančia, jei kas pažeidžia jo žmogišką orumą. Jei jau tokia žmogaus neišvengiama tikrovė, kad rankų darbu jis turi pasigaminti duoną ir ja maitintis, tai jau turi būti aiški jo rankų darbo reikšmė. Čia duona suprantama ne tik tai, kuo jis palaiko savo gyvybę, bet ir mokslo, civilizacijos bei kultūros pažanga. Ir tai liečia ne tik dabartį, bet ir visus

ateities laikus.

Kaip jau žinome, technologijos dėka vyksta daugelyje gyvenimo sričių dideli pasikeitimai. Įsigali daugelyje produkcijos sričių automatizacija. Taip pat didėja išlaidos ir mažėja energijos ir žaliavų šaltiniai. Iškyla ir gamtos užteršimo problema. Be abejo, tokie technologijos pažangos dėka pasikeitimai paliečia milijonus ir kvalifikuotų darbininkų ir kas blogiausia, kad didėja nedarbas. Tiesa, daryti mokslinę tokių faktų analizę, kuri pakeičia žmonių gyvenimo būklę, tai ne Bažnyčios uždavinys. Bet ji niekada neišsižadės ryžto ginti žmogaus asmens orumo ir ginti jo kaip darbininko teises. Jai rūpi, kad jos teisės nebūtų pažeistos ir kad pažangos dėka įvykę pasikeitimai, eitų tokia kryptimi, kad pasitarnautų visuomenės gerovei.

Popiežius Jonas Paulius II nesitenkina naujoje enciklikoje vien tik kalbėjimu apie darbą, jis kalba ir apie jo sudvasinimą. Jis jį pristato, iškeldamas jo prasmę, ir sumini mūsų laikų sąlygas krikščioniško mokslo šviesoje. Tad darbo sudvasinimui ir jo kilnumui išsakyti popiežius savo enciklikoje pateikia net šešius tokius esminius aspektus:

I

Darbas yra pareiga. Žmogus privalo dirbti, nes Sutverėjas tai įsakė. Darbas reikalingas, kad žmogus galėtų egzistuoti ir pats pilnutiniai išsiskleisti. Darbas žmogui yra reikalingas, nes jis savo kūnu priklauso gamtai. Jis gyvena gamtoje, ji supa gamtos aplinka: augalai ir įvairūs gamtos gyviai. O be darbo žmogus ne tik negalėtų gyventi, bet ir savo dvasinės kultūros išvystyti.

Žmogus privalo dirbti ne tik sau, bet ir kitiems žmonėms, ypač savo šeimai ir visuomenei, kuriai jis priklauso, ir tautai, kurios jis yra sūnus ar dukra, ir visos žmonijos šeimai, kurios jis yra narys.

II

Darbu žmogus pats tobulėja. Darbu jis tampa daugiau negu žmogumi. Nuo to laiko, kai žmogus nutraukė ryšį su Dievu, Dievas jam tarė: "Valgysi duoną tavo veido prakaite" . . . Tais žodžiais Dievas jam nusakė sunkybes, kurios lydės jo žmogišką darbą. Tačiau ir po šio Dievo jam pareiškimo pasiliks faktas, kad darbas bus vienintelis būdas, kuriuo žmogus užtikrins

sau viešpatavimą regimam pasaulyje. Žmogus darbu užviešpataus žemę. Tad dirbti įpareigojami visi žmonės ir tai su didele atsakomybe ne tik sunkius fizinius darbus, bet ir mokslinius, socialinius. Darbo pareiga įpareigoja dirbti visų luomų ir profesijų žmones: gydytojus, ligonių slaugytojus, šeimininkes, motinas ir t.t.

Žmogus darbu ne tik formuoja daiktus bei visuomenę, bet jis ir save atbaigia. Jis darbu atskleidžia save, kaip Dievo paveikslą, parodo savo gyvenimo pilnatvę. Jo aktyvus darbas parodo, kad Dievas ne viską atbaigtai sutvėrė. Tai atbaigti paliko antrajai priežasčiai — žmogui. Darbas perdėm turi pozityvų kūrybinį ir auklėjantį charakterį. Todėl žmogaus negalima taip nuvertinti, jį laikant tik jėga darbui ar vertinti jį kaip kokią "prekę".

Enciklika vertina kiekvieną darbą nežiūrint, kokį žmogus darbą bedirbtų. Ar jis dirbs ūkyje, kasyklose, statyboje, ar ligonius slaugys. Ar jis būtų motinų darbas auklėti vaikus, ar pagaliau jis būtų mokslinis darbas. Darbas Evangelijos šviesoje pirmoje eilėje skirtas žmogui o ne žmogus darbui. Nesvarbu, koks tas darbas bebūtų paprastas ar monotoniškas, visados pirmoje eilėje yra žmogus, o ne viskas pajungta tik darbui.

III

Žmogus sutvertas pagal Dievo paveikslą, kuris savo darbu jį toliau vysto ir atbaigia Sutvėrėjo kūrybą. Jis atidengia lobius ir vertybes, kurias slepia Dievo sutvertasis pasaulis. Lyg raudonasis siūlas tęsiasi per visą encikliką ta jos vedamoji mintis, kad pirm žmogaus sutvėrimo Dievas sutvėrė pasaulį. Ir žmogus su Dievu bendrauja, nes jam sutvėrė pasaulį, kurio dėka žmogus palaiko savo egzistenciją. Žmogus, būdamas Dievo paveikslu, turi ištirti gamtos slėpiningas galias ir jas palenkti sau tarnauti. Tų galių dėka sukurta technika, kuri įgalina žmogų būti ne tik žemės, bet ir viso kosmo viešpačiu. Ir kiekvienas laimėjimas palenkti gamtos galias sau tarnauti liūdija žmogaus dvasios pergalę prieš medžiagą. Popiežius Jonas Paulius II, savo naujoje enciklikoje nepasmerkia technikos. Jis ją pavadina žmogaus darbo sąjungininke, kurios dėka nesustabdomai pirmyn žengia pažanga. Enciklikoje kalbama ir apie mašinas, apie įvairius mechaniškus įtaisus, apie mikroskopinius procesus, smulkius darbus, informatiką, telematiką.

Popiežius įspėja, kad technika gali sukelti ir pavojų, jei jos išsivystymas nebus kontroliuojamas. Enciklikoje rašoma, kad nors technika yra žmogaus darbų sąjungininkė, ji gali kai kuriais atvejais tapti ir jam priešu. Tada, kai mechanizuotas darbas žmones padaro bedarbiais, kai ji juose nuslopina kūrybinį akstiną, ji panaikina jame ir atsakomybės pajautimą. Tada technikos dėka žmogus tampa tik darbo ir mašinos garbinimo vergu. Atominis karas pasidarė pasibaisėtinu pavojumi, galinčiu ne tik žmoniją sunaikinti, bet sunaikinti ir visą mūsų žemę.

Taip pat popiežius enciklikoje kalba ir apie tai, kad, augant mokslo pažangai, didėja ir bąisus gamtos užteršimas. Taip pat technikos pažangos negalima panaudoti žemės turtų alinimui, juos bereikalingai išeikvoti ir užteršti biosferą, negalima sužaloti gyvenimo pagrindų, juos bet kokia kaina paaukojant tai dabarties ir ateities pažangai. Ypač, tuo turi susirūpinti tie pažangieji kraštai, kurie, turėdami politinę nepriklausomybę, apnuodija gamtos aplinką, jūros ir upių vandenis ir orą. Ir kas tada atsvers taip padarytus nuostolius? Žmogaus darbo tikslas yra Sutverėjo jam patikėtą pasaulį deramai sau suformuoti. Žmogus šiuo atžvilgiu yra kaip Dievo bendradarbis, bet ne Jo eksploatatorius.

IV

Darbas ne tik tarnauja pačiam dirbančiam žmogui, bet ir kitiems žmonėms. Šio popiežiaus naujoje enciklikoje aiškinama taip, kad žmogus savo darbu yra kaip ir skolininkas kitiems, ypač savo šeimai, visuomenei, tautai ir visai žmonijai.

Ypač pabrėžiama darbo reikšmė šeimai. Darbas sudaro pagrindus šeimos gyvenimui. O šeima darbui yra kiekvienam žmogui pirmoji namų mokykla.

V

Švento Rašto žodžiai "Savo veido prakaite tu valgysi duoną" (Gen. 3, 19) atskleidžia sunkybes, kurios lydės žmogaus darbą. Bet darbas savaime turi atgailos ir su Dievu susitaikinimo pobūdį. Tai reiškia, kad darbas nėr prakeiktas. Trečioje Genezės knygoje skaitome, kad ne žmogaus darbas yra prakeiktas, o žemė (Gen. 3, 17).

Popiežius Jonas Paulius II primena, kad žodžiai "Savo veido prakaite ir varguose tu maitinsies" reiškia, kad žmonijos kan-

čia yra jos išganymo plane; darbo sunkybės mus jungia su Nukryžiuotoju Viešpačiu, Dievo Sūnumi, kuris kentėjo dėl žmonijos išganymo. Taigi darbas turi savo vietą ne tik žemiškoje pažangoje, bet ir Dievo Karalystės atskleidimui.

VI

Darbas liečia ir žmogaus dvasios sritį. Žmogus darbo dėka turi būti pagal Dievo valios paskirtį toks, koks jis turi būti. Darbas yra kartu ir Dievo pagarbinimas, jis teikia žmogui vidinę ramybę, kurią rasime pas Dievą, "Tėvo namuose" (Jon. 24, 2). Karolis Marksas, būdamas abiturientu, 1835 m. rugsėjo 22 d., laikydamas brandos egzaminus, rašė temą iš Kristaus Evangelijos, kur kalbama apie daugelį buveinių Tėvo namuose, tai reiškia apie amžiną žmogaus buveinę pas Dievą. Bet tragiška, kad Karolis Marksas vėliau apie tai daugiau nekalbėjo, nekalbėjo nei apie Evangeliją, nei apie daugelį buveinių Tėvo namuose, bet ėmė skelbti žmonėms dangų ant žemės komunistinio rojaus pavydale.

Modernios darbo sąlygos krikščioniško mokslo šviesoje ir darbo prasmė

Kai darbininkas su darbdaviu sudaro darbo sutartį, tai juos riša daug reikalavimų ir sąlygų į kurias nei darbininkas, nei darbdavys neturi tiesioginės įtakos, nes daugeliu atveju jas nustato aplinkybės.

Popiežius savo enciklikoje galvoja ir apie valdžios darbo politiką. Antai, industriniai pažangios valstybės yra sudariusios taip vadinamas "laisvas darbo sutartis"; jos sudaramos pagal pavienių darbdavių ir darbininkų valią arba pagal darbo teisę, ir socialinės apdraudos teisę, kurios apima vaikų bei jaunamečių apsaugą, apdraugą nelaimės, senatvės ir ligos atveju, apsaugą nuo atleidimo iš darbo, laisvalaikio ir atostogų garantiją, ir panašiai.

Enciklikoje rašoma, kad šių dienų pasaulinė ekonomija turi daugybę ryšiu tarp atskirų valstybių pvz. importo ir eksporto srityse. Toks abipusis priklausomumas sudaro ir darbo aplinkybes atskirose valstybėse. Popiežius rašo, kad aukštos pažangos industrinėse šalyse žaliavų arba pusiau fabrikatų kainos yra kur kas žemesnės. O tai išaukia tarp pajamų ir išlaidų disporoporciją. Taip pat prie netiesioginio darbdavio priklauso internacionalinis

alyvos monopolis, kuris gali sukelti energijos krizę alyvos reikalinguose kraštuose, ir gali užsidaryti daugelis darboviečių.

Darbo problema

Dėl darbo problemos netiesiogiai yra atsakingi tautiniai ir tarptautiniai darbdaviai už sudarytą darbo politiką. Jų rolė yra labai svarbi. Popiežius reikalauja, kad tos valstybės, kurios yra pažangios, sudarytų bendrus darbo planavimus, kad tuo būtų pašalintas nedarbas. Popiežius nedarbą vadina Dievo rykšte, kuri paliečia ir jaunimą. Be to, ne tik sunki yra nedarbo problema, yra problema ir invalidų, kurie nėra įrikiuojami į darbininkų eiles. Socialinis klausimas vis daugiau ir daugiau kelia įtampą tarp kapitalo ir darbo, tarp dirbančiųjų ir bedarbių. Enciklikoje nurodoma tuose santykiuose pasireiškiančio konflikto priežastis ir išryškinamos priemonės tam konfliktui pašalinti. Čia ypatingu būdu yra pabrėžiama, kad ne žmogus turi būt pajungtas darbui, bet darbas turi tarnauti žmogui ir jo gerovei.

Kapitalas ir darbas

"Primityvusis kapitalizmas", kuris siekia vien tik medžiaginių gėrybių ir yra paremtas tų vertybių laipsniavimu, žmogų degraduoja į produkcijų priemones, ir jis yra traktuojamas tik kaip priemonė. Todėl 19 amž. kilo audra prieš žmogaus pažeminimą ir besaikį išnaudojimą, kas liečia jo atlyginimą. Tada kilo susirūpinimas dėl darbo sąlygų ir dėl darbininko asmens, iškilo taip vadinamas socialmoralinis teisingumas.

Iškilo marksistinis kolektyvizmas, ir buvo paskelbta klasių kova, proleteriato diktatūra, siekimas visame pasaulyje įvesti komunistinę sistemą, neva jos pagalba iškelti žmogaus pirmumą prieš kapitalą. Bet, deja, dialektiniame materializme žmogus, kaip darbo subjektas, atsidūrė ne pirmoje vietoje, bet tik kaip ekonomijos ir produkcijos aplinkybių išdava. Kapitalas, atsidūręs tiesioginėje kontrolėje grupės asmenų, kurie, būdami galios pozicijoje ir savo rankose turėdami visą ekonomiją, kaip rašė popiežius Leonas XIII "Rerum novarum enciklikoje, tampa vieninteliai duonos viešpačiai. O tuo jau sukelia grėsmę žmogaus būklei ir jo laisvei.

Krikščioniško mokslo šviesoje, kaip ir naujoje "Laborem exercens" enciklikoje pabrėžiama, kad darbas ir kapitalas nėra vienas kitam priešingybė. Jau "Rerum novarum" enciklikoje primenama: negali būti kapitalo be darbo, nei darbo be kapitalo. Privatinė nuosavybė yra suderinama su darbininko asmens oru-

mu, žinoma, jei tik produkcijos priemonės nėra naudojamos vien tik savo naudai. Bet, antraip vertus, ir privatinė nuosavybė nėra absoliučiai nepaliečiama. Žmogaus primatas yra virš kapitalo ir darbo sąlygų. Popiežius kalba ne tik apie teisingą darbininkui atlyginimą, bet taip pat ir apie susitarima dėl pelno bei privatinės nuosavybės pasidalinimo. Toks susitarimas paskatins darbininką įmonėje sąžiningiau ir stropiau dirbti.

1847 m. Reino katalikų vadas Peter Franz Reichensbergeris tik vieneriais metais anksčiau prieš komunistų manifesto paskelbėmą reikalavo, kad darbas ir kapitalas turėtų abipusiai teisingą santykį vienas su kitu. Tuo budu darbininkas įsisąmonins, kad jis dirba ne tik kitiems, bet ir sau (žiūr. Peter Franz Reichensberger, Die Agrarfrage, Trier 1847 m. 253 psl.)

O kai darbininkų, kaip žmonių, primatas yra paliestas, jie, žinoma, turi teisę, kaip ir ši naujoji enciklika skelbia, tik prisilaikyti reikalingų, teisingų ir leistinų taisyklių streikuoti. Taip pat darbininkai savo teisėtiems egzistenciniams interesams apsaugoti turi teisę steigti profesines sąjungas. Popiežiaus samprato-je profesinės sąjungos apima daug plačiau, negu mes esame pratę suprasti. Jis pabrėžia, kad tokią teisę turi visi, nesvarbu kokiai jie profesijai ar darbo šakai priklauso. Tad jas gali organizuoti žemdirbiai ir įvairių kitų sričių darbininkai. Tada, vykstant grumtynėms, bus paskata atydžiau atkreipti dėmesį į socialinį teisingumą, o ne tik kovoti su priešininku. Taip suprastos profesinės sąjungos bus tada pozityvus faktorius socialinei tvarkai ir solidarumui.

Šeima, arba namų bendruomenė, nors ji ir mažiausia, vis tiek palieka tikra bendruomenė ir už visas valstybes pirmesnė, todėl būtina jai turėti tam tikras teises ir pareigas, visai nuo valstybės nepriklausomas.

Leonas XIII

POLITINIO PAVELDĖJIMO GALIMUMAI

K. BARTKUS

Politinei veiklai yra būdinga tai, kad joje tais pačiais klausimais lengvai atsiranda skirtingų, net priešingų, nuomonių. Kolektyvinis kiekvienos partijos veikimas verčia jose tarp atskirų jų narių atsiradusias skirtingas nuomones kiek galima išlyginti diskusijų bei išsiaiškinimo keliu. Bet skirtingos nuomonės įvairiais klausimais tarp atskirų politinių grupių dažniausiai neišsilygina ir sudaro tai, kad jos tarp savęs nesutaria. Todėl tarp atskirų politinių grupių, arba partijų, niekada nėra visiško sutarimo visais klausimais.

Stovintieji nuošaliau nuo politinio gyvenimo dažnai nesupranta, kodėl partijos nesutaria ir tarp savęs kovoja. Jiems neretai būna neaišku, kam iš viso tos partijos yra reikalingos: jie neretai jas kritikuoja, siūlo sumažinti jų skaičių ir kartais išsitaria, kad jas reikėtų visiškai panaikinti.

Tiesa, išeivijoje jų turime daug, gal daugiau, negu jų reikalinga ypač laisvinimo veiksniuose. Tačiau vis tiek negalima sutikti su tais, kurie dažnai siūlo sumažinti VLIKe atstovaujamų partijų skaičių, jau nepaisydami, kad jame partijų įvairumas ir jų skaičius turi ir gerų pusių: nemažas VLIKe politinių grupiu skaičius sudaro daugiau galimumę jame atstovauti didesniam išeivių skaičiui. Mums gi svarbu, kad kiek galima didesnis lietuvių skaičius būtų atstovaujamas Lietuvos laisvinimo veiksniuose ir dalyvautų laisvinimo veikloje.

Anksčiau turėjome ir dabar išeivijoje turime žmonių, kurie iš viso nemėgsta politikos ir partijų ir norėtų, kad jų nebūtų. Bet, nežiūrint kieno nors jų mėgimo ar nemėgimo, reikia skaitytis su faktu, kad jos yra mūsų tarpe, kad jos yra politinio-demokratinio gyvenimo padiktuotos, kad jos yra mūsų gyvenimo realybė, kurios gal jau ir neįmanoma normalia tvarka pakeisti, nors kai kas ir norėtų, kad jų nebūtų. Jų buvimas ir išeivių daugumos jų palaikymas rodo jų susidomėjimą ir susirūpinimą savo tautos reikalais. Politinė veikla ir susidomėjimas politine tautos ateitimi negali būti pašalintas iš laisvos visuomenės gyvenimo. Visada atsiranda politiškai mąstančių žmonių, siekiančių savo tautos gerovės politiniais būdais ir politinėmis priemonėmis. Dėl to ir politika kultūringoje visuomenėje yra neišvengiama ir nesmerkiama.

Kadangi politika yra laikoma veikla, skirta valstybės galiai

išsaugoti bei plėsti ir jos pagrindiniams tikslams vykdyti, tai daug kas iš tokio jos aptarimo padaro išvadą, kad, neturint savo valstybės, negali būti nė politikos. Tokių prileidimų randame kai kurioje spaudoje ir girdime dalies lietuvių pokalbiuose. Dažnai skaitome spaudos dalyje, kad lietuviai išeiviai, neturėdami savo valstybės, neprivalėtų turėti ir politinės veiklos. Todėl jiems nereikalingos nė politinės partijos, nes jos savo veiklai turi dirvą tik nepriklausomoje valstybėje. Tokios nuomonės paprastai pribręsta žmonėse, kurie nesidomi politinės išeivijos uždaviniais, yra nutolę nuo Lietuvos laisvinimo reikalų arba norėtų visus laisvinimo reikalus suimti į savo "nepartinę" politinę veiklą.

Bet tokius šališkus tvirtinimus apie išeivių politinių partijų veiklos negalimumus paneigia faktas, kad politinių partijų buvimas nevisada yra surištas su nepriklausomos valstybės turėjimu. Iš savo patyrimo žinome, kad gali būti valstybių ir be partijų, kada jose įsigali totalistinė diktatūra, ir kad gali prasmingai veikti ir atlikti tautai labai svarbų uždavinį partijos, ir neturint savo nepriklausomos valstybės, kol nepriklausomybė dar nėra iškovota.

Partijoms neleidimo veikti mintis ir jų smerkimas paprastai gimsta bei įsitaiso totalistinėse galvose. Iš šių laikų patyrimo žinome, kad, kur tik valdžioje įsigali totalizmas, jis visur užgniaužia laisvas partijas, palikdamas tik savąją — savo šalininkų susibūrimą, kuris palaiko jo galią.

Partijos yra atsiradę drauge su demokratija. Pagrindinės demokratinės partijos atsirado bei iškilo drauge su tam tikromis socialinėmis idėjomis, ir jos dažniausiai neapsiriboja vienu kuriuo nors kraštu, o plačiai išplinta tarp kitų valstybių ir tampa lyg ir visuotinėmis, kaip yra su šių laikų svarbiausiomis partijomis. Ir jei kur diktatoriai bandė užgniaužti kurias nors socialines idėjas, tai dažniausiai jiems nepasisekė, nes ir po ilgo laiko, kritus diktatūrai, atsikūrė tos pačios, kitados veikusios, politinės partijos.

Mūsų tautos praeitis patvirtina ir kitą čia padarytą prileidimą, būtent, kad gali būti politinių partijų, ir neturint savo nepriklausomos valstybės. Priklausydama carinei Rusijai ir dar savo valstybės neturėdama, Lietuva jau turėjo įsikūrusias slaptas, o vėliau ir atvirai veikusias politines partijas, kurios kovojo dėl Lietuvos nepriklausomybės atstatymo ir ruošė tautą nepriklausomos valstybės atstatymui ir nepriklausomam gyvenimui. Panašiai yra ir dabar pavergtoje Lietuvoje.

Dar praėjusio amžiaus pabaigoje, kada apie Lietuvos nepriklausomybę buvo galima tik svajoti, pradėjo Lietuvoje kurtis politinės partijos kovai dėl Lietuvos nepriklausomybės atstatymo. Taip anuo metu Lietuvoje įsikūrė Socialdemokratų partija, iš varpininkų sąjūdžio išaugo Lietuvos Demokratų Partija, o su "Apžvalgos" ir "Tėvynės Sargo" ugdomomis krikščioniškosios demokratijos idėjomis susikūrė ir krikščionių demokratų politinė srovė, kurį apie 1904 metus turėjo ir savo politinę programą, kurią paruošė iškilūs lietuviai — trys Petrapilio Dvasinės Akademijos profesoriai kunigai Pranas Bučys, Aleksandras Dambrauskas-Adomas Jakštas ir Jonas Mačiulis-Maironis.

Tos partijos siekė Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo. To meto sąlygomis jos politiškai auklėjo Lietuvos visuomenę ir suvaidino svarbų vaidmenį politiniame tautos atgimime ir vėliau Lietuvos valstybę atkuriant.

Panašus vaidmuo tenka ir dabar mūsų politinių organizacijų siekiamam Lietuvos valstybės atstatymui. Tik dabar tuo atžvilgiu mes esame daug geresnėje padėtyje. Dabar dėl Lietuvos išlaisvinimo kovojanti išeivija yra politiškai organizuota, ir jos politinės organizacijos sudaro pasiaukojusių kovotojų vadovaujamus laisvinimo veiksnius, turinčius draugų laisvojo pasaulio politikų tarpe ir daug politiškai išsilavinusių bei tos srities patyrimą turinčių veikėjų. Tik, atsižvelgiant į išeivijai tenkančius Lietuvos laisvinimo uždavinius, atrodo, kad vargu ar tautiškai susipratęs ir politiškai apsišvietęs lietuvis gali nuoširdžiai tikrinti, kad lietuviams partijos nereikalingos todėl, kad dar neturime savo valstybės. Jos reikalingos šiuo metu ne Lietuvos valstybei valdyti, o siekti jai nepriklausomybės ir jai iškovoti. Jos reikalingos vesti lietuvių tautai į nepriklausomybę. Jos yra laisvinimo kovoje avangardas. Jos yra būtinybė ne tik demokratinės valstybės politinei organizacijai sudaryti, bet ir pavergtai tautai, siekiančiai atkurti savo valstybę.

Išeivijoje politinių organizacijų išlikimas ir jų veiklumo išlaikymas, siekiant tautos išlaisvinimo, yra mūsų tautos politinio gyvybingumo apraiška. Juo daugiau mūsų išeivių gyvena politiniais rūpesčiais, juo stipresni esame kovoje dėl tautos išlaisvinimo. Būtų blogai, jei išeivijoje silpnėtų politiniai impulsai, nes tai reikštų abejingumo didėjimą mūsų tautos ateities atžvilgiu. Kartu tai reikštų ir okupanto laimėjimą.

Partijos ir politika. Partijomis vadiname politines grupes piliečių, turinčių panašius principus, kurių besilaikydami, jie

vieningai siekia organizuoti bei tvarkyti valstybės politinį, socialinį ir ekonominį gyvenimą. Savo tikslams įgyvendinti ir pagal savo skelbiamus principus valstybei valdyti bei tvarkyti joms yra reikalingas piliečių pritarimas bei palaikymas. Siekdamos piliečių pritarimo, partijos tarp savęs varžosi savo politiniu bei socialinių programų tinkamumu ir savo vadų bei veikėjų sugebėjimu dirbti valstybinį darbą. Taip vyksta partijų kova. Tai yra natūrali grupių bei asmenų atranka pagal jų sugebėjimus vadovauti valstybei, o šių laikų išeivijoje pagal jų sugebėjimus vesti tautos laisvinimo kovą. Partijų varžybos nėra vertinamos neigiamai, jei tik jos kiekviena siekia geriau įvykdyti savo uždavinius valstybei ir geriau įgyvendinti žmonių gerovę, o šių laikų išeivijoje duoti pajėgesnius veikėjus vadovauti laisvinimo veiklai. Neigiamai politinę partijų kovą vertiname tuo atveju, kada kuri nors jų, besivaržydamos su kitomis, siekia nebe tiek tautinių siekimų realizavimo, kiek visuomeninio bei politinio dominavimo nedemokratiniu keliu.

Lietuvių politinės srovės. Išeivijoje iš dalies tebeveikia nepriklausomoje Lietuvoje veikusios politinės partijos, tačiau čia jų skaičius padidėjo, ir lietuvių politinis pasiskirstymas partijomis čia jau gerokai pakito. Nepriklausomų laikų demokratiniame laikotarpyje Lietuvoje veikė keturios pagrindinės partijos: krikščioniškasis blokas (Krikščionių Demokratų Partija, Ūkininkų Sąjunga ir Lietuvos Darbo Federacija), Valstiečių Liaudininkų Partija, Socialdemokratų Partija ir Tautininkų Sąjunga. Visos jos dalyvavo Lietuvos valstybės atkūrime, jos seimuose ir valstybės valdyme. Dėl to jos kartais vadinamos valstybinėmis partijomis. Greta šių partijų dar buvo tautinės mažumos, kurios taip pat turėjo atstovų seimuose ir veikė pozicijoje ir opozicijoje.

Po 1926 metų gruodžio mėn. perversmo kalbamos politinės partijos buvo uždarytos. Veikė tik valstybę valdžiusi ir kitas partijas uždariusi Tautininkų Sąjunga. Į vokiečių okupacijos metu sukurtą Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą buvo įtrauktos viso Lietuvos seimuose atstovų turėjusios lietuviškos partijos ir bolševikų bei vokiečių okupacijų metu rezistencijoje pasireiškę sąjūdžiai, kurie turėjo tendenciją virsti partijomis, o Lietuvių Frontas su savo veikla ir išvirto į atskirą partiją. Iki šiol VLIKe dalyvaujančių politinių ir rezistencinių grupių skaičius išaugo iki 15. Tačiau jos savo turimų narių išeivijoje skaičium, savo veikla ir svoriu visuomenėje

yra labai nelygios. Faktiškai veiklių ir pajėgių grupių yra gerokai mažiau. Tačiau tų grupių įnašas į laisvinimo veiklą yra labai įvairus ir dažnai nepriklauso nuo jų didumo. Todėl kai kurių politinių grupių išeivijoje bandymų save aukštinti ir kitas nuvertinti negalima laikyti labai rimtais. Ateitis jokiai politinei grupei nėra savo pažadų paskelbusi.

Dėl partijų ateities. Aplamai dėl kai kieno lietuviškų politinių grupių reikšmės įvertinimo ar nuvertinimo dera pasakyti, kad Lietuva nebuvo be partijų praeityje, ir kad ji nebus be jų ir savarankiškai besitvarkydama ateityje. Tačiau neturime pagrindo jau dabar rimtai apriori kalbėti apie kurių nors partijų išlikimą ar neišlikimą tolimesnėje ateityje. Suprantama, kad po dešimtmečių, per kuriuos neturėjome savo valstybės, ne visų jų atstovaujamos idėjos ir turimi Lietuvai atkurti bei jai vadovauti principai bei planai turės savo sekėjų ir didesnės reikšmės bei pasisekimo ateities gyvenime, kuris turės būti labai skirtingas nuo buvusio. Dar sunku pranašauti apie mūsų politinių grupių ateitį be pavojaus žiauriai suklysti — vienas jų išaukštinant, o kitas jų paneigiant ar pasmerkiant jų principus.

Tačiau tolimesnės ir tolimos ateities politinio išsirutuliojimo nežinojimas neleidžia pasyviai nieko apie ateitį negalvoti ir neatleidžia dabartinių išeivijos politikų nuo tolimesnio veiklumo, nuo kitų kelių ieškojimo ir nuo turėjimo toli siekiančio žvilgsnio, siekiant Lietuvos išlaisvinimo. Atrodo, kad būtų teisingiau, jei dabartinis išeivijos politinis svarstymas ir veiklumas būtų pagrįstas ne tiek planais, skirtais prisitaikyti prie atstatytos Lietuvos politinio gyvenimo, kurio dar negalime pramatyti, kiek artimesniais uždaviniais — padėti tautai išsilaisvinti. Todėl ir mūsų politinio susiorganizavimo išlaikymas dabar yra reikalingas ne tam, kad jau siektume jį nukelti į nepriklausomą Lietuvą (kur jis, suprantama, netiks), o kad ieškotume būdų tautai priartinti laisvę.

Kalbėdami apie mūsų politinį susiorganizavimą, suprantame, kad jis yra reikalingas išlaikyti dviem motyvais: pirma, jau mūsų visur kartojamam uždaviniui — padėti tautai išsilaisvint, ir, antra, palaikyti pačios išeivijos tautiniam gyvybingumui, kad ji nepasidarytų palaida masė, ar politine tuštuma, kad joje neišsiplėtotų sąlygos įsigalėti nedemokratinėms nuotaikoms ir totalistinėms idėjoms, žalingoms Lietuvos ateičiai. Siekiant Lietuvos išlaisvinimo, politinis susiorganizavimas bus reikalingas

veikti tarptautiniams politiniams centrams ir laisvų kraštų politikams Lietuvos naudai.

Mūsų politinio susiorganizavimo turėjimas ir jo išlaikymas dar nereiškia, kad mes tikimės ar planuojame savo partijas perkelti į išlaisvintą Lietuvą. Mūsų politikai, visi suprantame, nėra tokie naivūs, kad tikėtųsi su savo partijomis sugrįžti į išlaisvintą Lietuvą ir siekti ten įsigalėti. Išlaisvintoje Lietuvoje, savaime suprantama, politinis gyvenimas kursis daugiau ar mažiau savarankiškai pagal ten būsimas sąlygas, ir politinė organizacija greičiausiai visiškai nepriklausys nuo išeivijoje esančių politinių grupių, o išsivystys pagal ten besikuriantį gyvenimo, laiko dvasią ir tuo metu ten veikiančias tarptautines politines įtakas.

Išeivių lietuvių įtakos bendram Lietuvos politiniam gyvenimui.

Išeivijoje lietuviai yra laisvai susiorganizavę pagal savo visuomenines ir politines tradicijas, kurių jie dabar dar negali perduoti okupuotai Lietuvai. Jie iš čia nedaug tegali daryti įtakų Lietuvoje besiformuojančioms politinėms grupėms, nes ten slapto veikimo sąlygomis veikia kitokios nuotaikos ir yra kitokie galimumai. Negalime pilnai žinoti, kiek ten turi pritarimo Lietuvoje veikusios ir išeivijoje atgaivintos politinės srovės bei tendencijos.

Atsikuriant nepriklausomai Lietuvai, kaip mes tai įsivaizduojame, išeivijos politikai, atrodo, bus labai reikalingi padėti užsienyje tęsti kovai dėl išlaisvinimo, tai yra padėti išsikovoti laisvę, parūpinti užsienio pagalbai ir laikinai užsienyje atstovauti okupacijų nualintam kraštui. Bet pavergtieji lietuviai nebus reikalingi išeivių lietuvių pagalbos v iduje tvarkytis bei valdytis. Kad pajėgių politikų lietuviams ten netrūksta, rodo 44-rių pabaltiečių paruoštas ir pasirašytas memorandumas, Laisvės Lygos ultimatumas pavergėjui, pogrindinėje spaudoje spausdinami politiniai straipsniai ir kiti panašūs dokumentai. Pavergtos Lietuvos aukštąsias mokyklas per bolševikinės okupacijos laikotarpį baigė apie du šimtus tūkstančių žmonių. Tai yra milžiniškas šviesuomenės rezervas, kuriame netrūksta įvairiausių specialistų, didelių patriotų idealistų, daugelio Sibiro gulagus perėjusių kovotojų ir savo tautai iki kraštutinumo pasiaukojusių vyrų ir moterų, mokėjusių su okupantu dėl savo tautos kovoti ir kentėti ir savo kančiose bei skausminguose pergyvenimuose pasiruošusių dirbti savo tautai. Be abejo, naiviai į Lietuvos gy-

venimą žiūri tie, kurie dar gal tikisi ten padaryti politinę ar kitokią karjerą ir įgyvendinti savo partijos planus. Tokie atsikūrusioje Lietuvoje nebus reikalingi.

Galimumai išeivių politinėms srovėms prigyti Lietuvoje

Atrodo, kad pavergtame krašte, kur nuolat veikia labai budrus KGB įstaigų ir jų agentų tinklas, praktiškai yra galimos ir negausios ar nelabai gausios slaptai veikiančios politinės grupės. Iš kai kur suminėtų jų veiklos duomenų matome, kad atsargi politinė veikla, sugebanti išvengti priešo sunaikinimo, ten yra. Kai kas mūsų spaudoje drąsiai teigia, kad ten susidarę politiniai vienetai eina visiškai kitokiais keliais ir vadovaujasi kitokiais ideologiniais principais, negu mūsų išeivijos politinės srovės, kurios negali nei tikėtis rasti sau politinio atitikmens ar sekėjų.

Bet išeivių spaudoje mažai buvo pasisakymų žmonių, iš arti pažinusių okupuotos Lietuvos lietuvių konspiratyvią veiklą, ir konkretesnių duomenų apie pogrindžio politines organizacijas. Atrodo, kad tam dar neatėjo laikas. Tačiau iš Lietuvoje išeinančios pogrindinės spaudos išeivijoje yra bandoma nustatyti ten besireiškiančias politinių nusiteikimų kryptis. Pasisakyta, kad Lietuvių Katalikų Bažnyčios Kronika atitinka draudžiamosios spaudos "Apžvalgos" ir "Tėvynės Sargo" kryptis ir politiškai krypsta į krikščioniškąją demokratiją. Su ta kryptimi sutinka ir kai kurie kiti pogrindiniai religinės dvasios leidiniai. Pogrindinėje "Aušroje" kai kas atpažįsta dr. J. Basanavičiaus "Aušros" kryptį ir vėlesnių laikų tautininkų ideologiją. Kai kuriuose kituose leidiniuoise atpažįstamos varpininkų ir socialdemokratų srovių įtakos. Net pasakojama, kad Lietutuvos pogrindyje jau veikia krikščionys demokratai. Taip, nė nekalbant apie laisvųjų lietuvių politines įtakas, mus pasiekiantieji duomenvs lyg ir rodytų, kad okupuotame krašte politinis atsigavimas reiškiasi tokiomis pačiomis politinėmis tendencijomis, kokios buvo įsigalėjusios nepriklausomoje Lietuvoje ir kokios vyrauja išeivių lietuvių pluralistinėje politikoje.

Dėl to atrodo, kad atsikūrusioje Lietuvoje politinės srovės, be abejo, negalės visiškai nutolti nuo bendrųjų tarptautinių politinių tendencijų bei idėjų, kaip jos vyrauja šių laikų politiniame gyvenime ir kaip jos yra įsigalėję lietuvių politikoje, kur jas čia sustiprina ir jų praeityje turėti nuopelnai. Todėl didelių išradimų ir didelių naujumų šioje srityje gal ir nebus, nors juos įgyvendins kiti žmonės, jau nematę nepriklausomos Lie-

tuvos gyvenimo. Tuo atžvilgiu, atrodo, daug galimumų atkurtoje Lietuvoje galės turėti krikščionys demokratai, savo darbais nepriklausomoje Lietuvoje ir savo veikla VLIKe sukaupę didelį nuopelnų kapitalą. Ir pavergtųjų lietuvių nenuilstama kova už religiją ir prieš ateizmą veikia pavergtos Lietuvos visuomenę ta pačia kryptimi. Jie su jų partijos atsišakojimais — Lietuvos Ūkininkų Sąjunga ir Lietuvos Darbo Federacija — yra turėję nemaža iškilių veikėjų ir savo darbais praeityje ir jų užimtos veikimo linijos pastovumu yra pelnę ir gal būt daugiausia išlaikę lietuvių visuomenės pasitikėjimą.

Krikščionims demokratams įsigalėti ateities Lietuvos politiniame gyvenime gali daug padėti ir tai, kad krikščioniškoji demokratija yra plačiai išplitusi pasaulyje ir turi labai didelę įtaką daugelyje pasaulio kraštų. Šiuo metu krikščionių demokratų organizacijos yra 60-je kraštų visose pasaulio dalyse. Jų įtaka plinta. Po Antrojo pasaulinio karo Vakarų Europoje krikščionys demokratai vadovavo pagrindinių valstybių atsistatymui ir dabar jie yra viena pagrindiniu partiju tų valstybių gyvenime. Krikščioniškoji demokratija yra stiprėjantis politinis sąjūdis, ir yra logiška laukti, kad ji turės didelę reikšmę pavergtųjų tautų išlaisvinime. Ir dabar krikščionių demokratų internacionale pavergtosios tautos, kartu ir Lietuva, yra lygiai atstovaujamos su laisvomis valstybėmis. To Sąjūdžio vadai prileidžia, kad krikščioniškoji demokratija išsiplėtos kaip pagrindinė komunizmui atsvara šių laikų pasaulyje.

Panašiai galima laukti, kad ir socialdemokratai galės turėti nemaža pritarimo atgimusioje Lietuvoje. Jiems stiprėti palankias sąlygas sudaro ilgalaikis marksizmo vyravimas okupaciniame laikotarpyje. Komunistinėje sistemoje išauklėtas jaunimas nesugebės greitai persiorientuoti ir iš karto nusigręžti nuo socializmo. Todėl galima laukti, kad ir socialdemokratai turės nemaža sekėjų. Jiems palankią nuotaiką sudarys socialistų įsigalėjimas tarptautinėje politikoje.

Tiksliai nežinant Lietuvos pogrindyje ir visuomenėje rusenančių nuotaikų bei tendencijų, nėra pagrindo prileisti ar kieno prileidimams tikėti, kad ir kitos anksčiau Lietuvoje veikusios politinės srovės išnyks ar labai susilpnės. Vakarus pasiekiantieji Lietuvos pogrindžio leidiniai tokios tendencijos nerodo. Ir šiuo atžvilgiu neverta labai pasitikėti pranašais, labai linkusiais išpranašauti kitų išmirimą.

Kalbant apie politinių srovių išlikimą ir spėlioant apie jų ateitį, reikia laukti demokratinių srovių pasisekimo prieš ne-

demokratines. Joks su totalizmu susitepęs politinis sąjūdis paprastai neturi pastovaus visuomenės pritarimo ir laikosi tik jėga. Tokie sąjūdžiai greitai būna visuomenės atmetami ir pasmerkiami. Visi šio amžiaus II-me ketvirtyje viešpatavę galingieji diktatoriai per labai trumpą laiką prarado visuomenės paramą ir nuėjo į užmiršimą nesugrąžinamai.

Beveik visos išeivijos politinės grupės yra patriotinės, veikia su demokratiniu nuosaikumu ir nesudaro kurio nors pretekstо jas kaltinti dėl jų praeities veiklos. Linkėtina, kad jos, bent pasireiškę labiausiai pozityvia veikla, gal kai kurios persiformavę ar susijungę su kitomis gimiringomis grupėmis, išliktų ir ateities nepriklausomos Lietuvos gyvenimui ir jame toliau pozityviai dirbtų. Todėl nebūtų pozityvu ir patriotiška išeivijoje, prieš jas kovojant, siekti jų veikėjų sunaikinimo, ką mūsų visuomeniniame gyvenime dažnai pastebime. Kiekviena jų yra visuomeninė jėga, kurios nedera be jokių sąlygų atmesti. Kiekvienos jų vietą ir vaidmenį tautos gyvenime parodys ateitis.

Tačiau sujauktame išeivijos ir okupuotos tautos gyvenime negalima per daug užsiangažuoti su jokia nuomone. Baigiant reikia dar kartą pakartoti, kad gal jokia išeivijoje veikianti politinė grupė negali jaustis neginčijama išlaisvinto Lietuvos politinio gyvenimo paveldėtoja. Iš esmės jis negali būti užsieniečių paveldimas. Užsienyje gimę ir augę ar ilgus metus jame praleidę ir ateities Lietuvos gyvenimo nepažįstantieji "amerikonai" ar kurio kito krašto išeivijos lietuviai nebus tie, kurie galės daug patarti Lietuvos lietuviams, kaip tvarkyti Lietuvos gyvenimą ir kokio gyvenimo ten siekti. Išeivijos lietuviams priklausys pareiga padėti atkurti nepriklausomą gyvenimą, bet ne teisė tikėtis ar pretenduoti ten labai daug reikšti ar vyrauti. Tas uždavinys priklausys tikriausiems Lietuvos lietuviams, kurių ten bus pakankamai.

"Karti yra išeivio duona ypač tiems, kurie savo tėvynės nelaimių nepamiršta. Išeivių tikslai ir uždaviniai yra labai sunkūs, atsakingi ir slegiantieji, bet tuo pačiu metu šventi, kilnūs ir privalūs".

Prel. Mykolas Krupavičius

BRUTENIO RELIGINĖS IR POLITINĖS SĄRANGOS ĮSTEIGIMAS PRŪSUOSE

VYT. BAGDANAVIČIUS

1. Politinė situacija Europoje ir Pabaltijy apie 500 metus

Prieš pereinant prie tų informacijų, kurias Simanas Grunau pateikė apie Prūsų religijos įsteigimą, yra būtina susipažinti su politine situacija Europoje ir Pabaltijy, kada, pasak jo, ši religija įsisteigė Prūsuose. Apie politinę situaciją, kaip ir apie pačios religijos įsteigimą, Grunau ima žinias iš Prūsijos vyskupo Kristijono kronikos, gyvenusio 1180-1245 m. Jo kronika yra žuvusi. Grunau, domininkonas vienuolis, yra gyvenęs Prūsuose ir miręs 1529 metais. Taigi jo kronika yra parašyta prieš tai.

Pasak šio šaltinio, apie 500 metus, kai Romos imperatorium Konstantinopolyje buvo Justinijonas (didysis romėnų teisės kodifikuotojas) ir popiežiumi Virgilijus I, gotai, vadovaujami karaliaus Witthingio, iš Ispanijos atvyko Lombardijon. Jie buvo pagonys. Ravenos mieste jie įkūrė savo valstybės sostinę. Popiežius prašė imperatoriaus Justinijono gelbėti Italiją nuo gotų žiaurumų. Imperatoriaus pasiųsta kariuomenė gotus nugalėjo. Karalius Witthingis su žmona ir vaikais kaip karo belaisviai buvo pasiųsti į Konstantinopolį ir ten ramiai užbaigė savo gyvenimą. Penkiolika tūkstančių nugalėtų gotų pasitraukė į šiaurę. Čia jie įkūrė Goettingeno miestą, bet iš jo buvo išmušti. Tada jie pakrypo Danijos kryptimi, norėdami ten rasti savo gyvenimui erdvės. Danai tuo tarpu turėjo sunkumų su savo pavaldiniais, gyvenančiais Cymbrijos saloje, kuri šiandien yra vadinama Gotlandu. Tos salos gyventojai nenorėjo pripažinti Danų suverenumo ir nemokėjo duoklės. Šią salą Danai pasiūlė gotų vadui Wisboo. Šis, priimdamas pasiūlymą, prižadėjo pripažinti Danijos suverenumą ir mokėti jai duoklę.

Gotų kunigaikštis Wisboo pasiuntė pasiuntinius pas skandus, gyvenančius Cymbrijoje, klausdamas, ką jie darys esamoje situacijoje: ar jie sutiks priimti gotus savo valdovais, ar jie išsikels iš salos. "Cymbrijos žmonės turėjo du valdovus, kuriuos jie laikė karaliais: Bruteno ir Vidowuto. Jie sušaukė susirinkimą pasitarti, kas daryti: ar kovoti, žinant, kad jie kovoje žus, ar būti kitų tarnais. ... Bruteno savo visagalių dievų

vardu pareiškė, kad jie tur apleisti Cymbriją ir kitur pasidaryti galingesniais negu čia. Dėl to jie padarė sutartį su gotais, kad jie iš Cymbrijos išsikels ir gotai galės ją turėti sau ir savo įpėdiniams (61 psl.). Nuo gotų atsikėlimo Cymbrijos sala gavą Gotlando vardą.

"Bruteno ir jo brolio Witowudo su savaisiais sėdo ant sielių ir pro Crono atvyko į Hallibo ir čia rado Ulmiganea tautą, kuri buvo neprityrusi. Tarpe jų šie pasistatė palapines, savo pilis ir kaimus. Ir iš dalies jėga, iš dalies apgaule, iš dalies draugiškumu skandinavai iš Cymbrijos pasidarė Ulmiganeos valdovais ir naudojosi jų patarnavimu (61 psl.) (Simon. Grunau's Preusische Chronik, herausgegebenvon dr. M. Perlbach, Band I, Leipzig, 1875. Naudotasi leidimu, esančiu Britų muziejuje, Londone).

Tokios yra S. Grunau informacijos apie politinę situaciją Pabaltijy ir pasaulyje tais laikais, kada Prūsuose įsisteigė religinis ir politinis centras. Panašiai, nors kitais žodžiais ir truputį skirtingiau, to meto būklę aprašo kitas to pat šimtmečio Prūsų kronikininkas Lucas David. Ir vienas ir kitas jie sakosi, naudojęsi tuo pačiu vyskupo Kristijono rašytiniu šaltiniu. Abu jie jį naudoja gana laisvai, kiek skirtingai aptardami tuos laikus, bet bendru vaizdu nesiskirdami. Prie jų skirtumų mes sustosime tik tiek, kiek jie lies Brutenio religijos ir valstybės sampratą.

Nauja politinė ir religinė sąranga Prūsuose

Simanas Grunau toliau pasakoja, kad ateiviai iš Cymbrijos Prūsuose pajuto reikalą atsikratyti mozūrų įtakos, kuri tam tikrais reikalavimais reiškėsi šiame krašte. Jie sušaukė protingųjų susirinkimą ir tarėsi kaip susiorganizuoti. Visi buvo vieningos nuomonės, kad jų karaliumi būtų Bruteno, bet šis atsisakė, teisindamasis, kad jis norėtų "pasilikti mūsų visagalių dievų tarnyboje, ir rekomendavo karaliumi išrinkti savo brolį Widowuto, nuoširdų žmogų . . ." (ten pat 62 psl.).

Apie savo religinį vaidmenį steigiamoje sąrangoje Broteno šitaip kalbėjo: "Aš noriu būti jūsų pasiuntiniu pas mūsų dievus, ir ką aš iš jų išgirsiu ir norėsiu pasakyti, jūs sužinosite. Aš manau daugiau paguodos jums suteikti, susitelkdamas prie mūsų šventųjų dievų, negu išoriniuose ginčiuose"ę(62 psl

Visuomenės pažiūras į Brutenį išreiškė karalium išrinktas Widewuto. "Kai Widewuto buvo išrinktas ir vainikuotas, karalius su visais žmonėmis Brutenį praminė "cryvo Cyrwaito",

tai reiškia, mūsų viešpats ir dievas. Prieš jo valią jie neprivalės ir negalės nieko daryti ir klausys jo kaip paties Dievo. Savo kraštą jie pavadino Brutenia. Jie nusprendė niekam netarnauti ir neaukoti, kaip tik savo dievams. Tuojau Bruteniui ir jo dievams jie įrengė specialų gyvenimą. Dievų buvo trys: Patollo, Patrimpo ir Perkuno, kurie stovėjo viename ąžuole 6 uolekčių storumo. Šį ąžuolą ir gyvenimą krivio, tai yra Krivaičio su visais jo vaidelotais, kurie buvo kunigai, jie pavadino Ryckoyto. Vidowutui jie pastatė pilį tarp Crono ir Hallibo, pavadindami ją Noyotto, kitaip Neitenberg ir kuri yra Neringoje (62 psl.).

Grunau kronikos leidinio redaktorius be reikalo yra prirašęs pastabą, kad apie šią vietovę nėra nieko žinoma. Juk bent antras vardas aiškiai primena Nidą, kuri yra kaip tik Neringoje, ką aiškiai sako ir pati Simano Grunau informacija. Tiesa, jeigu Crono suprasime šiuo atveju Kuršių marias ir Hallibo Eismares, tai Nida netiktų, tačiau gal būt į tai galima žiūrėti kaip į netikslų vietos nurodymą, atsiradusį dėl kitų priežasčių. Viena tų priežasčių galėjo būti tas faktas, kad kiti Widewuto sąrangos miestai, kurie vėliau įsikūrė, kaip tik telpa Sambijos pusiasalyje tarp Kuršių ir Eismarių. Taip pat ir religinis Prūsijos centras telpa tarp šių dviejų vandenų. Tačiau pati pirmoji ateivių bazė galėjo būti dabartinės Nidos vietoje.

Religiniai ir doriniai prūsų religijos nuostatai

Praėjus dvejiems metams nuo karaliaus išrinkimo, pagal tą patį Vysk. Kristijono šaltinį, kuriuo naudojosi Grunau, karalius Witowudo su kriviu krivaičiu Brutteno atvyko į Honedą ir ten "Brutteno išskaičiavo savo dievų įsakymus, kaip gyventi vienam su kitu. Grunau tų įsakymų paduoda trylika. Lucas Davidas turi jų septyniolika. Pirmiausiai susipažinkime su Grunau sąrašu.

1. "Niekas be krivių krivaičio leidimo neturi garbinti dievų arba į kraštą įvesti svetimą dievą; vyriausi dievai turi būti: Patollo, Patrumppo, Perkuno, nes jie mums davė žemę ir žmones ir duos daugiau."

2. "Dėl jų mes pripažįstame krivių krivaitį mūsų vyriausiu valdovu, taip pat jo įpėdinius; kai šie bus nuėję pas moloninguosius dievus ir kai vaidilos Rikkoyett'e juos išrinks".

3. "Mes turime reikšti pagarbą ir būti paklusnūs mūsų šventiesiems dievams ir mūsų krivių krivaičiui, nes po šio gy-

venimo jie mums duos gražių moterų, daug vaikų, saldžių gėrimų, gerų valgių, vasarą baltus drabužius, žiemą šiltus apsiaustus, ir mes galėsime miegoti didelėse minkštose lovose ir, turėdami gerą sveikatą, juoksimės ir šokinėsim. Iš blogųjų, kurie jų negarbs, jie atims tai, ką šie turėjo, ir ten juos kankins įvairiomis kančiomis".

4. "Visi kraštai ir kaimynai, kurie aukos jų dievams, turi būti mylimi ir gerbiami. Tuos, kurie juos paniekins ar įžeis, mes turime žudyti ugnimi ir lazdomis ir niekada nebūti jų draugais".

5. "Vyrai gali turėti tris vedybines žmonas tuo skirtumu, kad pirmoji ir vyriausioji turi būti iš tos pačios giminės ir kilmės, kuri buvo kartu su mumis ir kartu atėjo į šį kraštą. Kitos gali būti iš čia rastų".

6. Jei žmogus yra apsunkintas sergančiomis moterimis, vaikais, broliais, seserimis, giminėmis, ar jei jis pats sirgtų, tai yra jo valioje ir mes leidžiame juos sudeginti ar jiems susideginti, nes mūsų dievų tarnautojai turi ne dejuoti, o juoktis".

7. "Jeigu kas nors norėtų susideginti pats mūsų šventiesiems dievams arba sudeginti savo vaikus, tai mes jam leidžiame, sakydami, kad jie per ugnį pasidarys šventi, kad galėtų su mūsų dievais juokauti".

8. "Jeigu vyras ar žmona sulaužytų moterystės priesaiką, tokius reikia sudeginti toli nuo mūsų šventųjų dievų ir jų pelenus išbarstyti vieškelyje; jų vaikai turi būti laikomi netinkamais būti vaidylomis".

9. "Jeigu moterys atsisakytų savo vyrui duoti savo kūną vedybiniam santykiui, nuo jo priklauso, ir jis gali jas sudeginti. Jų seserys turi būti laikomos paniekintais asmenimis, nes jos neišmokė jų paklusnumo savo vyrams ir dievams".

10. "Jeigu vyras norėtų santykiauti lytiškai su mergaite ar vedusia moterimi, nuo įžeistosios pusės priklauso, ar reikia jį sudeginti, nes nusikalto tuo, kas kitam brangiausia".

11. "Jeigu kas mergelei pirmas pasipiršo, jis, o ne kas kitas turi ją paimti už žmoną. Jeigu tačiau jis turi tris žmonas, reikia jį atiduoti sudraskyti šunims, nes jis pažeidė mūsų dievų luomą, nes ji iki tol buvo laisva vesti ar būti nevedusia".

12. "Jeigu kas nužudė savo maloningųjų dievų tarną, ant jo turės valdžią visi nužudytojo draugai, ir jie galės jį arba nužudyti, arba palikti gyvą.

13. "Jeigu kas apsivogė, tai pirmu kartu reikia jį nuplakti su rykšte, antru kart — su lazda, o trečiu kartu reikia jį

atiduoti suėsti šunims toli nuo mūsų dievų".

Tai surašęs, Grunau, atrodo, nuo savęs prideda: "Bet dievas žino, kiek tai buvo laikomasi, tačiau istorija yra mokoma tam, kad būtų sekama" (63-65 psl.).

Kitas Prūsijos kronikininkas, Lukas Davidas, šalia šių trylikos nuostatų, turi dar keturis kitus, kurių neturi Grunau. Pilnumo dėlei susipažinkime ir su jais. Davidas juos numeruoja iš eilės toliau.

14. "Niekas negali versti kitą dirbti, bet gali jį gerumu paskatinti; Tai yra abiejų susitarimo reikalas".

Apie šią darbo kultūrą tais pačiais žodžiais rašo ir E. Stella savo Prūsijos senovės aprašyme.

15. "Kilminguoju bus laikomas tas, kas su savo žirgu bus greitesnis ir mitresnis". L. Davidas nuo savęs prideda, kad vietiniai šio krašto gyventojai Ulmiganai labai greitai išpruso, pasidarydami gerais kovotojais. Jie anksčiau buvo labai kuklūs žmonės.

16. "Jeigu vyrui mirtų žmona, jam turi pasipiršti kokia jaunuolė, nes netinka, kad jis dieną naktį liūdėtų . . ."

17. "Jeigu mirtų vyras ir liktų jauna žmona, nepradėjusi ir be vaikų, ji gali pasipiršti visiems nevedusiems vyrams, kad susilauktų kūdikio. Po to ji bus vaidelutė ir iki gyvenimo pabaigai gyvens skaisčiai. Tada ji bus bendruomenės aprūpinama".

Apie šį nuostatą taip pat galima rasti ir pas E. Stellą.

(Nuostatų vertimą patikrino ir patikslino kun. J. Duoba, už ką jam dėkoju. V. Bagd.).

(Cituojama iš M. Lucas David's Preussische Chronik, herausgegeben von Ernst Hennig, I Band, Koenigsberg, 1813, 23-24 psl. Naudotasi leidiniu, esančiu Kongreso bibliotekoje, Washingtone. Už pagalbą gauti jo atspaudui dėkoju dr. J. Baliui. V. Bgd.)

Duomenys analizavimui

1. Legendos klausimas

Yra mokslininkų sluoksniuose paplitusi pažiūra, kad tiek Grunau, tiek Davido Prūsijos kronikose yra legendos ar pramanyti dalykai, ir dėl to jos nėra vertos skaityti ar analizuoti. Mums tačiau atrodo teisingesnė Romos istoriko Plinijaus Jaunojo pažiūra, kad nėra tokios blogos knygos, iš kurios protingas skaitytojas negalėtų turėti naudos. Šis pasakymas

turi savyje sąlygą, kad tas skaitymas būtų protingas; mes dabar sakytume, jis turi būti kritiškas. Kritiškas bus toks skaitymas, kuris su savo klausimais eis į skaitomą knygą ir žiūrės, ar jis gali joje rasti atsakymų į klausimus, kurie patenkintų nešališką stebėtoją. Su tokiu nusiteikimu mes einame į šiuos raštus.

Pirmas klausimas, kuris mums kyla, ar čia iš tikrųjų yra legendos. Paprastai legendos pavadinimas primetamas tokiam skaitymui ar pasakojimui, kuris yra laikomas nepatikimu. Bet iš tikrųjų nepatikima gali būti ne tik legenda, bet ir koks nors sufalsifikuotas dokumentas. Ir priešingai, gali būti legendų, kurios savyje slepia senų, labai reikšmingų tiesų. Legenda šiuo atveju mes suprantame tokį pasakojimą, kuris ilgą laiką žodinės tradicijos keliu buvo perduodamas iš kartos karton. Šitoks perdavimo būdas informacijai suteikia savitą stilių, ypatingus bruožus, kitaip sakant, savitą formą. Antraip vertus, pasakotinė informacija neturi kai kurių bruožų, kurie yra būdingi rašytiniams dokumentams. Šiuo atveju mums, skaitantiems šiuos užrašus, kyla visų pirma žanro klausimas, o ne tiesos klausimas. Mes klausiame, ar čia legenda, ar čia yra rašytinis pranešimas?

Pasakojimo keliu atėjęs pranešimas paprastai turi užbaigto kūrinio pobūdį, su būdinga pradžia ir pabaiga. Jis turi savitą įtampą su jos atomazga. Pasakotinis pranešimas nevengia pasikartojimų. Vienas bruožų, kurių niekada neturi pasakotinė, legendinė, literatūra, yra išvadų susumavimas paragrafais. Pasakotinė literatūra turi įvykius, jų pasikartojimus, jų pynes, bet neturi sąrašų, nuostatų, sukodifikuotų įstatymų. Šie bruožai, būtent, išvados, sąrašai, sukodifikuotos taisyklės yra rašytinio šaltinio bruožai. Kaip tik šiais bruožais pasižymi Brutenio religija taip, kaip ji yra išlikusi Grunau ir Davido užrašuose. Ji neturi būdingos legendų pradžios ir pabaigos, bet turi tiksliai nurodytus metus, palygintus su kitais ano meto įvykiais pasaulyje. Ir kas būdingiausia, ji turi sukataloguotą dorinių ir religinių pareigų sąrašą.

Studijos, norinčios išaiškinti ar atskirti rašytinius duomenis nuo pasakotinių, yra ypač pasistūmėjusios mūsų laikais ryšium su Senojo Testamento studijomis. Švento Rašto tyrinėtojams, ypač studijuojantiems Patriarchų laikus, kyla reikalas išsiaiškinti, kurios šių tekstų dalys buvo įjungtos į Šv. Raštą iš jau anksčiau buvusių dokumentų ir kurios yra paimtos iš gyvo žodinio padavimo.

Grįžtant prie Grunau užrašų, tenka sakyti, kad jie savo forma yra būdingas rašytinės formos dokumentas. Jis yra panašus į religinės sąrangos kūrėjo suformuluotą dorinių ir religinių tiesų sąrašą. Jis nustato, ką reikia garbinti ir kas turi vadovauti garbinimui bei aukojimui. Čia yra greičiau sąrangos projekcija, o ne jos praktikos aprašymas. Dėl to šiuo atžvilgiu yra vertinga ir S. Grunau pridėta pastaba, reiškianti abejonę, ar iš tikro tų nuostatų buvo laikomasi.

Taigi į šiuos dokumentus mes negalime žiūrėti kaip į liaudies padavimą. Bet, jei ne, tai kaip mes į juos turime žiūrėti? Ieškant atsakymo į šį klausimą, pasilieka dvi galimybės: arba čia yra istorijos falsifikatas, arba čia yra tikrai autentiškas kuriamos sąrangos dokumentas.

Jeigu čia yra falsifikatas, kyla klausimas, kas jį yra padaręs. Pirmiausia nuo tos kaltės tenka atleisti tiek Simaną Grunau, tiek Luką Davidą. Du falsifikatoriai to paties dokumento negali būti. Teorija, kad Davidas nusirašė nuo Grunau, nėra įtikinanti dėl dviejų priežasčių. Visų pirma, dėl to, kad Davidas turi daugiau nuostatų negu Grunau. Ir antra, tiek Grunau, tiek ypač Davidas keletą kartų sako, kad jie tas žinias ima iš vyskupo Kristijono knygos. Lukas Davidas net pamini, kad ta knyga yra parašyta lotyniškai. Taigi jis išverčia ją į vokiečių kalbą. Pagaliau ir pati Grunau ir Davido vartojama vokiečių kalba bei rašyba yra skirtingos.

Tokiu atveju pasiliktų falsifikavimu įtarti pirmąjį Prūsijos vyskupą Kristijoną. Paprastai falsifikavimuose būna labai aiškus tikslas, dėl kurio tai daroma. Iš šio Prūsijos religijos įkūrimo aprašymo nebūtų galima išvesti, kad jo autorius norėjo šią religiją pažeminti. Dėl to, jeigu vyskupas Kristijonas būtų ėmęsis falsifikavimo darbo, jis tą savo elgesį būtų galėjęs teisinti tik savo opozicija senajai religijai. Bet to šiuose pranešimuose negalima pastebėti. Tiesa, senoji religija čia nepristatoma kaip rekomenduotina, bet ji čia nėra nei kaip nors kompromituojama. Dėl to greičiausiai šis 12-to šimtmečio vyskupas bus turėjęs savo rankose kokius senesnius užrašus, iš kurių jis bus paėmęs šios religijos turinį.

Yra ir dar viena galimybė, būtent,sakyti, kad čia yra studija, sisteminis aprašymas tokio religinio ir politinio reiškinio, su kuriuo Prūsuose susitiko vyskupas Kristijonas. Ta galimybė yra labiausiai patikima.

Galima, žinoma, klausti, ar vyskupo turėti dokumentai nebuvo falsifikatai. Į tai mes negalime atsakyti nei teigiamai, nei

neigiamai. Galėjo būti ir vienaip ir kitaip.

Esant šitokiai situacijai, mes savo nuomonę šios informacijos patikimumo klausimu palikime su klausimo ženklu. Mes suteikime jai abejojančio žmogaus dėmesį. Anglų kalba šitokiai situacijai išreikšti yra išdirbusi techninką išraišką: suteikti kam nors abejonės malonę (benefit of doubt).

Prieidami nuomonę, kad šie pranešimai yra rašytiniai dokumentai, o ne legendos, mes turime galvoje tik tą formą, kurioje jie yra mus pasiekę. Tuo mes nenorime pasakyti, kad juose negalėtų būti įvairių dalių, kurios galėjo tik pasakojimo keliu pasiekti pirmuosius raštininkus.

2. Prūsijos istoriko Jono Voigto svarstymai

Praėjusio šimtmečio pradžios Prūsijos istorikas Jonas Voigtas studijavo šias, kaip jis sako, legendas, tačiau rado jose istorinės tiesos. Jis manė, kad Prutenio ir Vaidevučio sandora yra pastanga suderinti dvi Pabaltyje gyvenusias tautas į vieną valstybinę sąrangą. Nors ne visas Voigto pažiūras mes galime priimti be kritikos, tačiau pačios problemos iškėlimui jos yra naudingos.

Jono Voigto Prūsijos istorijos pirmas tomas yra skirtas šio krašto istorijai pirma negu čia atsikėlė ordinas. Iš jo mes norime pacituoti tas vietas, kurios padeda mums susidaryti vaizdą, apie politinę situaciją to laikotarpio, kurio religiją mes studijuojame.. Taip štai apie mūsų studijuojamus pranešimus Voigtas daro šitokio pobūdžio sprendimą. Pasiteisinęs, kad istorikas neturi remtis legendomis, jis sako: "Tačiau ji (legenda) be abejonės turi reikalo su tikru istoriniu gyvenimu, kuris yra jos (t.y. legendos) apsuptas, tačiau nuo to jis visiškai nėra pasidaręs neatpažįstamas (137 psl.).

Ir toliau jis rašo: "Nekreipiant dėmesio į tai, kad legenda laiko slinkties nepaiso, tačiau atrodo, kad viskas, ką ji mums praneša, neprieštarauja tai dalykų būklei tiek, kiek istorija mums jos atidengia (140 psl.)

Widevuto vardo kilmę Voigtas aiškina taip, kad ji reiškia ne ką kitą, kaip tai, kad jis yra Vidų valdovas ar Vidų kunigaikštis (143 psl.)

Politinę situaciją čia kalbamais laikais Voigtas šitaip aptaria. "Klausimas apie jos (t.y. legendos) istorinę reikšmę atsakymą randa, kaip mums atrodo, to krašto santykiuose tais laikais, apie kuriuos legenda kalba. Ji neigiamai kalba apie tokius laikus, kada įvairūs Prūsijos gyventojai dar nebuvo susilieję į vieną

visumą ir tautiniai atsiribojimai reiškėsi tarpe įvairių tautinių šakų. Viena tų šakų, kaip legenda sako, buvo nauji ateiviai, kita jau seniau čia gyvenusi. Pirmuosiuose mes atpažįstame Skandinavijos gotus, vidus ir vidivarus, kurių vadovas buvo Vaidevutas. Antruosius mes laikome Ulmerugiais, būtent ta tauta, kuri buvo susimaišiusi iš senųjų gotų, galindų, estų ir vendų. Tarp šių dviejų šakų greitai iškilo nesantaika ir priešiškumai, apie kuriuos kalba legenda. Šitokiose aplinkybėse, kai skandinavai, t.y. naujieji ateiviai, rado krašte senesnius gyventojus Ulmerugius, nesantaika, atrodo, yra lengvai suprantamas reiškinys" (148 psl.)

"Visa legendos prasmė rodo į skilimo išlyginimą draugišku susitaikymu, vidiniu susivienijimu ir abiejų tautinių šakų susiliejimu į vieną visumą" (150 psl.).

Toliau, sekdamas Luku Davidu, Voigtas pastebi, "kad Ulmerugiai nedaug dėmesio kreipė į Widewuto žodžius ir nebuvo jam klusnūs. Tačiau krivio įsakymai ir paliepimai darė jiems didelį įspūdį. Dėl to Widewutas nusprendė, kad, norint tautų suderinimo, reikia vyriausiu teisėju pripažinti Bruteno" (150 psl.).

Widewuto politinė sąranga, Voigto supratimu, yra plataus masto istorinis faktas. "Nėra be reikšmės, kad, pasak legendos, Widewutas ir estų žemėje buvo pastatęs pilį Naito (tai turėtų būti Nida, V. Bgd.). Iš to aiškėja ne tik tai, kad krašto gynimas iki tos vietos priklausė jo valdžiai, bet ir tai, kad jo valdžia apėmė ir Estijos sritis". (157-8 psl.). Prasikišanti legendos prasmė apie vidinį ryšį ir susiliejimą tautinių šakų rytiniame Pabaltijy, ypatingai vidų ir estų, ir ne mažiau legendoje išryškinta užuomina apie Widewuto valdžios teisių ir Vyriausiojo kunigo Krivės įtakos išplitimą, leidžiasi įrodomas ir daugeliu kitų istorinių pėdsakų" (150 psl.). Toliau jis jų truputį pateikia, bet, kadangi mūsų visuomenei jie mažiau žinomi, juos apleidžiame.

3. Gotlando laivininkystė Bronzos laikmetyje

Norėdami mažiau suklysti, vertindami prūsų religijos duomenis, kurie mums yra Grunau ir Davido patiekti, susipažinkime su santykių galimybe tarp Gotlando ir Prusijos ankstesniaisiais laikais negu tie, kuriuos mes studijuojame. Šiuo atžvilgiu vertingą informaciją turime iš Schleswig-Holsteino archeologijos tyrinėtojo Gustavo Schwantes. Jo plati studija "Die Vorgeschichte Schleswig-Holsteins", išleista 1939 metais Neumuensteryje, turi duomenų, kurie gali būti naudingi ir mūsų

studijuojamam reikalui.

Informacija, kuri susiliečia su mūsų tema, yra raižiniai oloje rytiniame Gotlande, vaizduojantys šios salos gyventojų jūrines keliones. Vertingas yra šis bendro pobūdžio Schwantes pastebėjimas apie šiaurės žmogų net akmens kultūros laikais. "Šiaurėje žmonėms nuo akmens amžiaus laikų vandens keliai turėjo pačios didžiosios reikšmės" (485 psl.)

Schwantes studija yra mums reikšminga ne tiek savo išvadomis, kurios ne kartą nors iš tolo gali būti naudingos Prūsijos studijoms, kiek pačiais rytinio Gotlando raižinių atvaizdais akmenyje. Jūros kelias iš rytinio Gotlando kaip tik natūraliai veda rytinio Pabaltijo kryptimi. Buvimas laivinių piešinių uolose sako, kad šių žmonių laivininkystė nebuvo atsitiktiniai bėdos atvejai, bet tai buvo pastovi kultūra. Kai kurie raižinių bruožai liudija, kad laivininkystė buvo susijusi su religine kultūra.

Rytinio Gotlando raižiniai vaizduoja įvairiais tikslais atliekamas keliones: čia būta miško kirtimo ekspedicijų, karinių ekspedicijų ir prekybinių kelionių. Be to, čia yra pavaizduota ir emigracinių kelionių. Taip piešinys 3 nr. vaizduoja emigracinę kelionę. Šiuo laivu vyksta vyrai ir moterys, susikabinę poromis. Tai, be abejo, reiškia kelionę įsikurti kitose vietose.

Piešinys 4 nr. vaizduoja religinės ekspansijos kelionę. Šiame laive šalia dviejų medžių, pavaizduotų labai ryškiai, taip pat yra du saulės simboliai. Archeologams aišku, kad tai yra religiniai simboliai, kurie yra kur nors vežami, kad ten būtų tokie pat laikomi. Religinių simbolių dvilypumas yra būdingas bronzos kultūros bruožas. Schwantes sako, kad bronzos laikmety "krinta į akis skaičius du" (520 psl.). Pasak to paties Schwantes, jau Tacitas žinojo, kad dieviškos poros, vadinami dioskurai, buvo žinomi ne tik Vidužemio rajone, bet ir šiaurinėje Germanijoje. Tacitas juos vadina alkais. Klasikinėje literatūroje jie yra žinomi Castor ir Polux vardais (plg. Schwantes 516 psl.). Mickevičiaus Pono Tado poemoje jie pasirodo kaip Gervazas ar Protazas. Klausimą, ar čia yra vienos dievybės suskilimas, ar dviejų dievybių susiderinimas, palikime atskiroms studijoms.

Bronzos laikmečio laivininkystė buvo ne vien jūros, bet ir upių bei jūros pakraščių laivininkystė. Piešinys 2 nr. Vaizduoja, kaip laivas yra arklių traukiamas. Ta proga galime prisiminti Neringos vietovardį Pervalka, kuris liudija, kad čia laivai buvo pervelkami iš jūros į Kuršių marias ar priešingai.

Dar vienas Schwantes pastebėjimas apie bronzos laikmečio kultūrą gali būti mums naudingas. Jis, būtent, kalba apie tai, kad šioje kultūroje buvo telkiamasi prie žemumų. "Apie pusę bronzos laikmečio radinių yra rasta pievose ar kitose drėgnose vietose. Arba iš to, kad radiniai yra pažaliavę, sprendžiama, kad jie yra buvę rasti drėgname podirvyje (527 psl.). Taip pat ir bronzos liejyklos yra buvusios drėgnose vietose. Liejyklų likučiai "yra randami liūnuose ar kitose drėgnose vietose. Tokios vietos buvo mėgiamos aukojimo vietos nuo vėlybojo akmens amžiaus laikų" (526 psl.). Pastebėjimas apie žemumas yra vertas dėmesio dėl to, kad Prūsijos šventovė, ne vieno dokumento liudijimu, yra buvusi Labguvos apylinkėse, kurios yra žemos ir drėgnos.

Vertas mūsų dėmesio yra ir raižinys 5 nr., kuris vaizduoja procesiją su kažkokiu antžmogiu. Schwantes šį reiškinį taip aiškina: "Yra žinoma, kad istorinių laikų pradžioje, kaip graikų ir romėnų istorikai praneša, visų pirma germanai, o taip pat ir jų kaimynai, turėdavo kulto pobūdžio iškilas. Labiausiai yra žinomas Tacito pranešimas apie kasmetinius deivės Nerthus apvaikščiojimus, kurie įgydavo didelės tautinės šventės formą (501 psl.).

Ar prasikišantis pavidalas šiose eitynėse galėtų būti deivės Nerthus simbolis, sunku pasakyti. Gal čia kokia kaukė. O g gal čia yra menininko išraiškos būdas pavaizduoti vadovaujančio šiai iškilai kunigo reikšmei.

Šia proga verta paminėti, kad Gotlando laivininkystė yra ilgai išsilaikęs reiškinys. Tai randa reikalinga paminėti graikijos proistorinės kultūros tyrinėtojas Martynas P. Nelsonas. Jis ryšium su Minojų kultūros podirviu graikų mitologijai ir ryšium su Argonautų legenda sako, kad Hesiodas savo laiko Boecijos kaimiečius aprašo panašiai, kaip gyveno Gotlando kaimiečiai (The Mycean Origin of Greek Mythology, 1932 m., Norton & Co., N.Y., 147 psl.).

Gotlando prekybinės kultūros liekanų tebėra išlikę Lietuvoje iki šiai dienai. Taip Gotlando pagrindinio miesto Visby vardas atskamba mažame ant Šešupės kranto, šalia Slavikų, miestelyje — Vizbarynuose. Taip pat prekybininko vadinimas vaizbūnu yra buvęs gyvas Dzūkijoje ir liko įamžintas Vinco Krėvės padavimuose. Pats Visby vardas, atrodo, bus kilęs iš šiose kronikose minimo gotų vado Wisboo vardo.

SUKAKTUVINIO ATEITIES KONGRESO PASISAKYMAI

Nutarimai, pageidavimai, sveikinimai

Sukaktuvinis "Ateities" Kongresas, įvykęs 1981 metų rugsėjo 4-7 dienomis Chicagoje, paminėjęs Ateitininkų Federacijos leidžiamo "Ateities" žurnalo septyniasdešimtąsias metines ir pažvelgęs į savo sąjūdžio veiklą vakarų pasaulyje, vieningai nutarė pasisakyti svarbesniais dabarties bendrais ir organizaciniais klausimais:

I. Ideologinėje srityje

Kongresas pakartoja Ateitininkijos ištikimybę Prano Dovydaičio prieš 70 metų parengtai ir "Ateityje" pirmuoju straipsniu atspaustai "trijų pagrindinių klausimų" deklaracijai ir vėliau Stasio Šalkauskio suformuluotiems ateitininkų principams, siekiant visa atnaujinti Kristuje.

II. Religinėje-dorovinėje srityje

1. Pripažindamas gausesnio religinių pašaukimų skaičiaus tarp lietuvių reikalingumą, Kongresas ragina visus ateitininkus:
   a. melstis, kad atsirastų daugiau dvasinių pašaukimų;
   b. pagalvoti apie galimą dvasinį pašaukimą ar jam artimą liturginį patarnavimą (kunigystės, vienuolės-lio, diakono, eucharistinio patarnautojo-jos, Šv. Rašto studijuotojo bei dėstytojo ar kitaip religiškai aktyvaus pasauliečio);
   c. aktyviai įsijungti į katalikišką veiklą pagal savo darbą, profesiją ar pašaukimą;
   d. dvasinių pašaukimų klausimą kelti savitarpyje ir visuomenėje įvairiomis progomis.

2. Kongresas kviečia Ateitininkų vienetus rengti religinio susikaupimo dienas kiek galima dažniau arba dalyvauti kitų suruoštuose šio pobūdžio renginiuose.

3. Kongresas ragina visus ateitininkus jungtis su visais lietuviais malda ir veikla, kad Dievo tarno vyskupo Jurgio Matulaičio beatifikacijos byla būtų pagreitinta.

4. Pasisakydamas prieš abortus, kaip nepateisinamą nekaltos gyvybės žudymą, Kongresas ragina ateitininkus rūpintis, kad viešame ir asmeniniame gyvenime būtų laikomasi krikščioniškos dorovės dėsnių, skelbiamų Katalikų Bažnyčios.

5. Kongresas kviečia visus ateitininkus uoliai remti Kunigų Vienybės ir JAV Lietuvių Bendruomenės jungtinėmis pastangomis skelbiamus Lietuviškų Parapijų Metus. Visi Federacijos nariai J.A. Valstybėse raginami į šią veiklą įsijungti ir ne tik formaliai priklausyti lietuviškai parapijai, bet taip pat ir aktyviai dalyvauti jos liturginiame bei organizaciniame gyvenime.

6. Kongresas kviečia visus ateitininkus ruoštis šv. Kazimiero mirties 500 metų sukakties minėjimui, įvyksiančiam 1984 metais.

7. Kongresas pritaria Seinų lietuvių pastangoms atgauti Seinų bazilikoje lietuviškas pamaldas ir kviečia visus ateitininkus paremti šias pastangas.

III. Tautinė, kultūrinė, visuomeninė sritis

8. Kongresas su didžia pagarba ir meile žvelgia į pavergtą Lietuvą, iš kurios sklinda į visą pasaulį drąsių tiesos kovotojų ir laisvės šauklių kančios ir teroru tildomo šauksmo aidas. Tai šauksmas drąsių žmogaus ir tautos teisių gynėjų, kalinamų Sibiro taigose ir psichiatrinėse ligoninėse. Jų didi auka įpareigoja kiekvieną lietuvį nelikti nuošalyje nebyliu ir neveikliu, bet rūpintis, kad persekiojamųjų ir kalinamųjų balsas, siekiąs laisvąjį pasaulį pogrindžio spauda bei kitais keliais, kuo plačiau pasklistų visuose kraštuose ir tautose. Ateitininkai laiko būtina savo pareiga visais galimais būdais ginti žmogaus ir tautos teisę į laisvę ir nepriklausomybę.

9. Kongresas paveda Federacijos ir sąjungų vadovybėms kreiptis į katalikų vyskupus, Vatikaną ir gyvenamų kraštų vyriausybes, prašant gelbėti kun. Ričardą Černiauską, Gemmą-Jadvygą Stanelytę, Viktorą Petkų, Vytautą Skuodį ir visus kitus kalinamus žmogaus teisių gynėjus, sąžinės kalinius.

10. Kongresas ragina pavienius narius ir vienetus remti Lietuvių Katalikų Religinę Šalpą, Balfą ir "Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos" bei kitos pogrindžio spaudos skleidimą pasaulyje įvairiom kalbom.

11. Ateitininkai privalo būti visi veiklūs. Jiems turi rūpėti, kad gyvenamo krašto judraus gyvenimo verpete neprarastume krikščionybei ir lietuvybei geriausio savo jaunimo. Mūsų pareiga jį telkti po Kristaus ir Lietuvos vėliavomis.

IV. Organizacinės veiklos srityse

12. Kongresas kviečia ir ragina visas Federacijos narių kartas suderintai veikti, siekiant savo tikslo. Gerai suprasdamas Ateitininkijos šeimos patvarumo priklausomumą nuo jos narių susiklausymo ir bendro tikslo ryžtingo siekimo, Kongresas kviečia visų sąjungų ir jų vienetų vadovybes bei atskirus narius dėti visas pastangas, kad visuose ateitininkų telkiniuose-židiniuose veiktų vietinės Ateitininkų Tarybos. Jas turėtų sudaryti vietovės sendraugių valdyba, dvasios vadas, jaunimo vienetų globėjai bei vadovai, moksleivių ir studentų vienetų atstovai, tėvų komiteto atstovai. Vietinės tarybos posėdžius kviečia sendraugių pirmininkas. Ji atstovauja savo vietovės ateitininkijai ir suranda jaunimo vienetams globėjus. Vietovių tarybos imasi iniciatyvos jos žinioje esančių ateitininkų veiklos vadovavimui ir patikėtų uždavinių vykdymui.

13. Kongresas ragina Ateitininkų Sendraugių Sąjungos centro valdybą ir jaunimo vienetų globėjus bent kartą metuose sukviesti visuotinius ar apylinkių globėjų suvažiavimus, kuriuose būtų susitariama dėl jaunimo veiklos ir dėl auklėjimo metodų. Kongresas kviečia globėjus aktyviai dalyvauti stovyklų programų sudaryme ir stovyklinės programos vykdyme.

14. Kongresas didžiai vertina Jaunųjų Ateitininkų Sąjungos programos komisijos, dr. R. Kriaučiūno vadovautos, paruoštą Programos* Vadovą ir reiškia viltį, kad "Vadovas" patarnaus jaunimo globėjams.

15. Kongresas ragina ir kviečia visus ateitininkus ne tik išlaikyti, bet ir stiprinti savąją spaudą. Visiems privalu rūpintis "Ateities" žurnalu, todėl kiekviena ateitininkiška šeima prenumeruoja "Ateitį". Finansiškai pajėgesni sendraugiai prašomi paremti šį žurnalą dosnesne auka, ypač jos atskirus projektus, pav. jauniems bendradarbiams premijų fondą. Jaunieji ateitininkai raginami kaip galima daugiau naudotis "Ateities" puslapiais savajai kūrybai brandinti.

16. "Ateities" Leidykla, leidžianti grožinę ir ideologinę literatūrą, turėtų susilaukti didesnio ateitininkų dėmesio ir paramos. Jos darbas ir užmojai visų ateitininkų remtini įsijungiant į jos leidinių prenumeratorius ir Ateities Literatūros Fondo narius. Rūpinantis ateitininkiška ir iš viso katalikų spauda bei jos išlaikymu, privalu nepamiršti ir jos bendradarbių paruošimo. Tam reikalinga organizuoti ir pastoviai išlaikyti žurnalistikos kursus pradedantiems spaudoje reikštis.

Sendraugiai prašomi remti ir prenumeruoti "Aidų" žurnalą ir mums artimus laikraščius (JAV dienraštį "Draugą", savaitraštį "Darbininką", Kanados "Tėviškės Žiburius").

17. Kongresas džiaugiasi, kad jau pasirodė prof. Antano Maceinos parašyta knyga "Asmuo ir istorija", išleista kaip pirma Ateitininkų Federacijos leidžiamos serijos "Mūsų idėjos dabarties šviesoje" knyga. Moksleiviai, studentai ir sendraugiai skatinami ją įsigyti, studijuoti, aptarti žodžiu ir raštu, ir padaryti ją svarstybų objektu susirinkimuose ir už organizacijos ribų. Kongresas dėkoja autoriui už jo kūrybinį įnašą į Federacijos kultūrinį gyvenimą, o Ateitininkų Sendraugių Sąjungai — už šio vertingo leidinio finansavimą.

18. Kongresas ragina ateitininkus ir toliau remti Ateitininkų Šalpos Fondą, kad jis būtų pajėgus padėti finansinės paramos reikalingam mokslus einančiam jaunuoliui ir ateitininkų veiklai.

19. Kiekvieno ateitininkų vieneto valdyboje turėtų būti vienas narys, kurio pareiga būtų supažindinti narius su naujomis lietuviškomis knygomis bei žurnalais ir iš viso rūpintis tautinės kultūros reikalais. Visi nariai kviečiami remti savo tautos kūrybines pajėgas vakarų pasaulyje.

20. Visose gyvenamose vietovėse ateitininkai stengiasi sudaryti lietuviškų knygų skaitymo būrelius, į kuriuos kviečia ir neateitininkus.

V. Kongreso sveikinimai

1. Kongresas sveikina Popiežių Joną Paulių II, dėkodamas jam už atsiųstą sveikinimą ir palaiminimą, kuriuos perdavė Apaštalinis Delegatas Washingtone.

2. Kongresas sveikina JAV prezidentą Ronaldą Reaganą, dėkodamas už jo atsiųstus linkėjimus ir prašydamas neužmiršti Lietuvos ir kitų Rytų Europoje pavergtų tautų laisvės bylos.

3. Sveikindamas pavergtą Tautą, Kongresas reiškia ypatingą pagarbą visiems jos rezistencijos dalyviams, kovojantiems už Lietuvos laisvę, už pagrindines žmogaus teises. Visi gėrimės tautos atsparumu didžios nureligininimo ir nutautinimo grėsmės akivaizdoje ir prašome Dievo palaimos visai mūsų tautai. Mūsų nuoširdūs sveikinimai mūsų vienminčiams Lietuvoje. Mes su Jumis ir mintimis ir širdimis.

4. Kongresas gėrisi Tikinčiųjų Teisėms Ginti Komiteto Lietuvoje veikla ir linki jam su Dievo pagalba sėkmingai

tęsti savo darbą.

5. Kongresas sveikina visus Nepriklausomos Lietuvos Diplomatinės Tarnybos narius, linkėdamas jiems vieningos visų lietuvių paramos, atstovaujant Lietuvai, ginant Lietuvos suverenumo ir jos žmonių teises tarptautiniuose forumuose ir įvairiose institucijose. Ateitininkai pakartotinai pabrėžia nepalaužiamą savo ryžtą remti visas pastangas ir priemones, siekiančias atstatyti nepriklausomą Lietuvos valstybę — laisvą, lygiateisį ir veiksnų tarptautinės bendruomenės narį.

6. Kongresas sveikina pasauliniu mastu veikiančius Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą, Pasaulio Lietuvių Bendruomenę ir Pasaulio Lietuvių Katalikų Bendriją, linkėdamas geriausios sėkmės jų reikšmingame darbe. Kongresas taip pat dėkoja visoms jį sveikinusioms institucijoms ir organizacijoms, užtikrindamas ateitininkų talką visuose žygiuose, kuriais siekiama Lietuvos teisių gynimo ir lietuvybės išlaikymo.

7. Kongresas sveikina Brazilijoje gyvenantį dr. Eliziejų Draugelį, vieną iš pirmųjų "Ateities" steigėjų ir redaktorių, linkėdamas jam gausių Dievo malonių. Kongresas taip pat sveikina sukaktuvininkus Federacijos narius, esančius mūsų sąjūdžio nariais nuo 1911 metų.

8. Sveikintina, kad daugelis Federacijos narių aktyviai dalyvauja bendrinėse organizacijose, prisiimdami ir labai atsakingas pareigas. Tačiau kongresas prašo visuomeniniame darbe veiksmingai dalyvaujančius ateitininkus nepagailėti savo laiko, energijos ir sugebėjimų ir savam sąjūdžiui. Įvairiose organizacijose, ypač jų vadovybėse, besireiškią ateitininkai prašomi visada atsiminti mus visus jungiančius ir saistančius artimo draugiškumo, solidarumo ir savitarpio pagarbos bei meilės ryšius.

1981 m. rugsėjo 7 d.

Religijos ir moralės ryšys su tautiniais siekimais yra labai ankštas. Jis yra neatmezgamas. Tautiniai idealai su tėvynės meile gauna stiprybės ir gyvybės iš religijos ir moralės šaltinių. Atjungus juos nuo tų šaltinių, jie degeneruosis arba sunyks.

M. Krupavičius
"Lietuviškoji išeivija)

SUKAKTYS

VYSKUPO PRANCIŠKAUS BUČIO MIRTIES 30 METŲ SUKAKTIS

Minėdami vysk. Pranciškaus Bučio mirties 30 metų sukaktį, prisimename jį, kaip iš gyvenimo pasitraukusią didelę asmenybę, per visą pirmąją šio amžiaus pusę vaidinusią neeilinį vaidmenį Lietuvos Katalikų Bažnyčios gyvenime ir dariusią nemažą įtaką religijos, auklėjimo, kultūros ir politikos srityse.

Vysk. Pr. Bučys buvo gimęs 1872 m. rugpjūčio 20 d. Naumiesčio aps., Slavikų parapijoje. Mirė 1951 m. spalio 25 d. Romoje. Mokslus ėjo Marijampolės gimnazijoje, 1895 m. baigė Seinų kunigų seminariją, 1899 m. baigė Petrapilio dvasinę akademiją, 1901 m. Fribourgo universitete gavo teologijos daktaro laipsnį. 1895 m. buvo įšventintas į kunigus.

Trumpai buvo vikaru Slavikuose ir Seinų Kunigų seminarijos profesorium. 1902 — 1915 buvo profesorius Petrapilio dvasinėje akademijoje. Vienerius metus buvo akademijos prorektorius, kurį laiką ėjo rektoriaus pareigas. Nuo 1909 m. buvo marijonų vienuolijos narys. 1916 m. marijonų generolo kun. J. Matulaičio buvo pasiųstas į Ameriką, kur išbuvo iki 1921 metų. Stiprindamas lietuvių katalikų Amerikoje gyvenimą, ėjo įvairias pareigas, bendradarbiavo įvairiuose lietuvių katalikų laikraščiuose, redagavo "Draugą", rašė ir leido religinio turinio knygas ir brošiūras, įkūrė ir redagavo religinį savaitraštį "Laivas". Buvo lietuvių parapijose klebonu ir vienuolių kazimieriečių kapelionu.

1922 m., įkūrus Lietuvos universitetą, buvo paskirtas teologijos-filosofijos fakulteto dekanu. 1923-24 m. buvo universiteto prorektorius, 1924-25 m. rektorius. 1927 m. išrinktas marijonų vienuolijos generolu. Tas pareigas su pertraukomis ėjo iki 1951 m. 1930 m. buvo Romoje konsekruotas rytų apeigų vyskupu.

Lietuvišką spaudos darbą pradėjo, dar besimokydamas Seinų kunigų seminarijoje, kur klierikų tarpe leido laikraštėlius. Bendradarbiavo "Varpe", "Ūkininke", "Tėvynės Sarge" ir Amerikoje leidžiamuose laikraščiuose bei žurnaluose. 1904

metais drauge su Petrapilio akademijos profesoriais A. Dambrausku — Adomu Jakštu ir J. Mačiuliu-Maironiu, sukūrė pirmąją politinę Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos programą. 1905 m. dalyvavo kaip krikščionis demokratas Didžiajame Vilniaus seime ir buvo jo prezidiume.

Per visą gyvenimą pasižymėjo nepailstamu veiklumu. Kaune redagavo dienraštį "Laisvė". Laikraščiams yra parašęs daug straipsnių. Parašė ir išleido daug, daugiausia religinio turinio knygų ir brošiūrų.

K. B.

PROF. DR. JUOZUI ERETUI 85-RI METAI

Giliai humaniška ir aukštos kultūros šveicarų tauta savo mokslininkų perteklium yra daug pagelbėjusi kitoms tautoms siekti pažangos ir gerovės. Daug pagelbėjo ji ir Lietuvai jos pažangos kelyje: Šveicarijoje išėjo aukštuosius mokslus ir padarė doktoratus didelis lietuvių katalikų mokslininkų, veikėjų ir politikų skaičius. Šveicarija mums pagelbėjo ir Lietuvoje apsigyvenusiais šveicarais intelektualais, kurie daugiausia dirbo kaip universiteto profesoriai, auklėję mokslus einantį Lietuvos jaunimą ir čia skleidę krikščioniškąją Vakarų kultūrą.

Stipriausiai tuo atžvilgiu pasireiškė kaip iškiliausias Vakarų kultūros atstovas ir jos į Lietuvą nešėjas, Lietuvoje labai išpopuliarėjęs dr. Juozas Eretas. Tai aukštai kultūringa, dinamiška ir šakota krikščioniška asmenybė, dirbusi daugelyje mokslo, kūrybos ir veiklos sričių.

Prof. dr. Juozas Eretas iškilo tik Lietuvos valstybei atsikūrus — labai sunkiu jai metu ir dirbo joje iki jos valstybės praradimo — iki bolševikinės okupacijos. Jis čia per 22-jus metus davė didelį Lietuvai įnašą. Jis čia dirbo kaip informacijų apie Lietuvą skleidėjas, Lietuvos Telegramų agentūros ELTA organizatorius ir jos pirmas direktorius, kaip Lietuvos kariuomenės savanoris-karys, visuomenininkas, Lietuvos visuomenės blaivinimo veikėjas, vaikų spaudos organizatorius, sportininkas, tos srities veikėjas ir sporto organizatorius, vienas pavasarininkų organizatorių ir jų vadų ir jų sąjungos garbės pirmininkas, "Pavasario" kongresų organizatorius, Katalikų Veikimo Centro veikėjas, vienas meno draugijos "Šatrija" steigėjų, geras kalbėtojas, Krikščionių Demok-

ratų Partijos ir jos centro komiteto narys, jos atstovas II Seime, produktyvus mokslininkas, Aukštųjų Kursų dėstytojas, Lietuvos universiteto teologijos-filosofijos fakulteto ekstraord. profesorius, Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos narys mokslininkas, jos suvažiavimų organizatorius ir Suvažiavimo darbų redaktorius, vienas Lietuvos Katalikų Universiteto steigėjų ir jo reikalų vedėjas, Friburgo universiteto kancleris, vienos Bazelio valstybinės gimnazijos mokytojas, Lietuvos rašytojų sąjungos Jungtinėse Amerikos Valstybėse garbės narys ir atlikęs nemaža kitų funkcijų Lietuvos gyvenime. Parašęs knygų iš sporto srities, veikalų apie Lietuvą, mokslo darbų iš vokiečių ir pasaulinės literatūros, išspausdino daug straipsnių ir studijų žurnaluose ir laikraščiuose; šio žurnalo bendradarbis.

Lietuvai prof. Eretas padovanojo — parašė ir išleido tokius savo mokslinės kūrybos veikalus, kaip Vokiečių literatūros istorija I, Jaunasis Goethė, J.W. Goethė, Rėzos santykiai su Goethe, Katalikai ir mokslas ir daug kitų. Būdamas iškilus mokslininkas, jis galėjo giliai ir kritiškai įžvelgti į prof. Stasio Šalkauskio, prof. Kazio Pakšto ir prel. Pranciškaus Juro asmenybes, jų veiklą bei darbus ir paruošė stambias jų monografijas, kurios, kartoms ir laikams besikeičiant, neleis nublukti jų iškiliam moksliniam ir visuomeniniam spindėjimui.

Prof. J. Ereto kilnų atsidavimą lietuvių tautai rodo ir tai, kad jis, ir gyvendamas toli nuo Lietuvos, dvasiškai neatitrūksta nuo lietuvių, bendradarbiauja su išeiviais jų moksliniame judėjime (Liet. Katal. Mokslo Akademijoje) ir yra įsigilinęs į mūsų tautos didžiąsias nelaimes ir savo rašiniuose nagrinėja mūsų dabarties ir ateities problemas, pvz., ar mūsų tremtis yra nelaimė ar palaima.

Kada svarstome rusiškojo bolševizmo Lietuvai padarytas skriaudas bei blogybes, prisimename ir tą, kad okupantas sutrukdė Lietuvai pasiaukojusiam mokslininkui gyventi Lietuvoje, moksliškai auklėti jos jaunimą ir dirbti Lietuvos naudai.

Prof. J. Eretas, pats patyręs barbarišką Lietuvos okupaciją, pats patyrė bolševizmo arba rusiškojo komunizmo esmę, dabar savo rašiniais skelbia pasauliui, ką išgyveno pavergta lietuvių tauta, kaip bolševizmas ruošiasi pavergti visą pasaulį ir koks pavojus gresia Vakarų pasauliui ir visai Vakarų kultūrai ir skatina savo tėvynę Šveicariją nepasitikėti saldžia bolševikų propaganda, o solidariai su visa Vakarų Europa

ruoštis apsiginti nuo gresiančios bei artėjančios sovietinės invazijos. Prof. J. Ereto asmenyje turime tikrą draugą, kuris, reikalui esant, gali mums tarpininkauti, mums ieškant Vakarų Europos mūsų supratimo bei jos pagalbos.

P. Maldeikis

PROF. DR. PRANO JUCAIČIO 85 M. AMŽIAUS SUKAKTIS

Praėjusių metų gruodžio 5 d. prof. Pranas Jucaitis, iškilus mokslininkas ir visuomenininkas, atšventė savo 85-rių metų amžiaus sukaktį.

Gimęs 1896 metų gruodžio 5 d. Sintautų valsčiuje, Šakių apskrr., 1915 m. baigė Suvalkų gimnaziją, 1924 m. baigė studijas Berno, Friburgo ir Muensterio universitetuose. 1930 m. gavo filosofijos daktaro laipsnį Muensterio universitete.

1915 m. dirbo Komitete nukentėjusiems dėl karo šelpti. Tais pat metais, prieš vokiečiams Lietuvą užimant, grįžo į Lietuvą ir dirbo mokytojo darbą Vilniaus, o vėliau Šiaulių gimnazijose. 1917-18 buvo Lietuvos Tarybos tremtinių ir belaisvių grąžinimo sekcijos sekretorius. 1918 m. vidaus reikalų ministerijos kanceliarijos viršininkas. 1919 m. Lietuvos pasiuntinybės Šveicarijoje sekretorius. Nuo 1924 m. Žemės Ūkio Akademijos docentas. 1925 m. Prekybos ir pramonės rūmų ekspertas. Nuo 1932 m. ekstraordinarinis profesorius ir chemijos katedros vedėjas. 1941-44 Vytauto D. Universiteto fizinės chemijos profesorius ir technologijos fakulteto dekanas. 1946-47 Pabaltijo universiteto profesorius ir chemijos skyriaus dekanas. 1948-51 Cannon College (Erie, Pa.) dėstytojas. Nuo 1951 Armour Research Foundation (prie Illinois Institute of Technology) mokslinių tyrimų chemikas. Už savo darbą yra gavęs award of scientific merit.

Įvairiomis chemijos mokslų temomis yra parašęs daug straipsnių bei studijų, išspausdintų vokiečių moksliniuose žurnaluose, Žemės Ūkio Akademijos metraštyje, Kosme, Žemės ūkyje ir kituose žurnaluose bei laikraščiuose.

Kaip visuomenininkas, veikė įvairiose organizacijose: šauliuose, Vilniui vaduoti sąjungoje, ateitininkuose; nuo 1911 m. ateitininkas, buvo Ateitininkų sendraugių sąjungos pirmininkas. 1952-54 buvo Amerikos lietuvių profesorių draugijos pirmininkas. Nuoširdus krikščionis demokratas, Tėvynės

Sargo mecenatas. Lietuvių Enciklopedijos chemijos skyriaus redaktorius.

Prof. Pr. Jucaitis yra pavyzdys jauniems mokslininkams, kaip gilus savo srities specialistas mokslininkas gali išlaikyti glaudžius ryšius su visuomene, suvesti ją su naujais mokslo laimėjimais, dalyvauti visuomeninėse organizacijose ir greta savo užsiangažavimo mokslui, gali atlikti savo socialines, kultūrines ir politines pareigas tautai.

J. V.

VIENERI METAI NUO A.A. STASIO LUŠIO MIRTIES

1981 m. gruodžio 17 d. suėjo vieneri metai, kaip mirtis iš mūsų tarpo išskyrė kataliką visuomenininką ir politiką a.a. Stasį Lušį. Ir šiandieną matome, kad jo mirtis padarė nemažą spragą išeivių politinėje veikloje. Ta jo veikla kilo iš tautinio ir krikščioniškojo sąmoningumo ir jo gilios tėvynės meilės. Jo stiprus intelektas, jo gyva orientacija ir politinis bei moralinis principingumas sudarė jo tvirto charakterio pagrindus, kuriais rėmėsi jo visuomeninė veikla. Jo pasirinktose veikti organizacijose jis nebuvo eiliniu nariu, o visur iškilo į nesavanaudišką vadovavimą. Jo idėjinis bei pasaulėžiūrinis sąmoningumas padarė jį veiklų ateitininką — vieną ateitininkų vadų Šiaulių gimnazijoje ir Lietuvos universitete, o vėliau ir ateitininką sendraugį.

Lietuvai netekus nepriklausomybės, jis ryžtingai ir drąsiai veikė pogrindyje, dalyvaudamas pogrindžio pasipriešinime Lietuvos okupantams. Matydamas tarp pogrindyje veikiančių rezistencinių organizacijų nesutarimą, jis ryžosi atstatyti kovos bei pasipriešinimo vieningumą tarp katalikų ir laicistinių sroviškai įsikūrusių Lietuvos laisvinimo siekiančių organizacijų centrų — tarp Lietuvos Tarybos ir Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto. Kada katalikų pogrindžio organizacijų — Lietuvos Tarybos — vadams atrodė, kad jau neįmanoma įgyvendinti kovos vienybę su laicistais — su Lietuvos Išlaisvinimo Komitetu — Stasys jiems atvirai priminė, kad jie gal būt dar ne viską yra padarę, kas buvo reikalinga padaryti tos kovos vieningumui pasiekti. Kada jis susidūrė su nuomone, kad tai yra neįgyvendinama, jie apsiėmė imtis atitinkamo vaidmens tam uždaviniui realizuoti. Su dideliu

pasiryžimu ir nepaisydamas jam gresiančių didelių pavojų iš okupanto pusės, jis ėmėsi to sunkiai įgyvendinamo uždavinio. Per daugelį posėdžių bei pasitarimų su laicistinio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto atstovais jiems pavyko surasti abiems pusėms priimtinus principus vieningai kovai dėl Lietuvos išlaisvinimo ir sukurti tai kovai vadovauti Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą iš visų Lietuvoje pasireiškusių politinių grupių bei srovių. Taip visas lietuvių politines bei rezistencines grupes vieningai apjungiantis Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas buvo daugiausia Stasio Lušio ilgų pastangų, jo didelio politinio sugebėjimo ir drąsių užsimojimų kūrinys. Ir dabar dar, kad išeivijoje turime tokį tvirtą ir visų srovių bendradarbiavimu išlaikomą VLIKą ir kad jis toks ir dabar laikosi, tai bent iš dalies pasiekta Stasio Lušio pastangomis. Daugiausia jo pastangomis pasiekta laisvinimo kovos vienybė ir sukurtas Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas yra tas paminklas, kuris liudija jo gyvenime pasiektą laimėjimą.

VLIKui teko ir tenka pergyventi nemaža sunkumų ir patirti iš tų pačių jį sudarančių organizacijų ir įvairiai nusiteikusių išeivių jo darbą apsunkinančių ir jį griaunančių išpuolių. St. Lušys visada savo veikla rėmė VLIKą ir jį gynė, stengdamasis jį apsaugoti nuo šališkų ir neretai savanaudiškų priekaištų ir išlaikyti jį pajėgų tęsti Lietuvos laisvinimo darbui. Dėl savo geros inteligencijos jis sugebėjo įžvelgti gresiančius pavojus ir jo veiklai statomas kliūtis ir visur jį gynė nuo kai kieno pasikėsinimų jį susilpninti ar net jį sunaikinti.

Jam teko veikti, kada išeivijoje įsigalėjo pragaištinga tendencija, kovojant su kuria nors organizacija ar institucija, buvo apšmeižiami pajėgiausi joje dirbantys idealistai ir kilnių siekimų veikėjai, siekiant juos visuomeniškai ir politiškai sunaikinti, kad tuo pakenktų ir jų puolamai organizacijai. Nemaža tokių nemoralių ir sociališkai pragaištingų išpuolių teko ir Lušiui patirti. Bet jis, kaip tikras politikas ir su pasiaukojimu veikiantis visuomenininkas patriotas, ir kieno nors piktai ir neteisingai puolamas, nesitraukė iš visuomeninės ir politinės veiklos, nors ir teko jai aukoti ir savo sveikatą.

Jo principus ir veiklą apibūdinant, reikia pasakyti, kad St. Lušys buvo kilni bei veikli asmenybė, tvirtai savo principus ginti pasiryžęs kovotojas, savo idėjoms įgyvendinti pa-

siaukojęs idealistas. Jo mirtis buvo tikras nuostolis lietuvių išeivių politinei bei visuomeninei veiklai, kurioje ir po vienerių metų jaučiama, kaip jis buvo nepakeičiamas. Jam mirus pasirodė, kad išmirštančių vietoms užpildyti išeivija nepriaugina pakankamai pajėgių ir pozityviai vertingų veikėjų. Idealizmas taip netarpsta amerikietiškoje dirvoje, kaip jis lengviau pasireiškė Lietuvos žemėje ir lietuviškoje visuomenėje.

J. V.

GENEROLUI STASIUI RAŠTIKIUI 85-RI METAI

Praėjusį rudenį 85-rius metus baigė vienas žymiausių nepriklausomos Lietuvos karių, divizijos generolas Stasys Raštikis, gimęs 1896 metais rugsėjo 13 d. Kuršėnuose. Nuo 1901 m. su tėvais gyveno Dukšte, Vilniaus krašte.

1914 m. baigė Zarasų progimnaziją. Vėliau, tarnaudamas kariuomenėje, mokėsi ir Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijoje išlaikęs egzaminus, gavo brandos atestatą. Studijavo Lietuvos universitete ir baigė Veterinarijos mokslus.

Pirmojo pasaulinio karo metu tarnavo rusų kariuomenėje, dalyvavo mūšiuose įvairiuose Pietų frontuose. 1917 m. baigė Tifliso karo mokyklą ir buvo pakeltas į karininko laipsnį.

1918 m. grįžo į Lietuvą ir įstojo į Kauno kunigų seminariją. Bet, bolševikams įsibrovus į Lietuvą, išėjo iš seminarijos ir stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. Dalyvavo kaip karininkas kautynėse su lenkais ir bolševikais. Buvo du kartus sunkiai sužeistas ir pateko į bolševikų nelaisvę. Jam pavyko nuslėpti savo karininko laipsnį, ir taip išliko gyvas. Ilgai buvo gydomas ligoninėje ir laikomas koncentracijos stovykloje ir kalėjime. Lietuvai keičiantis su bolševikais kaliniais, jis grįžo į Lietuvą. Vėl stojo į kariuomenę, tarnavo Vyriausiame kariuomenės štabe, buvo II (informacijų) skyriaus viršininku. Buvo pasiųstas į Vokietijos generalinio štabo akademiją, kurią baigė 1932 m. Buvo paskirtas 5-tojo pėstininkų pulko vadu, vėliau buvo Karo mokyklos ir Aukštųjų karininkų kursų lektorium, III divizijos štabo viršininku, generalinio štabo valdybos viršininku ir pagaliau Vyriausiojo štabo viršininku. 1935-1940 buvo kariuomenės vadu.

Būdamas kariuomenės vadu, perorganizavo, perginklavo ir sumodernino Lietuvos kariuomenę, įvesdamas daug patobulinimų: decentralizavo mobilizaciją, pertvarkė operacinius

planus, paruošė naują karių tarnybos įstatymą. Sustiprino kariuomenės mokymą, karių drausmę bei moralę, stiprindamas karių tautinį sąmoningumą. Jis karių mokymą, jų pareigingumą bei drausmę pakreipė ta kryptimi, kad kariuomenė darėsi daugiau lietuviško bei pilietinio sąmoningumo mokykla. Lankėsi kitose valstybėse, susipažindamas su kitų kraštų kariuomenėmis.

1940.I atleistas iš kariuomenės vado pareigų, tų metų balandžio 23 d. išėjo į atsargą. Tačiau greitai grįžo atgal į kariuomenę ir buvo paskirtas Vytauto D. Aukštosios karo mokyklos viršininku. 1940.VI.15 buvo pakviestas ministeriu pirmininku, tačiau Lietuvą okupuodama Maskva tam pasipriešino. Bolševikams okupavus Lietuvą, matydamas KGB agentų jo sekimą, jis slapstėsi ir pabėgo į Vokietiją. Keršydami bolševikai išvežė į Rusiją jo mažamečius vaikus ir deportavo į Sibirą visus jo ir jo žmonos artimuosius gimines.

1941 m. birželio sukilimo metu buvo pakviestas į Laikinąją vyriausybę krašto apsaugos ministeriu. Ją panaikinę, vokiečiai jam siūlė būti pirmuoju generaliniu tarėju ir lietuvių SS legijono vadu. Gen. Raštikis atsisakė priimti tuos siūlymus. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Bolševikai per savo agentus buvo paruošę planą jam nužudyti. Išliko tik anglų žvalgybai anksčiau tuos agentus suėmus.

Gen. St. Raštikis buvo apdovanotas Vyčio kryžiaus ordinu su kardais ir kitais Lietuvos ir septynių kitų valstybių ordinais bei medaliais. 1939 m. buvo apdovanotas sidabriniu kardu.

Bendradarbiavo Lietuvių Enciklopedijoje ir daugelyje laikraščių bei žurnalų, išspausdindamas juose daug straipsnių bei studijų. Atskirai išleista: Lietuvos karo istorijos paskaitos, Tarpininkų tarnyba, penki kariniai vadovėliai ir trys stambios atsiminimų knygos (ketvirtoji baigiama spausdinti).

Dirbo VLIKe Europoje, pirmininkavo Los Angeles ALTo ir BALFo skyriams, skaitė lietuvių stovyklose daug paskaitų. 1951-52 dėstė svetimas kalbas Siracuse universitete. 1954 m. tarnavo Washingtone. Nuo 1955 dirbo JAV kariuomenės kalbų mokykloje.

Čia labai trumpai suminėti svarbiausi gen. St. Raštikio gyvenimo įvykiai bei darbai apibūdina jį kaip veiklų ir daug savo kraštui dirbusį ir jo kariuomenei vadovavusį karį, iškilų lietuvį, ėjusį įvairias labai atsakingas pareigas sunkiu Lietuvai metu.

P. M.

IN MEMORIAM

MIRĖ A.A. DR. ELIZIEJUS DRAUGELIS

Praėjusių metų spalio 8 d. Brazilijoje, netoli Sao Paulo, mirė vienas ateitininkų pradininkų, žymus nepriklausomos Lietuvos veikėjas, krikščionis demokratas, politikas ir valstybininkas, dr. Eliziejus Draugelis. Jam priklauso vieta greta M. Krupavičiaus, A. Stulginskio ir kitų Lietuvos atkūrimo laikų katalikų politikų, krikščionių demokratų.

Dr. E. Draugelis gimė 1888 metų balandžio 11 d. Bardauskų kaime, Gižų valsčiuje, Vilkaviškio apskr. Pradžios mokslą buvo išėjęs Bardauskų kaimo mokykloje, gimnaziją baigė Marijampolėje 1909 metais. Drauge su draugais Marijampolėje leido šapirografuotą laikraštuką "Moksleivių draugas", už kurį buvo rusų žandarų sekamas ir paieškomas. Kartą 1908 m. žandarai apsupo Draugelių namuką Degučių priemiestyje, ieškodami Eliziejaus Draugelio, kuris laiku suskubo pasišalinti. Padarę kratą, žandarai paėmė lietuviškų knygų, laiškų ir rankraščių.

1909 m. E. Draugelis įstojo į Maskvos universiteto medicinos fakultetą. Studentaudamas 1910 m. suorganizavo lietuvių katalikų studentų "Rūtos" draugiją ir buvo pirmas jos pirmininkas. Vėliau ji įsiliejo į ateitininkų sąjūdį. 1910 m. vasarą sušaukė ateitininkų suvažiavimą Degučiuose Draugelių namelyje, kur dalyvavo studentai ir vyresniųjų klasių moksleiviai.

Medicinos mokslus dr. E. Draugelis baigė 1914 m. Tais metais jis buvo mobilizuotas ir trejus metus dirbo fronte kaip gydytojas. Po revoliucijos jis persikėlė į Voronežą, kur buvo daugiau lietuvių. Čia jis buvo bolševikų suimtas ir vieną mėnesį kalintas.

Iš kalėjimo išleistas, 1918 m. grįžo į Lietuvą ir ėmėsi organizuoti nepriklausomos Lietuvos įstaigas: buvo Marijampolės miesto tarybos narys; 1918.XII.18 — 1919.III.23 pirmasis to miesto burmistras. 1919.III.23 L.R.K. pavestas, suorganizavo Kaune ligoninę buv. karmelitų pastatuose. Nuo 1919. VII.23 buvo kooptuotas Valstybės Tarybos nariu. 1919.X.9 — 1920.VI.19 vidaus reikalų ministeris E. Galvanausko kabi-

nete. Nuo 1920.VI.25 iki 1926.VI.1 buvo Steigiamojo, I-jo ir II-jo seimų narys, II-jo seimo sekretorius. Buvo išrinktas Ūkininkų Sąjungos (kurioje jis buvo vienas vadovaujančių asmenų), sąrašu. Seimuose pirmininkavo savivaldybių administracijos, krašto apsaugos, darbo, socialinės apsaugos ir kitoms komisijoms. 1926 m. grįžo prie gydytojo darbo ir ligi 1927.VII buvo sveikatos departamento direktorius ir ligi 1928. III buvo Kauno ligoninės vyresniuoju ordinatorium. Ryšium su Ūkininkų Sąjungos veikėjams iškelta politine byla buvo išlaikytas kalėjime 1929.X. — 1930.III. Nuo 1932 metų iki bolševikinės okupacijos buvo Kalvarijos psichiatrinės ligoninės direktorius. 1941 metais buvo Laikinosios vyriausybės paskirtas Gižų — Keturvalakių sveikatos punkto vedėju. 1944 m., sugrįžtant į Lietuvą bolševikams, pasitraukė į Vokietiją. Buvo Hannoverio rajone keliolikos UNRRA stovyklų vyr. gydytojas. 1947 m. išvyko į Braziliją, kur netoli Sao Paulo miesto dirbo universitete kaip medicinos fakulteto asistentas ir vedė specialius tyrimus.

Buvo ilgametis Lietuvos Ūkininkų Sąjungos pirmininkas, L.R. Kryžiaus vyr. valdybos narys, aktyvus kelių ūkinių organizacijų dalyvis. Spaudoje dirbo nuo 1908 metų. Bendradarbiavo Viltyje, Ateityje, Šaltinyje, Garnyje. Nepriklausomais laikais bendradarbiavo Lietuvoje, Laisvėje, Ryte, Ūkininke, Darbo Sveikatoje. 1920.XII — 1921.X.1 redagavo dienraštį Laisvė, vėliau yra redagavęs savaitraščius Ūkininką ir Darbininką. Dažnai pasirašydavo K.K. Lizdeikos slapyvardžiu.

1914-1915 išleido keletą medicinos populiarizacijos brošiūrų. Parašė dramą "Vergas" ir komediją "Slidžiais takais". Bendradarbiavo Brazilijos ir Argentinos lietuvių laikraščiuose.

Mirė, išgyvenęs 93 ir pusę metų.

P. M.

A.A. PULKININKAS JONAS ŠLEPETYS

Lapkričio 15 d. New Yorke mirė teisininkas, pulkininkas ir visuomenės veikėjas Jonas Šlepetys. Jis buvo gimęs 1894 m. vasario 27 d. Narvydžių kaime, Daugailių valsčiuje, Utenos apskrityje.

1914 baigė aukštesniąją mokyklą Petrapilyje, 1916 m. karo mokyklą Odesoje, Aukštųjų karininkų kursų bendrąjį

skyrių A. Panemunėje ir 1932 — Vytauto D. Universiteto teisių fakultetą. 1947-48 Tuebingene gilino valstybinės ir administracinės teisės studijas.

Pirmojo pasaulinio karo metu kaip karininkas dalyvavo kovose su vokiečiais. 1918 m. grįžo į Lietuvą. Organizavo savo apylinkėje švietimo ir civilinės apsaugos institucijas.

1919 m. pradžioje įstojo į kariuomenę ir dalyvavo kovose su bolševikais ir bermontininkais. 1919-27 buvo karo komendantas Mažeikiuose ir Šiauliuose. 1930-36 dirbo vyr. kariuomenės štabe, eidamas ten įvairias pareigas. Pasitraukęs iš kariuomenės 1936-40 buvo Zarasų, Panevėžio ir Vilniaus apskričių viršininkas. 1941 buvo bolševikų suimtas ir kalėjime žiauriai tardytas. Karui prasidėjus, išėjo iš kalėjimo ir buvo Laikinosios vyriausybės vidaus reikalų ministeris. 1941-44 advokatas ir juris konsultas vidaus reikalų vadyboje. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, organizavo tremtinių apylinkes ir 1945-50 buvo Lietuvių tremtinių draugijos prancūzų zonos valdybos pirmininkas ir Vyr. tremtinių komiteto vicepirmininkas. Amerikoje organizavo LB New Yorko apygardą ir buvo dvi sesijas JAV LB tarybos pirmininkas. Pirmojo pasaulio lietuvių seimo atstovas. JAV LB Garbės teismo pirmininkas. Veikė kelių kitų išeivių organizacijų valdybose.

Bendradarbiavo Drauge, Lietuvių dienose, Darbininke, Teisininkų žiniose ir Karyje.

Pulk. J. Šlepetys priklausė tai veikliai karininkų kategorijai, kuri neužsidarė vien savo karinėje specialybėje ir nenutraukė ryšių su civiline visuomene, o dalyvavo visuomeninėje veikloje ir dirbo civilinėje administracijoje, tuo lyg jungdamas karinę ir civilinio gyvenimo sritis. Išaugino visuomeniškai veiklias bei darbingas dukteris — Birutę Venskuvienę ir dr. Aldoną Janačienę.

K. B.

ĮVYKIAI IR PROBLEMOS

1. Nauja VLIKo valdyba

VLIKo Taryba vienuolika balsų, trims susilaikius, VLIKo Valdybos pirmininku trims metams perrinko dr. Kazį Bobelį.

2. Perrinkta Amerikos Lietuvių Tarybos vadovybė

41-me ALTo suvažiavime sudaryta jo valdyba savo gruodžio 1 dienos posėdyje pasiskirstė pareigomis. Pirmininku buvo perrinktas dr. Kazys Šidlauskas, vicepirmininkai: Teodoras Blinstrubas, Povilas Dargis, dr. Leonas Kriaučeliūnas, Viktoras Naudžius, dr. Vladas Šimaitis ir dr. Jonas Valaitis. Generalinis sekretorius Grožvydas Lazauskas.

3. Taip okupuotoje Lietuvoje vertinama išeivių politika

Iš okupuotos Lietuvos pasitraukęs prof. dr. Kazys Eringis įvairiose lietuvių kolonijose bei suvažiavimuose yra pasisakęs dėl lietuvių išeivių veiklos uždavinių. Pasak J. Klauseikio, kalbėdamas Los Angeles lietuviams, jis tarp kitų pasisakymų, pareiškė, kad nesutarimai išeivių tarpe, iškoneveikimas VLIKo ir ALTo tik patarnauja komunistams. Tų organizacijų atsiradimo motyvų, jų veiklos negalima išbraukti iš istorijos, ir jos turinčios veikti, kol Lietuva okupuota.

Sakė vertinąs Lietuvių Bendruomenės kultūrinę veiklą, bet politinėje veikloje sutalpinti visus lietuvius į vieną Bendruomenę esąs nepriimtinas užsibrėžimas. Europoje veikia ir krikščionys demokratai, ir socialdemokratai ir dar kitokios partijos, tad ir lietuviai turėtų derinti savo veiklą panašiai kaip Europoje. Kur viena politinė partija, ten diktatūra.

(LKDS Biuletenis)

4. Išryškėja institucijų prasmingumas

"Metams bėgant, vis labiau išryškėja prasmingumas mūsų institucijų:

VLIKas — vyriausias politinis organas, kalbąs pavergtos tautos vardu.

ALTa — Amerikos lietuvių politinis balsas JAV.

PLB — lietuvybės išlaikymas ir talka VLIKui ir ALTai.

BALFas — lietuvių globa bėdos atveju.

Už šią sąrangą girdėti vis daugiau ir daugiau balsų.

Neminint jau daugumos VLIKą sudarančių grupių, šia prasme pasireiškė mokytojai, visa eilė LB apylinkių. Amerikos Lietuvių Taryba, Vyčiai, Ref. LB. Naujienos visada nesvyruodamos remia šią sąrangą. Šiais metais ir Draugas pradėjo duoti daugiau žinių iš VLIKo ir ALTo veiklos, dažnai cituodamas Eltą, o prieš ALTo ir VLIKo seimus išėjo su palankiais vedamaisiais".

(LKDS Biuletenis)

5. Laisvinimo veiksnių niekinimas kenkia auklėjimui

"Manau, kad yra atėjęs laikas pasakyti: gana nuodyti jaunų žmonių sielas, skleidžiant neapykantą ALTui, VLIKui ir jų vadovams. Mes, mokytojai, matome, kokią didelę neigiamą įtaką tai daro mokykliniam jaunimui. Jis tampa labiau abejingas lietuviškumui, blogiau mokosi ir nesidomi visuomenine mūsų veikla. Mes esame tuo susirūpinę ir prašome nuo tokių straipsnių rašymo susilaikyti".

Vladas Pažiūra
("Tėviškės Žiburiai" 1981.VII.2, Nr. 27)

6. Trojos arklys

Kai kieno Lietuvos laisvinimo darbui pasamdyta amerikiečių verslo bendrovė yra tas Trojos arklys, kurio pagalba norima iš gyvenimo pašalinti VLIKą ir ALTą. Tik šį kartą pilies gynėjai laiku pastebėjo klastą ir tam arkliui neatidaro pilies vartų.

7. Mažėja gyventojų skaičius okupuotos Lietuvos kaime

Per paskutinį dešimtmetį Lietuvos kaime sumažėjo apie 320 tūkstančių žmonių. Vidutinis darbingo kaimo žmogaus amžius yra jau daugiau kaip 50 metų. Smarkiai mažėja skaičius gyventojų, jaunesnių kaip 30 metų. Ketvirtadalis kaimo gyventojų yra pensininkai. Svarbiausios priežastys, prisidėję prie kaimo nykimo, yra priverstinė kolektyvizacija, masinės deportacijos, teroras, žemdirbių išnaudojimas, vienkiemių naikinimas ir kolchozinės sistemos nenatūralumas.

8. Kas buvo Romas Kalanta?

Romui Kalantai susideginus Kauno valstybinio teatro parke, bolševikai paskleidė gandus, kad jis buvo nenormalaus proto, ir KGB jo palaikus slaptai užkasė priemiesčio kapinėse. Išeivijoje buvo paskleista kiek pakeista versija, būtent, kad

Kalanta priklausė asocialiai jaunuolių grupei ir buvo lietuviškas hipis.

Iš "Catholics in soviet occupied Lithuania" (33 psl.) sužinome, kad R. Kalanta buvo padavęs prašymą įstoti į kunigų seminariją, tačiau bolševikinė valdžia jo nepraleido. Tada jis 1972 m. gegužės 14 dieną susidegino. Savo draugams jis prieš tai sakėsi, kad jis pasidarys gyvu fakelu, kad įspėtų pasaulį ir Katalikų Bažnyčią apie dramatišką padėtį Lietuvoje ir jos Bažnyčioje.

Tas jo įspėjimas ir šauksmas Lietuvai laisvės taip paveikė Lietuvos jaunimą, kad jo sukeltos riaušės tęsėsi dvi dienas. Gegužės 21 dieną mieste buvo įvestas apsiausties stovis. Nuosaikiais vertinimais, 15 buvo užmuštų, keli šimtai sužeistų ir apie 3,000 suimtų.

9. Sunkėja organizacinė veikla

Pokarinė išeivija turėjo net perdaug organizacijų. Buvo atkurtos Lietuvoje veikusios draugijos bei sąjungos ir sukurta daug naujų. Bet, vyresniajai kartai senstant, veikiančios draugijos nebepasipildė jaunimu, ir jų veikla, laikui bėgant, pradėjo silpnėti. Per paskutinius Kanados LB Tarybos rinkimus buvo nemaža apylinkių, kuriose buvo išstatyta tik po vieną kandidatą, ir balsuotojams jau nebuvo pasirinkimo. Dabar jau svarbių organizacijų skyriuose, renkant valdybas, jau pritrūksta kandidatų, nes jau nedaug kas sutinka būti renkamais į valdybas. Daug kur tenka prieš susirinkimus ką nors priprašyti, kad sutiktų kandidatuoti ir taip tęsti jų veiklą.

Lapkričio 6-8 dienomis Toronte įvykęs Studentų Ateitininkų Sąjungos suvažiavimas nepajėgė išrinkti naujos centro valdybos. Nebebuvo kitos išeities, kaip įvairias valdybos narių pareigas bei funkcijas paskirstyti tarp atskirų sąjungos narių.

Lietuvių išeivijos organizacijų menkėjimas ir jų narių nenoras įeiti į valdybas ir jų vardu veikti gresia išeivijos kultūrinei, visuomeninei ir politinei veiklai — kartu ir pačiai išeivijai. Lietuvių tautai yra be galo svarbu, kad visos lietuviškos jėgos būtų sutelktos lietuvybei išeivijoje išlaikyti. Vengiant rimtesniems išeiviams būti išrinktiems į organizacijų valdybas, turi daugiau progų į jas patekti silpnesni ir savanaudžiai individai, kurių vadovavimas gręsia išeivijos ateičiai.

10. Taip vyksta nutautinimas Sovietų Sąjungoje

Petro Gaučo straipsnyje "Dabartiniai etniniai procesai Lietuvoje" ("Mokslas ir gyvenimas", 1981 m. 3 nr.) randame kai kurių duomenų, rodančių, kaip vyksta rusifikacijos procesas. Pasak jo, pereinamoji asimiliacijos stadija yra dvikalbiškumas. Naujoji kalba ima vyrauti, o senoji vis mažiau vartojama ir pamažu pamirštama. "Pasikeitus kalbai, dažnai keičiasi ir etninė gyventojų sąmonė". Tą procesą lemia tautinė aplinka, mokykla, spauda, radijas, televizija, kinas ir t.t. Išskirtinę reikšmę turi dėstomoji kalba vidurinėje mokykloje. Ji ypač svarbi, formuojantis mišrių šeimų vaikų tautinei sąmonei.

Lietuviškose mokyklose okupuotoje Lietuvoje lietuvių mokinių yra 84,1%. Rusiškose mokyklose rusų mokinių yra 13,1% (keturiais nuošimčiais daugiau už bendrą rusų tautybės nuošimtį Lietuvoje). Kitų tautybių vaikai lanko lietuvių arba rusų mokyklas, kas padidina lietuvių ir rusų mokinių nuošimtį. Nuo 1970 iki 1979 metų laikotarpyje lietuvių ir rusų mokinių skaičius padidėjo 4%.

Mišrios vedybos ypač miestuose gausėja. 1970 m. jos sudarė visų besituokiančių 15,6%; 1979 m. jų buvo jau 18,4%. Daugiausia jas sukuria negausių tautybių žmonės: ukrainiečiai 88,5% visų vedybų, gudai 86,4%, rusai 50,5%, lenkai 38,3%. Vilniuje 1978 metais mišrias šeimas sukūrė 20,5% visų besituokiančių lietuvių, 48,8% lenkų, 47,3% rusų, 82,4% gudų, 94,2% ukrainiečių ir 40,0% žydų.

Mišriose šeimose priaugančių tautybė priklauso nuo tautinės aplinkos, šeimoje vartojamos kalbos, šeimos tradicijų, mokykloje dėstomosios kalbos ir kt. Visais atvejais dažniau pasirenkama tėvo kalba.

11. Naujoji VLIKo Valdyba pasiskirstė pareigomis

Dr. K. Bobeliui pirmininkaujant, naujoji VLIKo valdyba savo posėdyje kovo 13 d. pasiskirstė pareigomis šiaip:

dr. Domas Krivickas — pirmininko pavaduotojas; dr. Kostas Jurgėla — vicepirmininkas tarptautiniams ir politiniams reikalams; dr. Elena Armanienė — teisinė patarėja ir iždininkė; dr. Jonas A. Stikliorius — sekretorius; dr. Jokūbas Stukas — vicepirmininkas spaudos ir informacijos reikalams (anglų kalba); Nijolė Vaitekūnienė — vicepirmininkė žmogaus teisių reika-

lams; inž. Liūtas Grinius — valdybos narys; Jonas Daugėla — valdybos narys.

12. Produktyvus VLIKo seimas

Aprimus partinei opozicijai prieš VLIKo laisvinimo veiklą, paskutinis jo seimas Clevelande vyko ramioje ir našioje nuotaikoje. Spaudos dauguma pozityviai vertino jo posėdžių produktyvumą. Vertinama, kad darbas buvo dirbamas planingai, ir dauguma seimo atstovų buvo atsakingai įsijungę į Seimo darbą.

Nauja buvo tai, kad seimo išvakarėse VLIKo pirmininkas dr. K. Bobelis turėjo draugišką susitikimą su Clevelandc visuomene.

13. Nepakankama parama Kronikoms

Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika, leidžiama dideliu pasiaukojimu ir rizika Lietuvos pogrindyje, yra be galo svarbi kovos dėl Lietuvos ir jos tikėjimo laisvės priemonė. Ji galėtų būti dar reikšmingesnė, jei ji visomis kalbomis būtų daugiau skaitoma. Ji sukelia daug užuojautos ten persekiojamai Katalikų Bažnyčiai ir mūsų tautai: tikrais aprašymais atidengia bolševikinio gyvenimo tikrovę, tuo būdu formuodama prieš-bolševikinę pasaulio pažiūrą. O ir šiaip ji daro mūsų tautą ir valstybę labiau žinomą pasaulyje.

Atrodo, turėtume viską daryti, kad ji labiausiai paplistų pasaulyje. Ten ji ir savo leidimui suras paramą, jei tik duosime jai gerą pradžią. Deja, mūsų pajėgiosios leidyklos vis dar tebėra įnikusios leisti literatūrines knygas, daugiau ar mažiau pramoginio, neidėjinio turinio.

Todėl Kunigų Vienybė ėmė Kronikas leisti brošiūromis labai ribotu mastu. Brošiūros turi ribotą paskirtį ir yra greitai išnykstančios, nes jų nelaiko bibliotekose, o ir šiaip žmonės jas greitai numeta. Tačiau ir tai turi nemaža reikšmės pirminiams jų tikslams.

Vėliau susidarė pasauliečių lietuvių sąjunga padėti joms leisti platesniu mastu ir leisti knygomis. Tai veiklai besiplečiant, — kaip yra būdinga laisvojo pasaulio lietuviams, — kilo nuomonių skirtumai, ir dėl to jau kelerius metus talkinanti organizacija atsiskyrė ir sudarė savarankišką Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikoms leisti Sąjungą, leisti jas tik knygomis įvairiomis kalbomis. Plataus masto organizacija tik ir gali tokias pagrindais veikti. Net ir politiniu atžvilgiu geriau, jei tas

reikalas yra pasauliečių atliekamas, ypač kad ir Lietuvoje Kronikas leidžia pasauliečiai, ir tik pasauliečiai yra dėl jų nukentėję.

Deja, tos sąjungos veikla net ir dabar tebėra paliktųjų boikotuojama. O jie yra galingi ir įtakingi — ir spaudoje, ir parapijose ir organizacijose, bandant ją sunaikinti. Susidarė sunkumai, kaip ir Lietuvos pogrindžiui. Tačiau entuziastų dėka Kronikos leidimas knygomis plečiasi. Ispanų kalba išleistoji knyga sukėlė nemažą atgarsį. Neseniai išleistoji Kronika anglų kalba atlieka reikšmingą darbą. Netrukus jos pasirodys prancūzų ir vokiečių kalbomis, taip pat ir lietuvių kalba. Sąjunga, nors ir būdama Lietuvių Katalikų Federacijos nariu, patyrusi savųjų spaudos nepalankumą, pradėjo leisti savo informacinius biuletenius. Būdama tos federacijos nariu, sutinka kitų ideologinių srovių nepalankumą. Taigi kartais susidariusios nuotaikos ir aplinkybės trukdo savųjų rankomis net ir kilniausius darbus . . .

Z. Vildžius

Pataisymas

Tėvynės Sargo 1981 m. 2-rame numeryje P. Miškinio straipsnyje, minint 1941 metų lietuvių sukilimą, pasakyta, kad prieš Laikinąją Vyriausybę padarė pučą tuo metu gestapo globoje suorganizuota Lietuvos Nacionalistų Partija. Tą klausimą išsiaiškinus su Lietuvos Atgimimo Sąjūdžio nariais, pataisoma: Lietuvos Nacionalistų Partija buvo įkurta ne 1941 metais, o Voldemarininkų Sąjūdžio vardu slaptai veikė jau nuo 1934 metų. Po 1941 metų sukilimo tas sąjūdis pradėjo veikti Lietuvos Nacionalistų Partijos vardu. Maža grupelė asmenų, daugiausia prisišliejusių prie kalbamo sąjūdžio, patekusi gestapo įtakon padarė aną išsišokimą, suorganizuodama pučą prieš Laikinąją vyriausybę. Pats gi sąjūdis nuo jų atsiribojo ir juos pasmerkė.

Kaip patriotinė organizacija, Lietuvos Nacionalistų Partija netrukus buvo vokiečių okupacinės valdžios uždrausta. Kai kurie jos nariai, kaip majoras Stasys Puodžius ir dr. Pranas Germantas-Meškauskas, mirė Štuthofo koncentracijos stovykloje.

KRITIŠKAI VERTINANT

Knyga apie lietuvių iškentėtas kančias

Sunku sveiku protu suprasti, kad dvidešimtojo amžiaus pabaigoje niekuo nenusikaltę žmonės gali būti masiškai suimami, kalinami ir nutremiami kur gyventi tokiomis sąlygomis, kad jie neištvertų ir masiškai išmirtų lėta mirtimi. O taip buvo iššudyta šimtai tūkstančių lietuvių, jiems patekus į sovietinę okupaciją.

Visa tai natūraliai ir vaizdingai aprašo Jonas Kreivėnas savo atsiminimuose "Mirties lageriuose ir tremtyje".

1940 metais Jonas Kreivėnas buvo Pajavonio policijos nuovados viršininkas. Pasilikęs Lietuvoje, neišbėgęs, buvo suimtas, Marijampolėje kalinamas ir tardomas. Kaltinamas negalimais įvykdyti nusikaltimais — kad jis dalyvavęs vokiečių, trockininkų ir kitokiose jam negirdėtose, prieš Sovietų Sąjungą veikusiose organizacijose ir po ilgo terorizavimo "nuteisiamas" koncentracijos stovyklos ilgalaike bausme ir išvežamas į labai žiauraus klimato šiaurėje Pečoros sritį miško ir geležinkelio statybos darbams taigoje ir tundroje. Kas nebegalėjo paeiti, tie paliekami šaltyje mirti, arba nušaunami ir išmetami į mišką. Prižiūrėtojai nenešė jokios atsakomybės už žmones ir už menkus ar tariamus nusikaltimus skyrė jiems aukščiausią bausmę — nužudydavo.

Kaliniai mirė iš bado, nepakeldami sunkaus darbo, baisaus šalčio aplinkybėse. Žiemos metu temperatūra siekdavo 60 laipsnių šalčio, o sniego sluoksnis — daugiau kaip 1 metras. Susirgusius kalinius guldydavo prie sergančių užkrečiamomis ligomis, kad jie apsikrėstų, susirgtų ir numirtų.

Suimtus ir deportuotus į koncentracijos stovyklas nekaltus žmones vadino politiniais nusikaltėliais ir juos maišė su kriminaliniais, kurie turėjo pirmenybę prieš "politinius", galėjo su jais kaip nori elgtis, juos apiplėšti ir buvo skiriami jų prižiūrėtojais. Kartais skelbiamomis amnestijomis galėjo pasinaudoti tik kriminaliniai nusikaltėliai. O visas "politinių" nusikaltimas buvo tai, kad jie buvo lietuviai, okupuoto krašto gyventojai, kurių dalis turėjo būti sunaikinta.

Gyvi išlikę ir jiems nustatytas ilgalaikes bausmes koncentracijos stovyklose ir kalėjimuose atlikę, kaliniai buvo pa-

verčiami tremtiniais — ilgam laikui ar net visam gyvenimui tremiami į pietinį Sibirą, Turkestaną ar kitas aziatų retai apgyventas dykumų sritis. Čia Kreivėnas turėjo susirasti kokį nors darbą, ilgai dirbo be jokio atlyginimo ir buvo policijos priežiūroje. Gyveno pas kazachus drauge su kitų tautų tremtiniais primityviausiomis sąlygomis ir už tai gavo pavalgyti. Tik po Stalino mirties galėjo pasirinkti darbą ir gavo už jį atlyginimą.

Taip Jonas Kreivėnas, panašiai kaip ir kitų Lietuvos patriotų — mokytojų, karininkų, valdininkų, policijos tarnautojų, ūkininkų ir kitų profesijų žmonių šimtai tūkstančių be jokios kaltės buvo deportuoti, kalinami ir toliau laikomi kaip tremtiniai. J. Kreivėnas Sibiro tremtyje turėjo pasilikti visą gyvenimą. Iš tremties jį išgelbėjo tik Kruščevo paskelbta amnestija. Taip po 16 metų kalinimo ir tremties gyvenimo vargų jam buvo leista grįžti į Lietuvą.

Grįžęs ir čia rado sunkų ir išdraskytą gyvenimą. Net jo brolis, jam pasirodžius, jo nepažino. Kur jis užėjo, ar ką sutiko, žmonės, jo nebepažindami, jį palaikydavo enkavedistu ar jų šnipu. Jo šeima buvo emigravusi į Ameriką. Tik savųjų pastangomis jam pavyko išvykti į JAV.

Atsiminimai parašyti trumpais straipsneliais. Skaitomi labai lengvai. Kiekvienas autoriaus patirtas bei pergyventas įvykis aprašytas trumpai, bet įdomiai. Kalba paprasta, neišdailinta, kasdieniška. Vertinga knyga mūsų tautos golgotai suprasti.

Jonas Kreivėnas, MIRTIES LAGERIUOSE IR TREMTYJE. Atsiminimai. Išleido Jono Kreivėno knygai išleisti komitetas. Chicago, Ill. 1981.

M. Gečionis

TĖVYNĖS SARGO RĖMĖJAI

Iki 1982 m. kovo mėn. 1 d. prisiuntė:

Aukų: Dr. J. Danilevičienė 25 dol., Alf. Karklius 17 dol., P. Gruodis 15 dol. ir Sark Associates, Inc. 12 dol.

Už 1981 m. Nr. 2 (49): A. Keturakis 12 dol., A. Rinkūnas 10 dol., po 5 dol.: kun. A. Gleveckas, J. Mikeliūnas, J. Mulokas ir kun. A. Valiuška; V. Kažinaitis 4 dol.

Už 1981 m. Nr. 3 (50): Dr. J. K. Valiūnas 28 dol., M. Peteraitienė, Pr. Povilaitis ir kun. dr. V. Skilandžiūnas po 25 dol., H. Idzelis 18 dol., prof. dr. M. V. Mankeliūnas ir kun. A. Stašys po 14 dol.; kun. J. Pragulbickas ir dr. A. Valis-Labokas po 13 dol.; B.. Galinis 12 dol. A. Saulis 11 dol., po 10 dol.: J. Bobelis, J. Danis, kun. L. Dieninis, kun. J. Gasiūnas, P. Gaučys, J. Giedraitis, kun. P. Jakulevičius, L. Jaras, prof. dr. J. Kuodis, J. Laučka, K. Pabedinskas, St. Raštikis, J. Stravinskas, dr. K. Šidlauskas, Vl. Šoliūnas, D. Vaičius, dr. J. Vingilis ir kun. dr. T. Žiūraitis, OP; J. Palys ir S. Radžionis po 9 dol.; po 8 dol.: P. Abromaitis, A. Girnius, A. Kasulaitis, kun. R. Krasauskas, dr. L. Kriaučeliūnas, J. Lukas, P. Sidaras, A. Vaičiulaitis, A. Valavičius ir Algė Zundė; po 7 dol.: J. Kananavičius ir E. Milkauskas, po 6 dol.: M. Brakas, A. Kazickas, dr. J. Kriaučiūnas, A. Orentas, kun. A. Petraitis, dr. K. Rimkus, V. Simanavičius, A. A. Tamulionis ir P. Tamulionis; po 5 dol.: K. Bačauskas, dr. P. Bagdas, prel. V. Balčiūnas, P. Balčiūnas, kun. P. Baltrumas, dr. V. Bublys, E. Butkienė, F. Černienė, J. Damas, J. Daugėla, A. Devenienė, dr. J. Dičpinigaitis, V. Diminskis, A. Dovydaitis, A. Dumčius, A. Gaška, S. Garliauskas, kun. A. Gleveckas, prof. dr. J. Jakštas, A. Januška, J. Jasys, dr. J. Juozevičienė, D. Jurkus, A. Juška, kun. V. Karalevičius, dr. B. Kasakaitienė, prof. B. Kaslas, dr. K. Katilius, Vincas Kazlauskas, Vitas Kazlauskas, dr. J. Kižys, prel. J. A. Kučingis, J. Lapinskas, dr. A. Laucis, J. Litvinas, M. ir V. Liulevičiai, B. Lukas, dr. Č. Masaitis, P. Minkūnas, M. Nagys, P. Polteraitis, K. Povilaitis, V. Prižgintas, dr. Z. Prūsas, J. Puleikis, S. Rauckinas, A. Rinkūnas, B. Sakalas, J. Sakas, dr. R. Sidrys, I. Skirgaudas, dr. S. Skirpkus, J. Šiaučiūnas, dr. L. J. Šimutis, dr. E. Tallat-Kelpša, A. Tauginas, kun. dr. A. Trakis, D. Tričienė, kun. dr. I. Urbonas, B. Užemis, E. Vainauskienė, kun. A. Valiuška, kun. S. Yla, J. Žaliaduonis ir B. Žukauskas; po 4 dol.: P. Aleškaitis, M. Janilionis, V. Kežinaitis, K. Mickevičius, J. Motiejūnas ir J. P. Pažemėnas; kiti po mažiau.

Visiems nuoširdžiai dėkoja

TĖVYNĖS SARGO LEIDĖJAI

TURINYS

V. Kovas, Šaknų beieškant 2
P. Stravinskas, Taikingai aiškinkimės laisvinimo klausimais 5
J. V., Vieneri metai Lietuvos laisvinimo fronte 9
M. Gelžinis, Mažosios Lietuvos politinė ir etninė genezė po Antrojo pasaulinio karo 32
Kan. V. Zakarauskas, Popiežiaus Jono Pauliaus II enciklika Laborem exercens 42
K. Bartkus, Politinio paveldėjimo galimumai 51
V. Bagdanavičius, Brutenio religinės ir politinės sąrangos įsteigimas Prūsuose 60
Sukaktuvinio ateitininkų kongreso pasisakymai 71

SUKAKTYS
K. B., Vysk. Pr. Bučio mirties 30 metų sukaktis 76
P. Maldeikis, Prof. dr. J. Eretui 85 metai 77
J. V., Prof. dr. Pr. Jucaičio 85 metų amžiaus sukaktis 79
J. V., Vieneri metai nuo St. Lušio mirties 80
P. M., Generolui St. Raštikiui 85 metai 82

MIRTYS
P. M., Mirė dr. Eliziejus Draugelis 84
K. B., A. A. pulkininkas Jonas Šlepetys 85

ĮVYKIAI IR PROBLEMOS 87
KRITIŠKAI VERTINANT
M. Gečionis, Knyga apie lietuvių iškentėtas kančias 93

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Dr. Pranas Gaida, NEMARUS MIRTINGASIS ARKIVYSKUPAS TEOFILIUS MATULIONIS. Išleido Liet. Katalikų Mokslo Akademija Romoje 1981 m. 369 psl.

LIETUVIŲ TAUTOS PRAEITIS. Tomas V, knyga 1. Red. dr. J. Jakštas, vicered. dr. J. A. Račkauskas. Išspausdinta dr. Antano Kučo studija **Kęstutis.** Išleido Lietuvių Istorijos Draugija 1981 m. 227 psl.

VARPAS Nr. 17. 1980-81 m. Leidžia Varpininkų Filisterių Draugija. To numerio bendradarbiai: J. Audėnas, J. Daugėla, B. Auginas, K. Grigaitytė, dr. P. Jonikas, A. Gustaitis, dr. K. Karvelis, A. Kučys ir V. Prūsas.

NAUJOJI VILTIS. Politikos ir kultūros žurnalas Nr. 14, 1981 m. Red. Aleksas Laikūnas. Spaudė Viltis Clevelande.

Alp(LKA) 1745
1982, Nr.1

Kaina $4.00

9074395